

A
CSIKSOMLYÓI
RÓM. KATH.
FÖGYMNASIUM
ÉRTESITŐJE

AZ
1881-82-ik tanévről.

KÖZLI
IMETS FÜLÖP JÁKÓ,
IGAZGATÓ.

NYOM. SZABÓ ALBERT KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
CSIK-SZEREDÁBAN, 1882.

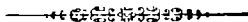

A
C S I K S O M L Y Ó I
RÓM. KATH.
FÖGYMNASIUM
ÉRTESITŐJE

AZ
1881–82-ik tanévről.

KÖZLI
IMETS FÜLÖP JÁKÓ,
IGAZGATÓ.

NYOM. SZABÓ ALBERT KÖNYVNYOMDAJÁÉ.
GÖTT-GEREDELÁBAN, 1882.

ÉRTEKEZÉSEK.

A) VISSZAPILLANTÁS a csiksomlyói r. kath. gymnasium közelebbi 25 éves multjára.*)

„Igen kedves dolgot cselekednék a tanártestület, ha a cs.-somlyói egyház, zárda és gymnasiumnak bizonyára igen érdekes történetét jól kidolgozva programjába iktatná“.

(Dr. Hajnald Lajos, püspök,
a gymn. igazgatóságához, 1857.
február 14. 310. p. sz.)

Azon téren, melyre én e szerény vázlattal kilépni bátor vagyok, Magyarországon a nemzet nagy történésze Horváth Mihály állított ki legbecsesebb 25 éves jubileumi emléket azon monumentalis művében, melynek czime: „25 év Magyarország történelméből“. Az én 25 éves jubileumi emlékem nem egy országra szóló oszlop, hanem csak egy szerény tanintézet közelebbi multjának alapvázlata, minő egy rövid alkalmi felolvasás keretében is megférhet. Legyen szabad azért a n. érd. közönség szíves elnézését előre is kikérnem és remélenem azon esetre, ha e vázlatot talán hiányosnak és színtelennek fogná találni, annál inkább pedig, mert igen nehéz dolog kellőleg választani és alkalmas rövidletet szerkeszteni azon közművelődési tényezőkből és körülményi föltételekből, melyek e gymnasium kitűzött céljára rendesen hatottak, melyektől az elért eredmény függött, a siker föltételeztetett, következőleg a mi ítéletünknek is függenie kell. A részletes vonások egy képben természetesen egészítik ki és világítják meg egymást, míg a vázlatozás legjobb esetben is csak körvonalozás, izom- és színnélküli képzet lehet.

*) Felolvastatott Adorján Imre gymn. tanárnak 1881. nov. 3. tartott 25 éves tanári jubileuma ünnepélyén.

25 évvel ezelőtt, midőn *Adorján Imre* a csiksomlyói gymnasiumhoz 1856. aug. 19. tanárrá neveztetett ki, ezen intézet még csak *algymnasium* volt a Thün-féle tanrendszer szerint szervezve és hat tanárral ellátva.

Ezen időtől kezdve átpillantván ezen iskola fejlődés-történetén és számba véván azon politikai viszonyokat, melyeknek legtöbbszörre irányadó és elhatározó befolyásától a szelid pártatlan muzsák sem maradhattak menten: gymnasiumunk ezen 25 éves multjában a következő főbb szempontok, mint ugyanannyi időszaki mozzanatok merülnek fel: *a)* a németesítő irány elleni védelemnek és a gymnasium *kiegészítésére* irányzott buzgalomnak időszaka; *b)* a nemzeti föllendülést követett második, Schmerling-féle *provisoriumnak* időszaka, melyben a gymnasium kiegészítési ügye is fennakadt s a *tanrendszerben* is ideiglenes természetű hullámlás állott be; és *c)* a magyar tanrendszerek aerája, melylyel összeesik a gymnasium *betetőzésénck*, anyagi és szellemi bővebb felszerelésének stadiuma s végre tanárainak azon nemes és hazafias qualificationális törekvései, melyek az intézetnek közjogilag is teljes befejezésére vezettek.

Mindenik időszakból röviden fel fogom emliteni a fontosabb és jellemzőbb mozzanatokot.

I. Az **első időszakban** vagyis az 50-es években *Bodó Alajos* igazgatósága alatt az intézet kényes *politikai körülmények* között mozog. Az önvédelmi harcz után beállított önkényszerlomnak, mely német alapon törekedett az öszmonarchiát szervezni, — a mennyire lehetett, — a közoktatás is szolgálatába vonatott; ez okból az „Organisations-Entwurf der Gymnasien“ szabványai a mi intézetünkre nézve is előirattak, iskolánk viszonyba hozatott nemcsak az osztrák, hanem a gács, cseh, lombard-velencei s egyéb ugynevezett „koronaországok“ tanintézeteivel; ehhez képest a tanácskozmányi jegyzőkönyvek jobbára amaz öszbirodalmi iskolákból kiutasított tanulók, német doctrinairek által irt és ajánlott könyvek, megküldött művek és programmok registrálásával vannak tele; a német nyelv tanítása és gyakorlása időről időre mindinkább sürgettetett, a tanári értekezletek jegyzőkönyvei 1854. elejétől kezdve — mert német nyelven tényleg lehetetlen volt és a testület azt közigazgatási nyelvül

semmiképen elfogadni nem akarta — *latin nyelven* vezettetnek; maga a püspök 1855. febr. 2-ről kiadott rendeletében különösen szorgalmazza a német nyelv elsajátítását; ugyanez évben a Márton-féle német grammatika mással cseréltetett ki; 1856. febr. 10-ről *Fesztl* Károly pécsegyházmegyei prépost cs. k. iskolatanácsossá neveztetvén ki, a tanártestülettel jun. 9-én tartott rendkv. értekezleten egyebek közt előíratott a német nyelvnek társalgásban való gyakorlása is. Az Entwurf szabványai oly szigorúan vétettek, hogy az igazgató szükségesnek látta az új tanároknak az 1856⁶/₇-iki I. értekezleten — akkor Adorján Imre is új tanár volt — ajánlani, hogy annak tanulmányozása czéljából a német nyelv akkori tanáránál *Horváth* Károlynál minél gyakrabban összejöjjenek; 1857. febr. 18-án már a fensőbbség által fölvetett azon kérdéssel kénytelen a csiksomlyói gymn. egészen magyarajku tanártestülete foglalkozni, hogy a jövő 1857⁷/₈-ik tanévben mily tantárgyakat lehetne itt német nyelven előadni? s daczára a tanári kar igazi alapokon mozgó hazafias remonstratiójának, ezen kérdés a következő 1858. aug. 16-ról még szigorubban ismételtetvén, a testület kénytelen lön belemenni abba, hogy a német nyelvet Heyse „Leitfaden zum gründlichen Unterricht in der deutschen Sprache“ cz. könyve nyomán németül adja elő; sőt ehhez még nov. 7-ről azon rendeletet kellett vennie, hogy a jövő tanévben a VI. és VII. osztályban még egy második tantárgy is németül leszen tanítandó.

Ezekből világos, hogy felsőbb helyen misem volt elmulasztva arra nézve, hogy ezen tanintézet is germanisáltassék, mint a szebeni és fehérvári; vagy több nyelvüvé tétessék, mint más erdélyi tanintézeteinkkel történt. Hogy pedig a csiksomlyói gymnasium azon nehéz korszakban is a nevezett intézetek soráig nem jutott: az szerencsésebb hely- és néprajzi viszonyain kívül hazafias szellemü lelkes tanári karának tulajdonítandó, mely legszebb feladatának tartotta, az *ifjúságban a nemzeti szellemet* s a jövőbeli reményt — a mennyire az adott viszonyok közt lehetett — ébreszteni és ápolni; s így ezen a politikailag neutralisabb téren, a tanári pályán, — melyen egy Antalfy Károly és Bors Lázár példájára Adorján Imre is habozás nélkül keresett és szívesebben vállalt megbízatást, mint más közszolgálati téren, —

teljesíteni az akkor legkényesebb, de egyszersmind legszebb hazafiúi missiót és feladatot.

Alkalmuk volt ezt különösen a magyar nyelv és történelem tanárainak teljesíteni. Tanulói éveimből ma is élénken emlékezem azon lelkes buzgólkodásra, melylyel néhai *Antalfi* Károly tanárom Kölcsey Parainesisét és Vörösmarty nemzeties irányu darabjait szavaltatta. Pedig ez kényes feladat volt akkor, midőn 1853. elején a tanári testületet szigorú felelősségre vonták azért, hogy Stancsics Mihály magyar történelmét a gymnasiumba bevitte; s csak azon gondolat lön a villámháritó, hogy a könyv nem az ifjuság kezébe, hanem egy felvágatlan példányban csak a tanári könyvtárba jutott be; kényes, mikor sürgették nemcsak a német, sőt a román nyelv tanítását is, — mire nézve az akkori testület igen találóan remonstrált, — hanem előirták azt is, milyen legyen a bajusz és szakáll; milyen legyen a tripics és az egyéb polgári főveg alakja! Nem csoda, ha Festl, a híres germ. iskolatanácsos csak félig-meddig volt 1856. nyarán az itteni tanári testülettel megelégedve, s annak új utasításokat adott; mind ennek daczára ezen testületet 1857. febr. 18-iki rndk. értekezletéből nyomós és igaz indokkal bizonyította be szép latinsággal, — mert magyarul nem írhatott, hogy valamely tantárgynak német nyelven való tanítása itt nagyon hátrányos és káros volna. S midőn ennek daczára 1856-ban a német nyelvtani oktatás ide is beférközött, erre a tanártestület jövő 1859-ben azzal felelt, hogy *Kúzinzi* születésének százados évfordulata alkalmából hazafias tüntetés-sel rendezett ünnepélyt, melyben többek közt Adorján Imre is egy általa írt „apotheosis“-sal vett részt. Közbejött Solferinó is; az időjárás más fordulatot kezdett venni, s azt, hogy más szelek fujnak, egy aug. 8-ról kiadott minist. rendelet hivatalosan is az által jelezte, miszerint megengedtetik, hogy a tulnyomólag magyar népességű gymnasiumoknál hivatalos és tannyelvül a *magyar nyelv* használtassék; mi fölötti örömének a tanártestület 6 és $\frac{1}{2}$ év óta nem látott magyar nyelvű jegyzőkönyvben adott kifejezést s Heyse német nyelvű grammatikája helyett a Mozart-féle olvasókönyveket hozta be.

De említsünk valamit az ezen időszak tanártestületnek *activirányu működéséről* is. Ezen hatás és működés az erkölcsi és

tanulmányi főczélok mellett, melyekre nézve a sikernek szép mérveit mutathatja fel, főképen a *gymnasiumnak kiegészítésére* és az *externus ifjúság kellőbb elszállásolására* irányult.

a) Mi a *gymnasium kiegészítését* illeti: annak eszméjét és tervét még itteni tanulókoromban kedves emlékü tanáraim pendítették meg és fejtették ki. Az isteni Gondviselés úgy akarta, hogy az ige csak 20 esztendő múlva váljék tökéletesen testté, az 1854-iki egyik tanuló igazgatása alatt. Voltak s talán még ma is vannak hazafiak, kik a csiki gymnasium teljes főiskolává lett kiegészítésének, — talán magasabb nevelési okokból — nem voltak őszinte barátjai. Nem tartom azért fölöslegesnek már az eszme első megpendítőinek indokaiból némelyeket idézni.

„Jól megfontolt indokok — olvasom az 1854. febr. 21-ről az erdélyi püspökhöz intézett lelkes fölterjesztésben — és biztos sikert ígérő vezérelvek indítanak arra, hogy Méltóságodtól helyi iskolánk főtanodává emeltetésének legkegyelmesebb kieszközölését kérjük. Mert

1) Vidékünknek *tiszta kath. vallást* követő népessége féltett kincsét, *gyermekait*, — míg azoknak fogékony keble minden külső benyomásnak oly könnyen enged, — *csak is kitrokonai között ohajtaná n velteni*; s majd ha korban és erőben, vallás- és tudományosságban megszilárdulnak, kevesebb aggodalmak kíséretében odább bocsátani.

2) Az iskolánkat kebelébe záró *helységnek* úgy a természet-től nyert, magasbb áhitatra ragadó *fekvése*, mint s főleg a vallásnak buzgó pártfogói által alapított egyházi szent intézményei ezt a vallásosságnak sok más felett előnnyel bíró *templomává*, — zajtalan elvonul'sága pedig a *muzsáknak háborítlan lakhelyévé* teszik.

3) Csiknak *népessége*, Gyergyó és Kászon fiúszékek beszámításával, hogy egy ohajtott főiskolát népessé és teljessé tölteni bir, kitetszik jelenleg kiképeztetésre szánt s tetteleg iskolát gyakorló nevendékeinek számából, mely az udvarhelyi főiskola tanulóit jóval felülmulja, sőt annak a marosvárhelyi altanoda ifjával egyetembeni létszámát is megközelíti; Háromszék is kantai iskolája megszüntével ifjait hozzánk szokta küldeni.

4) Ha valaha *nép önmegetagadással* iparkodott gyermekei jövődő boldogságát megalapítani: úgy ez erényben Csiknak népe megy elől például, mely *ön mindennapijának feláldozásával*

törekedik fiait a mindennapiasságból kiemelni; de mert az tehetsége körén túl esik, legjobb szándéka mellett sem bírja jóra indult szép reményü gyermekét e helyi iskola végeztével magasabb ki képeztetésben részesíteni.

5) Iskoláinknak *helyisége*, térfoglalata az ezen célra szolgáló pénz-alapnak igen csekély rovásaival lehetne *főtanodává* átalakítható, annál is inkább, hogy a jelenleg ezen épületben szállásoló elemi iskolák a helyi zárdába czélszerűen átszállíthatók, midőn másfelől a szaporítandó tanárok fizetése is a szebeni főiskolának állami iskolává lett kegyes átvételével fennmaradt összegből lehetne fedezhető.

Az ohajtás, melyet tolmácsolánk s az osztatlan bizodalom, melylyel hű nyája fiuilag ragaszkodik Méltóságodhoz, annak sükerét Méltóságod kezeibe rakja le; Méltóságodtól reményli annak teljesülését; várja ezen intézet napvilágát és szerényen hiszi, mikép Méltóságod már is tapasztalt és hálánkat ki is érdemlett atyai kegyességével s apostoli buzgalmával karolandja fel hiveinek ezen ügyét, melynek mielőbbi ohajttá várt életbelépésétől számtalan ezereknek a jövőben boldogsága, annyi hite és reménye, az apának gyermekébe, tehát mindenébe vetett reménye föltételeztetik.“

A csiksomlyó teljes gymnasium szükségességét indokoló ezen első fölterjesztést jan. 22. „unanimi voto“ elhatározták és aláírták: *Szontagh* József, akkori igazgató, *Antalfi* Károly, jegyző, *Bodó* Sebestyén, *Bors* Lázár, *László* Elek s *Vikár* János, tanárok és hazafiak, kiknek neveit tanítványi kegyelettel és hálával említem itt fel.

A gymnasium tanártestülete a fölgymnasium felállítása iránti ohajtást 1857. január 20-ról újból megújítja és a püspök előtt tolmácsolja; mire *Dr. Haynald Lajos* püspök úr ő excja február 14-ről értesíti a testületet, hogy egy fögymnasium, praeparaudia és rendezett normalis iskola föllállítása érdekében a legelső lépést megtette (febr. 7. 419. sz. a. a székelyföldi esperesekhez intézett felszólításában); jul. 15-ről pedig felhívja a nagylelkű főpásztor a testületet, hogy — miután az V. osztályt és praeparandiát még ez évben megnyitani szándékozik, — küldje fel a megkívántató tantervet és költségvetést a tanszobák fölszerelése

séről; mit is a testület örömmel teljesítvén, kimutatja, hogy a szükséges szobák az iskolaépületben is alkalmasan elférnek; s a szept. 1-sői értekezletből meleg köszönetet szavazott az V. oszt. beállításáért.

A pénzkezelésre vonatkozó tervezetet készítő bizottságban a testület részéről Bodó Alajos igazgató és Horváth Károly tanár buzgólkodnak, kik az életbe lépett, *iskola-alapot kezelő püspöki bizottmánnak* is tagjai lettek. Örömmel és elismeréssel említem itt föl azon lankadatlan buzgalmat és tevékenységet, melyet e téren Horváth tanár előbb mint a bizottmány titkára, aztán mint igazgató ki fejtett.

Nem kívánja a tisztelt gyülekezet, de azt ezen fölolvadás szerény kerete sem engedi meg, hogy a gymnasium fokozatos kiegészítésének további történetét nyomról-nyomra jelezzem; legyen szíves erre nézve szíves figyelmöket 187²/₃. és 187³/₄. tan-évi Értesítvényeink első közleményeire utalnom.

b) De ezen tanári testület sokat fáradozott és buzgólkodott az *externus tanuló ifjúság* alkalmasabb *elhelyezése* érdekében is. A mint a gymnasium fejlődésével a tanulók létszáma szaporodott: úgy gyarapodtak a nagyon primitív elszállásolási calamitások és bajok is.

Már 1856. jun. 9 ről határozatot hoz a testület, hogy a szállásokat mennél gyakrabban megvizsgáljandja s az alkalmatlan helyekről a tanulókat elrendeli. Erre nézve kikérte és igénybe vette a polg. hatóság közreműködését is; mindazonáltal ezen somlyói régi bajon gyökeresen ez úton nem lehetvén segíteni, a tanártestület 1857. január 20-ról egy terjedelmes és indokolt feliratban arra kéri a püspököt, hogy eszközölje oly *közös lak* felépítetését, melybe legalább 150 externus tanulót be lehessen szállásolni. A főpásztor megdicsérte ugyan a tanártestületnek egy közlak iránti buzgóságát és tervét; de ennek foganatosításától a gymnasium, tanító-képezde és norma költséges fejlesztése alkalmából ezuttal kénytelen volt eltekinteni.

A mi már különös az *Adorján* Imre tanár személyére vonatkozó adatokat ezen első korszakban illeti: megemlíthetem, hogy ő egyike volt a legszorgalmasabb és kötelességeiket hiven teljesítő tanártársaknak. Pap János helyébe kineveztetvén, rende-

sen a latin és magyar nyelv s a mennyiségtan tanításával foglalkozik. Az 50-es években mindig a II. osztály főnöke, ez idő alatt tanítványainak létszáma: 514. A tanári komolyabb munkálkodást szörnyen elforgácsoló és lazító volt azon eljárás, melyszerint a tanároknak minden óra az előadandó tananyagról táblázatos és latin nyelvű kimutatást kellett beterjeszteniök s egyszersmind a megelőző hónapban elvégzettekről tüzetes jelentést tenniök. Egy kis példa Adorján előterjesztéséből mindjárt az első értekezleten: „Mense Septembri. Ex arithmetica et geometria in cl. I. additio, subtractio et multiplicatio; in cl. II. repetitio fractionum decimalium, ratio et proportiones. E geometria a §. 23. de lineis usque ad §-um 34. de angulis.“

Ilyen feladat egy Adorjánnak, ki iskoláit Csik-Somlyón és Kolozsvártn 1837—1847-ig latin közoktatási nyelven végezte, nem volt nehéz; de azon változatos életpálya után, melyet a közelebbi 9 év alatt megfutott: bizonyára szokatlan lehetett. Kozma Döme és Adorján, mint az I. és II. osztály főnökei, osztályaikban szorgalmi egyletet alakítottak, mely eljárás iránt az igazgató az 1856. decz. 3-iki értekezleten helyeslését fejezte ki, valamint Adorjánnak a latin nyelvet illető tanmódszere és osztálya ügyes vezetése fölött is. Adorján szolgálatkész tagtárs is volt. Midőn 1859. tavaszán Madár Imre tanárnak katonailag be kellett vonulnia: őt tantárgyaiban helyettesíteni: Horváth, Antalffy, Bálint és Adorján vállalkoztak.

II. Az intézeti élet **második időszakát** a 60-as évtizedben jellemzik: a nemzet alkotmányos fellendülése, az arra következő provisorium és az alkotmányos restauratio; ezen politikai apály- és dagályszerű változandóság gymnasiumunk pályáján is hullámokat vet; az intézet végleges kiegészítése fennakad s a tanrendszerben is ideiglenes természetű hullámozás áll be.

Mindezeknek megvilágításaul időrendben főlemlitem a főbb mozzanatokot.

Az 1859 60. tanév már a sokoldalulag képzett *Horváth Károly* igazgatósága alatt nyílik meg 7 osztálylyal és 9 tanárral. Most az ügyrend és kezelés nyelve is magyar, a mozgás élénkebb, a szellem szabadabb. Ezen szellem és irány csakhamar a szabad vagyis művészi tantárgyak felkarolásában nyilvánul. Így mindjárt tanév elején *Éltes* Elek kinevezett új tanár a *rajz*, a II. félév

óta pedig *Madár Imre* a *francia* nyelv oktatására vállalkoztak. Továbbá nevezetes mozzanatot képez az, hogy Várdotfalva község 1859. decz. 1-én tartott gyűlésében egy felállítandó *uszoda, faiskola és testgyakorló* céljából a Kis-Somlyó nyugoti tövében mintegy holdnyi posványos területet a tulajdonjog fentartása mellett átengedvén: megkezdett az egészségi szempontból is az iskola szomszédságában régi minőségében többé meg nem tűrhett helynek az említett intézetek céljára való alkalmatossá tétele. Herculesi munka, Augias istállója volt.

Messze vezetne részletezése azon lelkes és fáradhatlan tevékenységnek, melyet ez érdemben különösen az igazgató Horváth Károly kifejtett. Mindazonáltal csupán a vállalat végeredményének megvilágítása tekintetéből is szükségesnek látszik, az ugynevezett *fürdő-kertről* egy kis epizódot beszönnöm. Elhatározta volt a tanári testület, hogy a hazafiakat önkénytes adományozásra hívja föl, akademiákat, tánczvigalmakat rendez, s pénztárnoknak megválasztotta Madár Imrét. Ide fordította a Kazinczy-ünnepély s az 1860. febr. 11-én tartott tánczvigalom tisztajövedelmét. Ugyane célra 1862. jul. 1-én szini előadás tartatott; az adakozásokból is szép összeg folyt be. De mennyi munkába és utána-járásba került a vállalat kivitele? s mindamellet, — mint a számadásokból látható — a borviz-kert beruházása 1863. okt. 27-ig 490 frt 67 krba, és magának Horváth igazgatónak 110 frt 66 kr felülkiadásába került, — az illetőnek áldozatkészsége s talán amiatt is, hogy — miként az 1864. május 2-ki értekezlet határozatából látszik, — az úszodára tett ajánlatok nehezen folytak be. Ugyanez év decz 7-én Madár Imre a pénztárnokságról lemond, s 1865. elején az uszoda felügyeletét az igazgató vállalja magára. Egyébiránt úgy látszik, hogy az uszoda kevésbbé felelt meg minden áldozat daczára is a célnak; mert már 1865. ápril 11-ről annak „helyre állítása“ céljából *Both Ferencz* igazgató újabb adakozásokhoz folyamodik; 1866. jan. 16-ról pedig azt véleményezi a testület, hogy a tavalyi tandíj egy része fordíttassék az uszoda teljes kiépítésére. — Ez indítvány ment-e teljesedésbe? nem látom, de azt tudom, hogy a 70-es évek elején már sem az uszoda nem volt használható, sem a terület testgyakorlónak vagy épen faiskolának alkalmas.

Nem fordittatván tehát ezen annyi áldozattal terrasirozott és költséges kerítésbe foglalt vízenyős terület az eredetileg kijelölt czélokra: Várdotfalva, mint tulajdonos község, 1873. július 24. azon kérdést vetette fel, hogy ha az átengedett terület kijelölt czéljaira nem fordittatik, a közönségnek adassék vissza. Erre az igazgató jul. 31.-ről egy tüzetes nyilatkozatban kifejté az okokat, miért nem lehetett a borviz-kertet kijelölt czéljaira fordítani, s igéri, hogy a jövő évben a fürdő-medence a víz csekély mennyisége miatt szűkebb mederbe fog szoríttatni, a sánczok kiásatnak s lecsapolás által a talaj szilárdulván, már jövő évben a testgyakorlás, vivás stb. ott fog folytattatni. Erre Várdotfalva szeptember 29.-ről a püspöktől kéri azt, hogy a telek neki visszabocsáttassék Püspök úr ő excája okt. 6.-ról e tárgyban felvilágosítandó kérdéseket tűzvé ki: ezekre már az isk. alapot kezelő püsp. bizottmány volt hivatva, mint amelynek a folyó évi június 16-ki gyűlésen a borviz-kert gondozása alá ment vala, feleletet adni. A bizottmány e fontos jogi és gazdasági kérdésben 1874. ápril 15-iki gyűlésben daczára azon erős indítványnak, mely a telek posványos és torha talaja, a csekély vízmennyiség s annak rendesen való le nem csapolhatása miatt a visszabocsátást indokolta: azt határozta, hogy a területet pör esetében s még akkor is megtartja, ha az a kikötött czélok csak egyikének felelne is meg; s utasítja a kezelőséget, hogy a zárdával egyetértőleg a lecsapolást tegye meg, a testgyakorlást az igazgató oda helyezze át, s füz-, nyár- s más vadfákkal a tért ültesse be.

Ennek következtében a kezelőség már más napról tiltakozván és visszaautasítván Várdot- és Csobotfalva jogtalan és méltatlan háborgatását, okt. 19.-én a megyei mérnök fölvételével egy szakbizottság szállott ki a hely színére, melynek terve szerint a medence kisebbitendő, a vízforrások lehetőleg belevezetendők, a tér amennyire lehet befásítandó, a kertelés külebb s egyenesen viendő stb. Ezek szerint még egyszer megkísértették az annyszor említett borviz-kertnek a kijelölt hármaz czélra való fölszerelése. E czélra tanártestületünk 1874. nov. 25. és 1875. jan. 30-án akadémiai ünnepélyeket tartott; a gondozó püsp. bizottmány pedig 1875. január 13-ki üléséből megyeszerte eszközlendő gyűjtésre s a nevelési alapból egy segély-összeg kiutalványozására kérte föl ns. Csikszék törvényhatóságát, mely ápril 1-sői határozatával

a gyűjtést elrendelte s annak eredményét, valamint a nevelési alapból 1876. márcz. 31-ről kiutalványozott 160 frtot az építettő bizottsághoz, mely az igazgatóból és Adorján Imre tanárból állott, áttévén 1876-ban az uszoda újraépítése, kerítés megújítása, sánczok kiásatása végrehajtatott; az uszoda újraépítése 332 frtba került. A befásítás megkezdett, s a megújított testgyakorló szerelvényei is oda átvitettek; az igazgató 1877. tavaszán sajátkezüleg 77 drb vad csemetét plántált el a területen, melyekből jelen napokra csak egy pár füz- és nyárfa maradt meg. Mind hiába! Száz és egy ok miatt,— melyek közül legyen elég a talaj torhaságát és a víz csekély mennyiségét említeni, — utoljára is le kellett mondani ez annyi munkát, gondot és áldozatot okozott hálátlan területről. A püsp. bizottm. 1880. jun. 30-án mondta ki ezen határozatot, előtte állván egy négy tagból álló szakbizottságnak jun. 4-ről kiállított véleménye, minek folytán a testgyakorló onnan 1880. szept. 10-ig régi helyére viasszaszállított, a kerítés a Madarász-telek mellé fordítottatott s az uszoda roncsaléka elárvereztetett; a visszabocsátó iratban pedig Imets igazgató és Adorján pnztrnk a kezelőség nevében 1880. okt. 25-ről a következőket hozzák fel: „miután a püsp. bizottmány a fürdőkertet a kijelölt czélokra, u. m.: uszoda, tornahelyiség és faiskola czéljaira minden fáradsága és roppant költséges beruházásai mellett is a talaj torhasága miatt alkalmassá tenni nem birta és saját tervei szerint kivált az uszoda közös használata miatt is hasznosítani nem tudta: azt Várdotfalva községnek, mint telek-tulajdonosnak visszabocsátja, azon föltétel mellett, hogy a) a roppant ipdustriával planirozott térség közegészségi és széépészeti érdekből is, mint rét fentartandó, b) a fürdő-medenceze pedig betöltendő leszen“. Ennyit borvizkert historiájából.

1860. márcz. 7. a testület fölelevenítette az *ifjusági könyvtár* eszméjét, melynek czéljára az ifjuságtól, mely különben is semmi tandíjt ekkor nem fizetett, csekély díjakat rendelt szedni, s a pénztárnoksággal Nagy Imre, a könyvtárnoksággal Bálinth Károly tagtársait bizta meg. 1861-ben Bálint eltételével Adorján Imre lett a gymn. és ifjusági könyvtár öre, mely megbízásának pontos teljesítéseért 1864. ápr. 8-án, midőn azt Keserő Józsefnek átadta, a testület elismerést szavazott, s egyszersmind érdemleges fölterjesztést tett a testület azon felsőbb intézkedés ellen, mely a

könyvtára szedni szokott 50, illetőleg 20 kr illeték szedését eltiltotta (márcz. 4. 383. p. sz.)

Nagy hátránya volt mindig ez intézetnek, hogy helyben *könyvkereskedő* nem létezett; mi miatt az ifjakat részint nehéz és késői volt a szükséges tankönyvekkel ellátni, részint azon káros eljárás jött gyakorlatba, hogy a felsőbb osztálybeli tanulók könyveiket az alsóbbaknak eladták. Így 1861. okt. 2. az igazgató azt tapasztalja, hogy igen sok ifjunak maig sincs tankönyve. Hogy a bajon így is segítve legyen: a tankönyvek nem igen változtak; amennyiben az mégis elkerülhetlennek látszott: a felső osztályokra nézve az udvarhelyi gymnasium volt irányadó, mint a hová a VII. osztálybeli tanulók érettségi vizsgálatra menni szoktak. (1864. július 4. ért, 1865. szept. 2. ért.) 1865. elején terveztetett az is, hogy a *helybeli zárdában könyvkereskedés* nyitassék; volt-e eredménye: az acták közt nyomát nem látom.

1860. év elején a *rajziskola* jelentékeny adományokkal gyarapodott. 1861. június 2. Kassai Farkas Sámuel adománya folytán megvettették a régi *pénzgyűjteménynek* alapja. 1862-ben Balási Lajos egy pár *vívó-kardot*, *álczát* és *keztüköt* adományozván: e körülmény az Adorján Imre által képviselt vívásnak adott itten lendületet.

De ezen időszakban a *tanterv* az, melynek terén a legérdekesebb mozgalom mutatkozik. Így: 1860. febr. 8. a testület a tanulók osztályozásánál a „kitünő“ és „elsőrendű“ osztályok közé fölveszi a „dicséretes“ érdemjegy használatát, — mely a mai rendszerben is használatban van. 1861. aug. 24. Horváth igazgató az 1861¹/₂-ben követendő tantervet azon okból nem állapította meg, mert a testülettel együtt bevárandónak tartja a Pesten ülésező *tanférfiak munkálatait* a tanrendszerre nézve, mely általános átalakulásnak néz elébe. Azonban a püspöki hatóság aug. 27-ről e gondoskodást fölöslegesnek tartja s az eddig fennállott rendszer mellett marad. 1862. márcz. 29-iki értekezlet tüzetesen foglalkozik a helytartó-tanács által mult okt. 24-én kitűzött azon kérdések megoldásával: mikép lehessen az erdélyi és magyarhoni gymnasiumokban a szükséges egyformaságot elérni úgy az egyes tantárgyak, mint az órák beosztására nézve? Az indokolt munkálatot a testület azon kérelemmel terjesztette fel, hogy az új tanterv a jövő 1862³/₄-ik tanévre hagyassék helyben.

Mindazonáltal ezen 1862^{2/3}-iki tanévet is az eddigi nálunk már elítélt tanrendszer mellett kénytelen megkezdeni azon módosítással mégis, hogy az algymn. osztályoknál, amennyire lehetett, az osztály-rendszert foganatosította. Azonban 1862. nov. 17-ről a püspöki hatóság a Magyarországon bizottmányilag kidolgozott új tantervet azon célból közölve, hogy egyfelől ennek, másfelől a még fennálló 1850-ki tanrendszernek eredményeit, előnyeit vagy hátrányait összehasonlítva, a testület részletesen megbírálja: ez határozottan és hazafias szellemmel a magyar tanterv mellett nyilatkozott s annak mielőbbi életbeléptetését sürgette.

E felterjesztés eredménytelen maradt; ellenben egy 1864. márcz. 4-iki sz. rendelet az érdemjegyekre nézve történt változtatást is eltiltja; a főkormánysház pedig okt. 31-én 2066. sz. a katonai-állás esetéből előírja az isk. bizonyítványban az általános osztályzat föltételeit és módját.

1865. okt. 14-ről a tanév kezdete alkalmából a testület újból kifejezi azon ohajtását, hogy a magyarországi javított tanrendszernek áldásaiban elvégre részesíttessék. Erre 1866. február 28-ról 434. p. sz. azon intézkedés jön a válasz, miszerint hivatkozással az Entwurf több szabványaira, a havi értekezletek, tárgy- és osztályonkinti elforgácsoló információk és tananyag részletezése visszaállítottak. Erre ápril 28-ról a jövő évi tervet kellő indokolás mellett fölterjesztvén: sept. 9-ről 2029. p. sz. az volt a válasz, hogy a tanrendszerben célzott módosítások nem voltak eszközölhetők. Azonban egy 1867. febr. 22-ről kiadott püspöki rendelet a tanrendszerre nézve igen fontos utasításokat és változtatásokat tartalmaz. 1867 8., 68, 9. tanévben a tantervben folytonos hullámlás van, melyet az 1869. ápr. 26-ról 1253. p. sz. közölt „Gymnasiumi Rendtartás és fegyelem“ sem végezett be. Végre az Eötvös-féle új tanterv fokozatosan lévén életbeléptető, az az 1869/70. tanévben az I. osztályba behozatott.

Az ezen évtizedben többször változott *politikai viszonyok* az itteni tantestületet sem hagyhatták érintetlenül:

1860. ápr. 8-ának gyászos eseménye, mely „a legnagyobb magyar“ kidültét jelzé, alkalmul szolgált arra, hogy a gyászünnepekénél a gymn. tanártestület részéről a hazafias szellem nyilatkozzék és szabadabb folyást nyerjen. Sőt a *magyar aera* elején 1861. május 6-án a gymn. tanárok közül Antalfy Károly megyei

fő- és Madár Imre aljegyzőnek választatott. Hívták Adorján Imrét is dullónak; de ő nem bizván a dolgok állandóságában, nem vállalkozott; úgy Madár sem, ki 1861. szept. 5. a széki aljegyzőségről lemondott. Antalfy pedig a tiszteletbeli főjegyző ezen hivatalát is lelkesedéssel viselte, míg Schmerling februáriusi *octroyrozott alkotmánya* a nyilvános közszolgálat teréről sokakkal együtt le nem terelte. A nemzetiséget és alkotmányt újból egy provisorium fenyegetvén: ennek veszélye elhárítása fölött tiszteletben álló hazafiak házánál, (mint Horváth Károly igazgató, Bocskor Mihály s mások) folytak a patrioták tanácskozásai, nyilvánultak aggodalmaik, reményeik.

Ide tartozik megemlítése annak, hogy 1862. május 1-ről 1167. p. sz. kelt felsőbb jóváhagyás következtében A. I. az ifjúságot hetenkint 4 óra alatt a *testgyakorlatban*, különösen pedig egyéb tornaeszközök hiányában a test-egyenészet és vivás elemeiben oktattván és gyakorolván: ezen gyakorlatok némely „alkotmányhű” atyafinál, zopfos tisztviselőnél és a katonaságnál — mely a vivó és huszárgyakorlatokat a Somlyó oldalából szokta nézni, — szemet szúrtak. Horváthot és Adorjánt a főkormányzshézh feladták, hol oly komolynak tartották a tréfát, hogy maga gr. Crenneville a főkormányzó jelent itt meg junius vége felé, a dolgot kivizsgálni. A kormányzónál a testület tisztelgett s a folyamatosan volt vizsgálatokra is rövid ideig megnyerte. A magas látogatás további eredménye az lett, hogy a feljelentett tanároktól a püsp. hatóság útján hűségeskü vagyis hódolati nyilatkozat vétetett be.

Adorján Imrének jul. 1-én d. u. Nagy Lajos, Mikó Antal és más számos vendég-közönség előtt volt alkalma bemutatni, hogy az ifjúsággal 2 hónap alatt a testgyakorlatból mekkora eredményt sikerült elérni!

1863-ban történt a szebeni landtag-ba történt *választások* alkalmával, hogy a rákosi választásnál különösen Adorján a szavazó-czédulák háromnyelvűsége fölött kedélyeskedvén, s társaival odatörekedvén, hogy az urnából a reichsrathba be-nem-menő hazafi neve kerüljön ki: Adorján, Antalfy és Horváth, miut a rend ellen izgató és illoyalis polgárok újból feljelentettek. A dolog megvizsgálására Csátó József udvarhelyi főesperes és Lönhart Ferencz püspöki irodai főnök küldettek ki, akik egy sereg vá-

lasztót hihallgatván, semmi hűtlenségi esetet vagy rendetlenséget nem sűtöttek ki. Mindannak daczára a testület politikai tulbuzgóságaért megintetett; de ez a vádakát alaptalan ráfogásoknak nyilvánítván, önvédelmére az alkalmas lépéseket megteendőknek határozta.

A dolgok oda fejlődtek mégis, hogy 1863. végén Horváth Károly igazgató, mint aki leginkább középpontja volt az elítélt hazafias mozgalmaknak, Nagy Imrével együtt áthelyeztetett s *igazgatóvá Both Ferencz* neveztetett ki.

Nem politikai ügy volt az, ami itten az 1865¹/₆. tanév elején, mikor ide *Nagy Imre* neveztetett ki *igazgatóvá*, kifogásoltatott. Az ekkori testület a magas rendeletre csak azt reflectálja, hogy az eljárás alaptalan feladásból származik; és ha hibák merülhetnek föl: annak nem a jelen testület az okozója.

Az 1867-ben beköszöntött *alkotmányos* korszakban minden feltűnés és zavar nélkül olvadt föl a visszafojtott hazafiui érzelem. A testület régi érdemes tagja *Antalfy Károly* orsz. képviselővé választatván: tanári állásától 15 év mulva búcsut vett. Ő egyszermind a testületből az utolsó, kihez, mint az én tanáromhoz is, kegyeletes emlékezetem fűződik.

Az 1868-iki első *statusgyűlésre*, melytől a tanártestület a tanügyre nézve sok üdvös leundületet várt, a gymnasium képviselőjeül előbb Márkos János, ennek lemondása után pedig jan. 30-án *Éltes Elek* tanár választatott meg.

1869. tavaszán *Madár Imre* tanár ns. Csikszék törvényhatósága által főjegyzővé választatván, megszűnt ugyan a tanártestület tagja lenni, de nem szűnt meg azután is iskoláink ügyeit egy volt tanár buzgóságával és hazafias lélekkel pártolni.

A 60-as években sem volt itt az úgynevezett *rendkívüli tantárgyak* egyikének is külön tanára, hanem a rendes tárgyak előadói voltak oly ügybuzgók, hogy esetleges qualificatiojuknál fogva egyik vagy másik melléktárgyban az ifjuság vezetésére vállalkozzanak.

Igy a *testgyakorlatból*, vívás- és tánczból az arra vállalkozó ifjakat oktatta Adorján Imre 1869¹/₇₀. tanévig, mikor is a tornaszatot az új tanterv kötelező tárggyá tévén: ennek vezetésére Fekete Márton tanár vállalkozott; de Adorján azután is a jelentkezőket vivni és tánczolni tanította.

A *rajzból* kineveztetése óta mindvégig Éltes Elek tanár oktatta remuneratio mellett az ifjúságot.

A *szépirást* előbb Horváth az igazgató, majd Bálinth Károly, aztán Éltes, végre Incze János.

Az *énekben* oktatást adtak előbb a sokoldalulag képzett Horváth, később mások.

Francia nyelvben az arra vállalkozóknak 1860. tavasz óta Madár Imre adott utasítást.

A tanártestület évről-évre ellenőrizte és vizsgálta az externus ifjúság *szállásait*, a polgári hatóság által is sürgette annak szabályszerűbb mederbe való terelését s a mennyire lehet, rendezését; de kívánt eredményhez nem jutott. Egy-egy primitív szállásra 14 tanuló is összetorlódott anélkül, hogy vagy egy szállásgazda netaláni építkezésénél valami tekintettel lett volna az általa befogadni szokott ifjak czélszerűbb elhelyezésére! Ezen szállásügyi calamitások mai nap is megvannak; s a somlyói tanintézeteknek ez képezi azon régi sebét, melyet valahára gyökeresebben kell orvosulnunk.

III. *A harmadik évtized Imets F. Jákó igazgató alatt folyt le.* A szerénység tiltja, ezen korszakról az előbbiekhöz hasonló tüzetességgel szólanom. Arra ezen szerény felolvasás keretében immár sem időm, sem terem nincsen. De ennek szüksége sem forog fenn, minthogy az 187°/₁₁. tanévtől kezdve általam évenként kiadott és kinyomatott gymnasiumi Értesítvényekben, melyek a t. közönség kezén forognak, gymnasiumi oktatásunk minden categoriájára és körülményeire nézve tüzetes jelentések és közlések foglaltatnak, gyakran visszapillantással a megelőző korszakokra is; így pl. az 187°/₆-ki Értesítő a gymnasiumnak 1866-tól kezdődő állapotáról tartalmaz részletes ismertetést; az 187°/₃. és 187°/₄. tanévi Tudósítványokban „a csiksomlyói r. k. gymnasium történetéhez” czim alatt különösen a gymnasium kiegészítésének történelmi mozzanatai vannak közölve. Legyen szabad azért az említett tanodai Értesítőkre, melyek a csiksomlyói r. k. főgymnasiumnak 1870., sőt 1866. óta részletes történelmét tartalmazzák, szerényen hivatkoznom s jelenleg emlékeztetés okáért minden évből csak a legfőbb mozzanatot emlitenem föl:

187°/₁₁-ben a magy. min. tanterv nagy részt foganatosittatik; haladásunkat mérsékli a roncsoló toroklob.

187¹/₂-ben a magy. tanterv egészen foganatosittatik; a tanár-testület és az isk. pénzalapot kezelő püsp. bizottmány lelkesen küzd a VIII. osztály felállításáért.

187²/₃-ban a rajzra külön szaktanár küldetik; légtünnettani észlelő állittatik fel; az iskolai épületekkel tőszomszédos Madarász-féle telek árverésen megvásároltatik; jövő évre kimondatik a VIII. osztály megnyitása.

187³/₄-ben a gymnasium *kiegészítettén*, egy új tanári állomás rendszeresítettik, egy másik tanári állomás teendőit a tanári kar magára vállalja; a VIII-ik osztály ideiglenesen a finövelében kap tantermet.

187⁴/₅. A tanszerek bővebb mértékben gyarapíttatnak, Mikó Mihály gymn. gondnokká neveztetik; püspöki és tanker. főigazgatói látogatások történnek.

187⁵/₆. A nagy szünidő július—augusztus hónapjaira visszahelyeztetik; az ifjúság önképzőköre felállittatik; az intézet 10 éves története megíratik.

187⁶/₇. Az intézet rend- és fegyelmi szabályai korszerűleg módosíttatván, kinyomatnak; a 13-ik r. tanári állomás rendszeresítettik; a tanári és ifjúsági könyvtár elkülönítettnek a nagy mértékben gyarapíttatnak.

187⁷/₈. A tanuló ifjúság részére külső-könyvtár alapíttatik; új gymn. tanterv foganatosittatik.

187⁸/₉. Tüzetes jelentés tétetik a gymnasium állapotáról, (tanári nyugdíj-intézet); a tanuló ifjúságnál nagy mértékben grassal a szemköt-hártyalob; az érettségi vizsgálati jog kérdéses volta; püspöki és főigazgatói látogatások.

187⁹/₁₀. Az új gymn. tanterv átmeneti foganatosítása, (év-harmadok, módszertani értekezletek); a könyvtárak nagy mértékben gyarapodnak; a tornaiskola áthelyeztetik; az intézetnél a vizsgált tanárok száma szaporodik. Végre

188⁰/₁. A csiksomlyói r. k. főgymnasiumnak, tekintettel az ezen gymnasiumnál működő és képesítő oklevelekkel bíró tanárok számára, érettségi vizsgálati joga véglegesen megadatik.

Adorján Imre tanárra vonatkozólag ezen korszakból nagy elismeréssel említendő fel, hogy ő az 1869. máj. 31-én Dr. Fogarasy

Mihály főpásztor úr elnöklete alatt ujjá szervezett püspöki bizottság által a osiksomlyói róm. kath. iskolák pénzalapjának tárnokává választatván, azóta a közbizodalomnak teljes mértékben megfelelőleg, kiváló pontossággal és hazafias buzgósággal teljesíti a tanári mellett pénztárnoki köteleességét is. — Tekintettel hosszszas, kitartó és sikeres tanári pályájára, 1877-ben 3588. p. sz. a tanári vizsgálatról mentesítettet.

Huzamos tanári pályája alatt folytonosan legalább egy osztályban a latin, egy vagy kettőben a magyar nyelvet s kettő vagy háromban a mennyiség- vagy természettudományokat tanította; amellet rendesen osztályfőnökséget viselt; s így az ő egyéniségében — mint ezen tanári characteristiconból is látni — legtestvériesebben olvad össze a humanistikus, a reál és a nemzeti jellemvonás és irány, ez a célképen kitűzött eszménye egy modern középtanodának.

A 25 év történelméből még csak egy kis *statistikát*:

Adorján Imre tanítványainak lét-száma a lefolyt 25 tanév alatt, csak a rendes tárgyakra nézve és <i>osztályonkint</i> véve	=	2041
<i>egyénenkint</i> kiszámítgatva, tanuló személy	=	1280
ennek harmadától, mely részint elhalt, részint közsőséges állapotban maradt, eltekintve, tényleg tiszteli őt s megemlékezik róla (ha ugyan megemlékezik)	=	827
az osztálytanulóknak, akiket Adorján tanított (2041), évi átlaga	=	82
A tanulók összes létszáma a 25 év alatt	=	4518
ebből évi középsszám vagyis átlag	=	185
az 185 ⁶ / ₇ . évi létszám	=	196
a mult 188 ⁰ / ₁ -ik évi volt	=	190
az 50-es évek átlaga	=	223
a 60-as évek átlaga	=	186
a 70-es évek átlaga pedig	=	175
mely a vidéki népesség számához és egyéb adott viszonyaihoz képest a legnormalisabb létszámnak tekintendő.		

Végre Adorján Imre *tanártársainak*, kiket névszerint is tiszt-

telettel kell fölemlitenem, diszsora — longus idem petentium ordo — időrendi egymásutánban következő:

1856¹ 7-ben:

Bodó Alajos, igazgató,

P. *Bodó* Sebestyén,

Antalfy Károly,

Horváth Károly,

P. *Kozma* Döme,

Adorján Imre, tanárok.

1857⁸ az V. oszt. megnyílt. *új állomásra*: *Bálint* Károly.

1858⁹ a VI. oszt. megnyíltával *új állomások*: *Balog* Elek

és *Madár* Imre.

P. *Bodó* S. helyett: P. *Nagy* Daniel.

1859⁶⁰ *Bodó* Alajos *igazgató* h.: **Horváth** Károly,

a VII. oszt. megnyílt, *új tanárok*: *Éltes* Elek,

Fekete Márton,

Balog E. h.: *Nagy* Imre.

1860¹ . *Bálint* K. h.: *Márkos* János.

1861² 2. P. *Kozma* D. h.: P. *Bodó* Miklós.

1862³ 3. P. *Bodó* M. h.: P. *Veress* Lajos,

P. *Nagy* D. h.: P. *Dávid* Antal.

1863⁴ 4. P. *Dávid* A. h.: P. *Darvas* Dózsa.

1864 *Horváth* K. ig. h.: **Both** Ferencz,

Nagy Imre h.: *Keserü* József.

1865⁶¹ 61. *Both* F. ig. h.: **Nagy** Imre, (2-szor.)

1866⁷ 7. *Keserü* J. h.: *Incze* János.

1867⁸ 8. *Antalfy* K. h.: *Tilier* Károly,

P. *Veress* L. h.: P. *Sándor* Venturá.

1868⁹ 9. P. *Sándor* V. h.: P. *Elekes* Lőrincz.

1869 *Madár* Imre h.: *Király* Lajos,

P. *Darvas* D. h.: P. *Lakatos* Kornél.

1870¹ 1. *Nagy* I. ig. h.: **Imets** F. Jákó,

Tilier K. h.: *Ávéd* Jákó.

1871² 2. *Ávéd* Jákó h.: *Andrásy* Jenő.

1872³ 3. . *Incze* J. h.: *Kiss* Gusztáv,

P. *Elekes* L. h.: P. *László* Polycarp,

P. *Lakatos* K. h.: P. *Imre* Márk,

Éltes Elek h.: *Bálint* Lázár,

Andrásy J. h.: *Szentpétery* János,

rajztanár: *Sipos* Sándor.

187 ^o ₄ -ben :	Szentpétery J. h. : <i>Telman Ferencz,</i> P. Imre M. h. : P. <i>Tima Dénes,</i>
a VIII. oszt. új állomásra :	<i>Lakatos Izra.</i>
187 ^o ₅ .	P. Tima D. h. : P. <i>Lakatos Korn,</i> (2-or) Kiss Guszt. h. : <i>Glósz Miksa.</i>
187 ^o ₆ .	P. László P. h. : P. <i>Boga Bernát.</i>
187 ^o ₇ .	Bálinth Láz. h. : <i>Szabó István,</i> Telman F. h. : <i>Pál Gábor,</i> új állomásra <i>Szász Károly.</i>
187 ^o ₈ .	Márkos J. h. : <i>Csiszér János,</i> P. Boga B. h. : P. <i>Szeles Anaklet.</i>
187 ^o ₉ .	Csiszér J. h. : <i>Sántha János.</i>
187 ^o ₉₉ .	Lakatos I. h. : <i>Jakab Antal,</i> • (énektanárnak megmaradt Lakatos), Fekete M. h. : <i>Pap András,</i> Király L. h. : <i>Móricz Gyula,</i> magán tanár : <i>Stemmer Olivér.</i>
188 ^o ₁ .	P. Lakatos K. h. : P. <i>Kopatz Patrik,</i> Sántha J. h. : <i>Korács Gyárfás,</i> Szabó J. h. : <i>Nagy István.</i>

185 ^o ₇ —188 ^o ₁ -ig, 25 év alatt a Csik-Somlyón működött és működő tanárok létszáma	= 53
Ezek közül szerzetes	= 16
polgári	= 19
világi pap	= 18
Összesen	= 53

Ez eredmény meg felelne a kezdetbeni aránynak, mikor mindhárom rendből 2—2 tag volt a testületben = 6.

De tekintve a mostani létszámot (188^o₁) = 14,

melyből szerzetes ma is csak	2	{	14 :
polgári	9		
világi pap	3		

világos, hogy legtöbb mutatiót a szerzetes tanárok szenvedtek, aztán jönnek a vil. papok, végre a polgáriak.

Az eredeti arány szerint a mai létszámból kellene lennie :

szerzetesnek	4
polgárinak	5
vil. papnak	5.

Ennél fogva mindkét papi rend ez intézet fejlődési pályáján 2 -2 taggal kisebbségben van, a polgári rend előnyére.

Érdekes tünemény, hogy a lefolyt negyed-századból egy év sem tölt el anélkül, hogy a tanári személyzetben változás ne történt volna.

Elhalt	szereztes 3	} = 7;
	polgári 2	
	vil. pap 2	
tanári pályán van még	polgári 12	} = 21;
	vil. pap 5	
	szereztes 4	
más hivatali pályán	polgári 4	} = 25.
papi pályán szerz. és világi pap	11	
Összesen		53.

Évenként változás alá esett — nem mindig a tanügy előmenetelére, — átlag több, mint = 2 tanár.

Ezekben birtam, t. K! a mennyiben tulterhelt körülményeim és az idő rövidsége engedték, szeretett anya-iskolánk 25 éves történelmének vázlatát összeállítani. A kedves tárgyon és örvendetes alkalmon szeretettel csüngő lelkemnek törekvésén és jóakarátán nem mult, hogy a negyed-századnak lehetőleg hű képét állithassam elő. De ha ezen munka nem tökéletes és nincsen egészen befejezve: egészítsék ki és folytassák azt más szerencsésebb kezek, a Koronás Látnok ama szavai szerint: „*Felépítette az Úr Siont és látszani fog ezen az ő dicsősége. Megtekintette az alázatosok imáit s nem vetette meg ohajtásaikat: Irassanak meg ezek a következő nemzedékben és a születendő ivadék dicsérni fogja az Urat.*“ (Psal. 101, 17.-19. v.)

Osik-Somlyó, 1881. november 1.

Tusnádi Imets F. Jákó,
t. főesp., gymn. igazgató.

B) A csíksomlyói r. k. finővelde alapítványai.

(Folytatás.)

2. Mikó-Bors-féle alapítvány.

Lukács Mihály alapítványa szellemében és útján tiszteljük először csík-szentkirályi tek. Bors Mihályné zsögödi *Mikó Judit* asszonyt, kinek áhitatos és kegyes lelkületéről több helytt és nagy kegyelettel emlékeznek a növeldei évkönyvek s ki 100 m. forintot szándékozott vala hagyományozni a seminariumnak; amit teljösen véghez is visz vala, ha ez istenes szándékában meg nem gátoltatott volna valaki által, kinek nevét az évkönyv jónak látta elhallgatni.

Végre is ezen névtelen az alapított sumnát ki akarta egyenliteni, de olyan adósságok által, melyek már nagy részt ki voltak fizetve; minek következtében tek. Sándor Péter ur a seminarium akkori főgondnoka, az ajánlott 500 frtból csak 39 frtot tudott felhajtani.¹⁾

Ez elég talányos jegyzetet tisztán megmagyarázza a kevésbé discretus P. Veres regens, a seminarium egykori krónikása, midőn felemlitvén, hogy „ámbar Lukács Mihály a törzs-alapító 10,000 m. frt értéket hagyományozott vala a növeldére, a fundatio akkori gondnoka tkts Bors Mihály úr csak 6000 frtot tudott számba adni; a többiről az Isten tud és az, kire a néhai kegyes alapító ügyeit bízta“, — így folytatja:

„Isten előtt tanusitom, hogy 1732-ben, midőn a finőveldei tanulók élelmezésére szükségesek kiadása végett Szent-Királyon Bors Mihály gondnok urat egy szerzetes társammal együtt kértem és ő komoran s elutasítólag felelt volna, s kedves neje Mikó Judit asszony is hiába sürgette volna kötelessége teljesítésére: ez a maga szerzeményéből 100 drb aranyat ígért a Seminariumnak adni, melyeket át is ad vala, ha férje Bors Mihály úr azokat a kezéből ki nem facsarta volna. Igért volt még nevezett asszonyság 500 m. frtot adósságokban, melyeknek évenkénti kamatja a rhetorica tanárának fizetését pótlándotta. De a 100 drb aranyból egy fillért sem kaptunk meg; de sőt arról a Seminarium számviteli könyvében nem tétetik említés.

¹⁾ Liber Sem. Csík-Somlyov. p. 30. első jegyzet, ad annum 1750.

Midőn 1738. decz. 21-én Bors Mihály úr a pénzalap gondnokságát sztmihályi Sándor Péter urnak átadta, ez utóbbi felhívta elődjét a 100 arany kimutatására is; mire ez csak annyit felelt, hogy gyümölcsözés végett azokat kihelyezte. A más 500 frtból is — folytatja Veres — csak mintegy 50 frtot kaptunk meg, miután az alapítónő férjura az adósságokat jobbára felszedte s a maga kezére vette Fog-e e tárgyban talán halála felé valamit tenni: lelkiismeretére bizzuk. A jóemlékű asszonyság akaratának 1732-ben történt halála óta maig (1740-ig) végre kellett volna — amint remélők — hajtatnia¹⁾

Részben végre is hajtatott. Ugyanis 1740-ben a seminariumi alaphoz járult csik-sztkirályi tekts *Bors Mihály* urnak áhitatos hagyománya,²⁾ mely azonban nagyon zavaros állapotban maradt, minthogy az adósok nagyobb része azt állította, hogy a követelt adósságot részint pénzben, részint munkában vagy más módon törlesztette; többen pedig épen állíták, hogy nevezett hagyományozó urnak épen nem is tartoztak.

Az adósok táblája szerint 1746-ban tett az alapítványi tőke 385 frt 56 d.; kamat azonban, melylyel az adósok jobbára 1740. óta jegyeztetnek hátralékban lenni, 1746-ban bejött 3 frt 60 dénár.³⁾ A következő évben 234 frt 45 d. tőke, 12 frt 14 d. kamattal; 1748-ban a tőke 214 frt 87 d., 1749-ben 215 frt 32 kr. 1 f. 62 dr kamat-bevétellel.

Ez éven túl nem látom ezen Mikó-Bors-féle alap kezelésének nyomait e számviteli könyvben. Lehet, hogy mint különben is azzal erkölcsileg összefüggő, beöntetett a Lukács-féle alapba, vagy pedig más értékre convertaltatott.

Ezen alapítvány sem azelőtt, sem az 1855-iki hivatalos kimutatásban, mint fenlévő vagy önálló fundatio nem is fordul elő.

¹⁾ Ortus et Progressus Semin. Csik. P. II. §. 1.

²⁾ Az 1745. okt. 1-én kelt s a Lukács-alapra vonatkozó számviteli kimutatás ide vonatkozólag így szól: „Ide kell még accedálni azon imitt-amott lévő adósságoknak, melyeket Bors Mihály uram ő kegyelme testamentaliter hagyott volt a Seminariumnak pro fundo, hogy mindenkor a Capitalis conserváltassék“. (Liber Semin. Csik. p. 27.)

³⁾ Liber Semin. Csik. p. 32—35.

3. Mezei-alapítvány.

Lukács Mihálynak, a sz. Mihály főangyalról czimezett csik-somlyói Seminarium halhatatlan alapítójának áldásos nyomában mint növelénk jótevőjét és kegyes fundatort találjuk továbbá csik-rákosi *Mez i Györgyöt*, ki a gr. Hallereknek kerelő-sztpáli uradalmában gondnok lévén, 1736-ban 388 pf. 86 kr-ra menő kegyes alapítványt hagyományozott a csiksomlyói seminariumnak. Ezen alapítványi összegből 1737-ben töke gyanánt

befizettetett	.	186 frt — kr.
---------------	---	---------------

Találtatott elhelyezve:

Delnei Bocskor Mihálynál	40 frt — kr.
--------------------------	--------------

Vidrátsszen, Molnár Demeternél	90 frt 96 kr.
--------------------------------	---------------

Be nem fizetett tőkékben:

Br. Kemény Zsigmondné szül. gr. Bethlen Ágnes asszonyánál az általa megvett Mezey-féle maros- vásárhelyi ház ára hátrálékában	38 frt — kr.
---	--------------

M.-Vásárhelytt Thorday Sámuelnéénél	20 frt 40 kr.
-------------------------------------	---------------

Borosjenői Hegyesi Istvánnál	13 frt 50 kr.
------------------------------	---------------

E szerint lett volna az összes Mezey-alapítvány tőkéje	388 frt 86 kr.
---	----------------

De 1745. aug. 27-én, midőn csiksztmihályi Sándor Péter seminariumi alapítványi gondnok néhány évre kimutatást terjesztett elő, az mondatik, hogy a fenn be nem fizetett tőkék czimén említett 71 f. 90 pénz semmit sem kamatozott¹⁾; sőt úgy látszik, hogy a Mezey-fundatióból a tőkének ez a része maga is veszélyben forgott s később tán el is vészett, mert egy másik helyen azt találom megjegyezve, hogy a Maros-Vásárhelytt ez érdeken bevezetendett per elhanyagolása miatt a tőkéből elvesztett 20 frt.²⁾

Elég az, hogy jelen idők szerint az erd. rk. ösztöndíj-alapban a Mezey-alapítvány czimén 323 pf. 20 kr szerepel 12 frt 56 kr kamattal.³⁾

Ezen kegyes alapítvány erején az alapító Mezei György

¹⁾ Liber Seminarii Csik-Somlyoviensis S. Michaelis Archangeli, confectus Anno 1750. 28. lapon.

²⁾ Ortus et progressus Seminarii Csik-Somlyoviensis 1725. P. II. §. 2.

³⁾ Conspectus foundationum ex 1855. pos. 2.

leszármazó rokonai közül 2 tanuló leendett a csiksomlyói semináriumban élelemmel ellátandó; — mi kerekszámban véve 400 pf. illetőleg 1000 mfrt 6% kamatja fejében azon időknek gazdasági és pénzviszonyai szerint meg is történhetett volna; elveszván azonban az alapítványi tőkének egy része, ¹⁾ a Seminarium évkönyveiben úgy találom, hogy 1797-ben, midőn a névkönyvekben a fundatiók jelzésére állandó rovat kezdetett, a a Borbély-Mezei-Jósa összevont alapítványokon per 30 rhfrt tanult 2 ifju; de 1810-ben a pénz-bukkásk előtti évben mind a három alapítvány külön-külön 1—1 tanulóra van rendszeresítve.

Az 1811-ki devalatio megrontván az alapítványokat is, úgy látom, hogy 1825-ben a Jósa-Mezei-alapítványok újból össze vannak huzva 1 tanuló számára; így vannak 1835-ben is.

Az 1851²-ki isk. rendszer óta azonban a Mezey-névvel nem találkozunk — úgy látszik — azért, mert a Jósa-félével összevonva sem üti meg annak évi kamatja a mostani alapítványi általányoknak félösszegét sem.

Maradjon fenn közöttünk áldásban emlékezete Mezey György alapítónak, ezen csikrákosi eredetű székely atyánkfiának, ki mint szorgalmas, életre való székely ember jól gazdálkodván, megta- karított filléreit és Maros-Vásárhelytt szerzett házát nemes gondolkozással kegyes alapítványképen letéve, székely nemzete ifjainak felsegítésére és jobb nevelésére gondolt.

Mezey Györgynek alapító-levele nincs ugyan producálva; minthogy azonban P. Veress egykoru feljegyzése szerint Mezei György alapítványa oly két tanuló ifju eltartására szólott, kik az ő rokonságából származnak: jónak látom a netaláni érdekeltek kedvéért a *Mezey-féle rokonságról* felhozni a következőket:

¹⁾ Idevonatkozólag írja P. Veres: „minthogy az ájtatos alapítványból csak 200 frtot kaptunk meg, csak egy ifju tartására vagyunk kötelesek; ha az egész összeg megkerül akkor kettőre. De vajjon mikor lesz ez?” (fennidézett h.)

	Márton, † 1735.	
1681. rákosi	Albert, neje	Ferencz 1707.
Mezei Ferencz ¹⁾	Kedves Anna	István 1711.
N. Apor István úr	(h. 1711.)	Mihály 1713. stb.
szolgája.	Miklós, neje	
	Biró Örzse	
	(h. 1715.)*	
1681. rákosi	István, ³⁾ neje	Judit, 1700.
Mezei Mihály, ²⁾	Biró Biri.	Margit 1705.
neje elhalt 1752-ben		
97 éves korában.	János, ⁴⁾ neje	Antal 1714. stb.
	Ványolós Örzse.	

4. Borbély-alapítvány.

Tusnádi *Borbély András*, Tusnádon 1739. évben ápril 13-án kelt hagyomány-levele szerint 400 frt alapítványt tett a csik-somlyói Semináriumhoz.

A testamentumnak ezen fundatióra vonatkozó része közölve van a „Gyulafejevári füzetek“ II. füzeté 83—84. lapjain, melyet az alábbiakban itt is czélszerűnek talállok közölni, hogy azt alkalmas megjegyzésekkel kísérhessem.

„Extractus Testamenti Libertini⁵⁾ quondam Andreae Bor-

¹⁾ Nagyobb, † 1711. ápr. 5. 82 éves korában.

²⁾ 1715-ben rákosi megyebíró, ki e tiszthen N. Cserei János uram után következett. Ezzel és Ferenczcel volt egykoru s talán épen testvér Mezey György, az alapító, ki az Apati-féle 1681-iki Iustrialiban nem fordul elő, jeleül annak, hogy tán akkor hazulról elszármazott vol; ellenben a „vacsárcsii“ lőfejek között egy Mezey György Iustráltatik.

³⁾ 1730-ban megyebíró (Rákosi régi számadásos könyv)

⁴⁾ 1729., mint rákosi megyebíró számol. † 1717. k. János és István-nal ez időben előfordulnak rákosi Mezey Gábor és Ferencz is, mint a templom adósai. — Egyébiránt a Mezei-család mind a négy faluban (Rákos, Göröcsfalva, Vacsárcsi, Madéfalva) el van terjedve; a fundator nemzetségét családilag teljesen kimutatni azért nem lehet, mert az ő eredete visszaesik a XVII. századba, mikorról az anyakönyvek nincsenek meg és az 1695-ben kezdődő matriculákban is a Mezeiek illetékessége faluk szerint nincs jelezve egészen 1724-ig s azon innen is csak szórványosan.

⁵⁾ Alapítónk igaz, hogy hagyomány-levelének eképen ír alá: Borbély András Libert. Tusnádi m. p.; de Lukács Mihály alapítvány-levelében őt „Generosus Dnus“-nak nevezi, s az ő alapítvány-levelét, valamint több contractualis levelét Lukácsnak — kinek B. házi barátja látszik lenni — tanuképen mindig, mint tusnádi nobilis B. A. írja alá. (Alb. Mich. Luk. 14, 57, 63, 107, 158—9. lapokon.)

bély de Tusnád ¹⁾ in ea parte, in qua tangit et concernit Seminarium Csik-Somlyoviense, A. 1739. die 13. Aprilis confecti in dicta Tusnád.

Nemes Küküllővármegyében Kuud nevű faluban ²⁾ vagyon 200 id est kétszáz forintig való adósságom, ³⁾ melyet testálok irrevocabiliter a somlyói szegény seminarista deákok számára oly ok és mód alatt, amint üdvözült néhai Pater Lukács uram hagyta, accedentibus infra per expressum declaratis.⁴⁾

„Még ugyan Tusnádi Kelemen Péteri jussal acquiralt és mind eddig pacifice birt jószágomat ⁴⁾ cum omnibus suis ap pertinentiis et proprietatibus ubicunq. reperibilibus hagyom s

¹⁾ Hová való volt tulajdonképen a mi alapítónk? e kérdés, mint tusnádi embert, fölöttébb érdekelvén: erre nézve a következő adatokat jegyzem föl: 1740-ben P. Veres Lajos seminarii Regens szép költői nyelven írja róla, hogy „a mennyei megjutalmazásnak magát sorsosává tette nemzetes Borbély András úr, aki mint Csik-Tusnádon jövevény és idegen, örökségét a menny örök sátoraira írta át“. (Ortus et Progr. Seminarii Csik. P. II. §. 3.) Mindazonáltal tény, hogy Tusnádon már 1614-ben előfordul egy Borbély György mint inquilinus (Regestrum incolarum sedis sicut. Csik ad mand. Gabrielis Bethlen 1614.) — 1714-ben az országgyűlésre fogott követek költségéhez Csik-Tusnádról a többi fizetők végén, mint szabadsággal élő egyén 18 denár gyűlés-pénzt fizet Borbély Mihály; végre tény, hogy Tusnádon ma is él Borbély-nevű katonaviselt székely-család.

²⁾ Értsd a mostani Kis-Küküllőben Erzsébetvárostól északnyugotra Gogány mellett.

³⁾ Ezen 200 frt tőke kundi százsz lak soknál volt elhelyezve 1755-ig, mikor is annak fizetését és kamatozását szent-simoni Endes Miklós ítélőmester és alapítványi derék főgondnok vállalta magára és azután a kamatokat fizette. (Liber Seminary Csik, 164. 185. lapokon.)

⁴⁾ A testamentum ezen kitételei ugyancsak azt látszanak mutatni, hogy Borbély Andrásnak tusnádi jószága nem örökség, hanem csak szerzemény volt, melyre nézve a fundator szükségesnek látja megjegyezni, hogy azt „mind eddig békeségesen birta“; emel fogva hogy ő Tusnádon csak beszármazott s a jószágát Kelemen Péter jussán szerzette. A Bethlen Gábor-féle 1614-ki már említett lustralis összeírásnak Tusnádra vonatkozó részéből azt olvasom az „inquilinusok“ rovatában, hogy „Borbély György, Kelemen Péter és még 14 megnevezett egyén Kornis (?) Péter notarius lakói“; ma pedig azt látom a tusnádi sessiók során, hogy a tusnádi Kornis, később Macskási-telken a volt urbéres Kelemen-család lakik; miből nem nehéz következtetni, hogy Borbély András őse épen a Kelemen Péterrel egymás mellett lustrált Borbély György volt; s hogy ezek s az általuk birt jószágok zsellérségek voltak, melyeket nehéz volt a tulajdonostól örökösön megváltani vagy megszerezni.

testálom a megirt Seminariumnak in flor. Hung. 200 idest kétszáz forintokig, úgy, hogy ennek is a summája accedálván a Kendi 200 frtokhoz, in summa a 400 forintok in perpetuum a Seminarium számára fennmaradjanak, melyért adminus egy árva német ¹⁾ gyermeket, vagy ha az nem találtnék, akármelyik nemzet- s nyelvből való árva gyermeket annuatim tartsanak, ruházván és gondját viselvén, valamig a szent szerzet ezen a földön és a deákok tanítása fenmarad, hoc per expressum declarato, hogy míg a feleségem él, a gyermeknek gondját viselvén, mindaddig ezen jószágban senkitől meg ne háborittassék, hanem békeségesen lakhassék, szántó földeknek, réteknek és a felyebb megirt 400 forintoknak interessit percipialhassa, de a 400 forintoknak, mint fixumnak diminutiojára szabadsága nem leszen; hogy ha pedig innen valahova holtom után transmigrálván, a gyermeknek gondját nem viselné ²⁾ eo passu a megirt summának egész interesse a Seminariumra száll oly móddal, mint Pater Lukáts uram is hadta, hogy pro refrigerio animae Benefactoris esztendőnkint statis temporibus imádkozzanak, az árva pedig mindenkor arra köteleztessék ³⁾; hogy ha pediglen valaki ki akarná váltani: az acquisitumnak fele mindeneknek legyen hűtös feleségemé Orbai

¹⁾ A „Gyulaf. füzetek“-ben „egy árva n e m e s gyermek“ szöveg van nyomatva „német“ helyett; de hibásan vagy ferdítve. mert „német“ jelző fordul elő az 1855-ki conspectus foundationumban; P. Veres regens pedig a fenn idézett helyen idevonatkozólag így ír: „400 m. frtnyi tőkét hagyományozott (i. e. Borbély András) két növendék élelmezésére; ez idő szerint említette saját n é m e t n e m z e t i s é g ű fogadott fiát élelmeztetni, ha ez az iskolát nálunk akarja gyakorolni; azután pedig bárkit is a regensek tetszése szerint, minthogy magtalanul halt el.“ (V. ö. Liber Semin. Csik-Somlyov. p. 30. 2-ik jegyzet.) Csak is ez adoptio esete indokolhatja itt a „német“ minősítést; amelyre későbbben is voltak figyelemmel; mert olvasom, hogy a Borbély-fundation 1806-ban egy Gucker János nevű brassói polgár-fiú tanult.

²⁾ Ezen eshetőségtől — mostoha anyáról lévén szó — lehetett tartani. P. Veress regens az alapítványozás utáni évben 1740 ben írja, hogy az alapítványra nézve veszély is következhetik az asszonyi gyarlóságból; ki azonban, ha férjhez találna menni akkor a Seminarium az alapítvány közvetlen gondozásának jogába fog lépni. (Ortus et progr. Seminarii i. h.)

³⁾ V. ö. a Lukács-féle alapítvány-levél 2. pontjának végével és az arra általam tett jegyzettel.

Ludovikáé ¹⁾, azt is el nem hagyván, hogy dum et quando affuturis temporibus valamelyik a vérek közül ezen jószágomat szántóföldeivel, rétjeivel együtt ki akarná váltani, a Seminarium tartozzék remittalni akármelyik vérnek, ha a Seminariumnak statim et eo facto in paratis a 200: kétszáz forintokat deponálja.

Et subscriptum erat paulo inferius: lecta et correcta per eosdem iudices. Pater Stephanus Tánczos, Alcsik-Szentgyörgyiensis, p. t. plebanus Tusnádiensis in Al-Csik m. p. *Borbély* András, Libert. Tusnádi m. p. Michael Betegh, Tusnádiensis Pplus in Al-Csik m. p. Martinus Sánta Tusnádiensis Pplus in Al-Csik m. p.⁴

Tusnádi Borbély András ezen kegyes alapítványának további sorsára nézve megjegyeztetik, hogy az özvegy 1746-ban akkori Regens P. Péterffy Márton kérelmére a kundi 200 frtot veendő kamataival együtt átbocsátotta a Seminariumnak; de — mint egyik fennebbi pontban megjegyeztük — ezen 200 frt kamatai akkor jöttek rendes folyamatba, midőn ezen adósságot Endes Miklós főgondnok magára vállalta, — míg végre a törék a kundi szászok 1772-ben kifizették. ²⁾ Ami a tusnádi alapítványi javakat illeti: ezekre nyilván semmit sem talállok feljegyezve. Valószínű, hogy ezeket az özvegy haláláig birta; azután pedig, vagy természetben, vagy kiváltási összegben a Semináriumba beszállottak; mert az 1855-ki Conspectusba be van vezetve a véghagyományban körülírt 400 m. frt; mely összeg pengő pénzben 166 frt 44 kr-ra számítva, évenként 6 f. 44 krt, tehát 4°,₀-tőli kamatot jövedelmez.

Ezen csekély eredmény miatt a Borbély-fundatio, mely még 1810-ben önálló volt s melynek fejében — az alapító-levél szava szerint — „legalább egy árva fiut a Seminarium annuatim tartott“, a pénz-buklás után elvesztette önállóságát s más alapítványokkal — mint a Kászoni- és Keresztes-féle — öntett össze; míg végre megnevezése is a névre szóló alapítványok közül kimaradt.

¹⁾ Az előbb irtakból az látszik, hogy a) az árva német gyermeket az alapító feleségének közvetlen gondozására bizván, az mint adoptívus a családhoz tartozott; b) hogy Borbély András kézdi-szentléleki nemes orbai leányt bírván nőül, jelentékeny honoratior ember volt s feleségének társadalmi állásánál fogva is nevezhette és irhatta magát — mint fennebb említettett — inquilinus származása daczára „nemes ember“-nek.

²⁾ Liber Seminarii Csik, pag. 672.

Am azért élni fog közöttünk a jótékony indulatu Borbély András fundatornak emlékezete, ki egyike volt azon nemes gondolkozásu és áldozatkész hazafiaknak, kik a dicső emlékezetű Lukács Mihály fő-fundátorunknak korában ennek a nemzet sarjadékai nevelése és oktatása felőli fenkölt eszméjét felfogni, átérzeni s a magasztos példát hason czélból hozott áldozataikkal, tényleg is képesek voltak követni!

(Folytatása a jövő évben.)

Tusnádi Imets F. Jákó,
t. főesp., finöveldei Regens.

II.

Tanári kar.

1. *Adorján Imre*, született Menaságon, Csikmegyében, febr. 24. 1827; világi rendes tanár, az ásványtár öre, a csiksomlyói r. k. alap pénztárnoka, a II. osztály főnöke. Tanította a mennyiség-tant a II., ezt és az ásvány-közet és földtant a IV. s a latin-nyelvet a VI. osztályban. Hetenkinti órája 16. Tanárkodási éveinek száma 26.

2. *Bodosi Lajos*, szül. Baróthon, Háromszékmegyében, jun. 8. 1857; erdély-egyházmegyei áldozár, tanár, a III. oszt. főnöke. Tanította a latin és németnyelvet a III., a görög nyelvet az V. és VI. osztályban. H. ó. 18. T. é. sz. 3.

3. *Glósz Miksa*, szül. Tamásfalván, Szepesm. 1845. okt. 12. főgymn., a cl. philológiából tanképesített tanár, a VII. osztály főnöke, a magyar földr. társulat s az erd. róm. kath. irodalmi társulat r. tagja, a csikmegyei általános kath. tanító-egyesület könyvtárnoka; tanította a VII. és VIII. osztályban a latin, a VIII. oszt. a görög s a VII. oszt. a német nyelvet és irodalmat. T. é. száma 8¹/₂.

4. *Imets Fülöp Jákó*, szül. Tusnádon, Csikmegyében, nov. 12. 1837; erdély-egyházmegyei áldozár és tiszt. főesperes, a főgymnasium és finővelde igazgatója, főgymn. okl. rendes tanár, a tanári könyvtár kezelője, a meteorol. m. kir. központi intézet munkatársa, a csiksomlyói r. k. iskolai pénz-alapnál felügyelő és levéltárnok, az olvasókör elnöke, a csikmegyei közigazgatási bizottság, az orsz. tanár-egylet és a magy. történelmi társulat tagja. Tanította az I. osztályban a földrajzot, a VIII.-ban a hittant és német nyelvet. H. ó. 8. T. é. sz. 21.

5. *Jakab Antal*, szül. Kézdi-Almásán, Háromszékmegyében, jun. 8. 1852; világi, okleveles főgymn. tanár, a VI. osztály főnöke, a kir. m. természettudományi társulat rendes tagja. Tanította a német nyelvet a IV., a természettanai földrajzot a III., a természettant a VII., a mennyiségtant az I., VI. és VIII. oszt. H. ó. 19. T. é. sz. 3.

6. *Kopatz J. Pátrik*, szül. Csicsóban, Csikmegyében, 1854. ápr. 6: szt. fer. rendi áldozár, tartalékos táborig. segéd-lelkész, gymn. exhortator, tanár; tanította a hittant a VII., a magyar nyelvet a II., III., a latint II-ik osztályban. Heti óráinak száma 18. T. é. sz. 2.

7. *Lakatos Izra*, szül. Kézdi-Vásárhelytt, Háromszékmegyében, máj. 16. 1850. tanítóképezdei tanár; a gymnasiumban tanította hetenkint 2 órában a műéneket. T. é. sz. 9.

8. *Móricz Gyula*, szül. Zalathnán, Alsó-Fehérmegyében, ápr. 14. 1847; világi okl. főgymn. rendes tanár, okl. torna-tanító; az ifjúsági könyvtár öre; önképzőkör vezetője; tanár-értekezletek jegyzője; a jótékony nőegyesület férfi jegyzője; az olvasó-kör választmányi tagja. Tanította a magyarnyelvet az I., VI., VII. és VIII. és a földrajzot a III. osztályban; tanította a tornászatot is a gymnasium- és tanítóképezdében. H. ó. 23. T. é. sz. 10.

9. *Nagy István*, szül. Pécsett, Baranyamegyében, aug. 9. 1844; erdélyegyházmegyei áldozár, finöveldei aligazgató és a gymn. kölcsönkönyvtár öre. Tanította a latinnyelvet a IV., V., a német nyelvet az V., VI. osztályban. H. ó. 18. T. é. sz. 11.

10. *Pál Gábor*, szül. Bethlenfalván, Udvarhelymegyében, jan. 19. 1852. világi, főgym. okl. rendes tanár, a VIII. oszt. főnöke, a természettani szertár öre. Tanította a mennyiségtant a III., V., VII., a természettant a VIII. és propaedeutikát a VII. és VIII. osztályban. H. 19. T. é. sz. 6.

11. *Pap András*, szül. Hatolykán, Háromszékmegyében, ápr. 22. 1853; világi, okl. gymn. tanár, a IV. osztály főnöke, a székelly mivelődési és közgazdasági egyesület rendes, a csikmegyei r. k. tanító-egyesület pártoló tagja. Tanította a görög nyelvet a VII., történetet a IV., VII. és VIII., földrajzot a IV. és a természetrajzot a VI. osztályban. H. ó. sz. 18. T. é. sz. 3.

12. *Sipos Sándor*, szül. Kézdi-Márkosfalván, Háromszékmegyében, ápr. 17-én, 1843; világi tanár. Tanította a rajzoló geometriát az I.—IV. osztályban. Tanította a rajzot és szépirást a tanító-képezdén és a főelemi tanodában is. H. ó. a gymnasiumban 12. T. é. sz. 11.

13. *Szász Károly*, szül. Csátószegben, Csikmegyében, okt. 26. 1849; világi, okl. főgymnasiumi rendes tanár, a növénytar öre, az I. osztály főnöke. Tanította a latin nyelvet az I., földrajzot a II., történelmet, növénytant az V., történelmet a VI. osztályban. H. ó. 18. T. é. sz. 5 $\frac{1}{2}$ év.

14. *Szeles K. Anaklét*, szül. Sz.-Udvarhelytt, Udvarhelymegyében, jan. 28. 1839; szt.-fer.-rendi áldozár, tanár, az V. osztály főnöke. Tanította a hittant az I.—VI., magyart a IV. és V. osztályban. Heti óra 18. T. é. sz. 5.

III.

Az 1881₂-ik évben követett tanterv.

I. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Hittani oktatás: a hit, parancsok, malaszt eszközeiről. Kézikönyv: Egri Nagy Katékizmus.

Magyarnyelv, heti 6 óra. Szvorényi Olvasó könyve I. kötetből: „A hősök és az emberek eredete“, „Heracles“, (görög mythosi és hős mondai) — továbbá: Latium és Róma hősei: Evander, Aeneas, Romulus, Numa Pompilius, (római) „A hunok és magyarok eredete“, „Rege a csoda-szarvasról“, „Keveháza“, (magyar történeti és mondai) prózai és költői elbeszélő olvasmányok, melyek közül a költőiek könyv nélkül is betanítottak. Ezek szövegei alapján (Szvorényi nyelvtanának I. része szerint) mondat és mondatrészek; ez alapon: beszédrészek, az ige és névszók teljes alakta; szóképzés. Ezeken kívül természet- és földrajzi darabok is olvastattak. Az olvasott darabok alapján a magyar történelmi ismeretek bezárólag Szent László királyig tárgyalattak. Hetenkint egy-egy írásbeli dolgozat nagy részt együttes közreműködéssel a táblán.

Latin-nyelv, 6 óra. A névragozások fontosabb alakjainak begyakorlása; megfelelő olvasmányok és fordítási gyakorlatok alapján szavak tanulása, fordítási gyakorlatok mellett. Szabályok a nevek jelentése- és végződéseiből. Melléknevek fokozása, számnevek, névmások és a cselekvő alkatu igeragozás. Hetenkint egy iskolai dolgozat. K. k. Schulz kisebb latin nyelvtana és gyakorlókönyve.

Föld- és természetrajz, 3 óra. A magyar állam és a földközi tenger környékének természeti, néprajzi, természethistoriai és politikai ismertetése, táblai előrajzolás és Visontay-Borbás tankönyve, valamint a Lange-Cherven-féle uj. isk. atlasz nyomán. Az állat- és növénytani résznél a szemléltetésre segéd-könyvül szolgált egyéb illusztrált művek mellett a Schneider-féle természettani földrajzi képes atlasz. Képekben és természetben is ismertetve lettek azon növényi, ásványi egyedek és kőzetek is, melyek Csikmegyében és a többi Magyarországbau sajátibbak. Kírándulásainknak a két Somlyóba a szülőföld szemléltetése és közelebbi ismertetése volt célja. Házi feladatokul térképi rajz-kisérletek és vázlatok.

Számtan, 4 óra. A tizes számrendszer. A négy számolási alapművelet egész számokkal. Előismerekek a törtekkel való műveletekhez; közösleges és tizedes törtekkel való számolási műveletek. Többnemű számok szétbontása és összevonása. A méter-mérték ismertetése és az időszámítás. K. k. Mocnik-Szász.

Rajzoló geometria, 3 óra. Planimetriai elemek; k. k. Mocnik: Mértani Nézetlan. Geometriai ornamentális rajzolás, egyenes és görbe vonalú idomok elemei, táblarajz után előbb rajzeszközökkel, majd szabad kézzel.

Osztályfőnök: Szász Károly.

II. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. A kathclikus egyház szokásai és szertartásai. Kézikönyv Nogáll János: Egyházi szertartások magyarázata.

Magyarnyelv, 5 óra. a) Elbeszélő prózai és költői olvasmányok, különösen a népmonda, magyar történeti monda, klasszikus mythos, néprajz köréből. Értelmes és kellően hangsúlyozott olvasás, az olvasmány egyes részleteinek vagy a költői elbeszélés tartalmának szabadon való elbeszélése s írásbai foglalása, könyv nélkül tanult versek szavalása. b) Nyelvtan: Összetett szerkezetű mondatok taglalása, mellé rendelt és alárendelt mondatok viszonya. A szókötés (a határozók, ugynevezett igekiegészítők tanáztatésen). Szóképzés, synonymák egybeállításá az olvasmány alapján. Kéthetenkint egy írásbeli iskolai vagy házi dolgozat. K. k. Szvorényi kisebb magyar nyelvtana és olvasókönyve.

Latin-nyelv, 7 óra. A teljes conjugatio, praesens, perfectum és supinum képzése, az előljárók és határozók, szó-képzés összetétel és képzők segélyével, megfelelő fordítási gyakorlatok. Hetenkint egy írásbeli dolgozat. K. k. Schulz kisebb latin nyelvtana és gyakorlókönyve.

Földrajz, 3 óra. Európa és Ázsia földirata, különös tekintettel az egyes földségek hegy- és vízrendszerére, az országok és birodalmak politikai földiratára. A feltűnőbb ásványok és kőzetek, növények és állatok rövid szemléltetésével. Térképrajzolás házi feladványul. K. k. Visontai János Egyetemes Földiratának II. része.

Számtan, hetenkint 4 óra. A közösleges és tizedes törtek ismétlése után számolási rövidítések, a viszonyok és arányok, az

egyszerű hármas szabály, kamatszámítások, az olasz számítási mód, mérték-rendszer ismertetése.

Rajzoló geometria, 3 óra. Stereometriai elemek: K. k. Mocnik: Mértani Nézettan. Testminták készítése. Mértani síkéritmények rajzolása egyenes és görbe vonalakkal táblarajz után. Sodronyminták, síkidomok, testek és tárgyak távlati rajzolása testminták után árnyékolva.

Osztályfőnök: Adorján Imre.

III. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Ó-szövetség története. Kézikönyv Dr. Éltes Károly. Szent Történetek.

Magyarnyelv, 4 óra. a) Összefüggő történeti olvasmány, pl. Szalai László: A tatárjárás Magyarországon 1241—1242. Elbeszélő költemények. b) A nyelvtan rendszeres áttekintése és a hangsúlyos vers ismertetése. c) Az irány és annak fajtái. A levelek és szorosabb értelemben vett okiratok megfelelő táblai gyakorlatokkal. d) Kéthetenként egy iskolai vagy házi dolgozat a nyelvtan és olvasmányok alapján. K. k. Szvorényi kisebb nyelvtana I. II. r. Névy olvasókönyve.

Latin-nyelv, 6 óra. Az alaktan ismertetése mellett az esettan megfelelő latin és magyar gyakorlatokkal. Olvasmányok Cornelius Neposból, nevezetesen: Miltiades, Aristides, Pausanias és Cimon. Miltiades emlézve. Kk. Schultz-Kiss: „Latin Nyelvtan.”

Németnyelv, 4 óra. A szótanból a névelő, főnév, melléknév, névmás és számnév. A gyengo és erős hajlítású igék cselekvő formában. Írás- és szóbeli fordítási gyakorlatok. Kk. Ballagi Károly: „Német Nyelvtan.”

Földrajz, 2 óra. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália földirata, különös tekintettel a természetrajzi, ethnographiai viszonyokra és felfedezések történetére. Térképrajzolás házi feladványul. Kk. Visontay Egyetemes földirat II. r.

Természettani földrajz, 2 óra. Bevezetés. A halmazállapotok. A nehézség általános ténye. A szilárd testek egyensúlya. A súlypont. Az erők. A gépek. A testek mozgása. A csepegős és légemű testek. A hő, fény, melekség és villanyosság alaptüneményei. A föld alakja és nagysága. Helymeghatározások és projekciók. A föld, mint csillag és az időszámítás. A földrétegek és a

tengerek jellemzése. A légkör. Légáramlások és a légköri csapadékok. A víz körutja. A nehézségi erő a világterben. Apály és dagály. A nap és a bolygók. Kk. Heller Ágost Physikai földrajza.

Számtan, 3 óra. Összetett arányok és aránylatok fogalma és tulajdonságai, az összetett hármasszabály folytonos párhuzamban ezek egyszerűivel, mint a megelőző évben tárgyaltakkal. Kamatszámítás egyugyanazon általános algebrai mintából vezetve le a különböző feladatok megfejtését. Közép-határidőszámítás, mint a kamatszámítás egyik különleges esete. Arányos osztás. Végül ismertette lett a vegyítés- és láncszabály is. Kk. Mocnik-Szász.

Rajzoló geometria, 3 óra. Constructiv planimetria. Kk. Mocnik: Mértani nézlettan. Egyszerű vonalú idomok kibővítése, fontosabb constructiv feladatok. A geometria alkalmazása a rajzgyakorlatoknál ékitménymintákról, falitáblarajz nyomán stylmagyarázatok kíséretében. Végül a bádogninták csoportosítása árnyékolva.

Osztályfőnök: Bodósi Lajos.

IV. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Az Új-szövetség története s rövid egyház-történelem. Kézikönyv, mint a III. osztályban.

Magyar nyelv, 3 óra. Az ügyiratok folytatása és kiegészítése, továbbá a költészet előzetes ismertetése. Két hetenkint egy írásbeli dolgozat. Kézikönyv, mint a III. osztályban. II. r.

Latin nyelv, 6 óra. A múlt évi tananyag tüzetes ismételése után a mondattan bevégezése; összetettebb mondat szerkezet, a latin periodus gyakorlati ismertetése. Julius Caesar I.—IV. könyvéből 40 fejezet. Phaedrusból az aesopusi darabok közül 30, fordítva, elemezve és részben emlézve. H. 1 iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Schultz-Kiss.

Német nyelv, 2 óra. A nyelvtan befejezése s ismételése. A mondattanból: a mondatkötés, a szóhelyezés, a szóegyeztetés és a szövevény; megfelelő fordítási gyakorlatok, szó- és mondat elemzés. Prózai és verses darabok könyv nélkül is. Két hetenkint egy iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Ballagi K. Németnyelvtan.

Földrajz, 2 óra. Az osztrák-magyar monarchia földrajza; különös tekintettel a magyar alkotmányra és annak fejlődési

mozzanataira. K. k. Visontay „Ausztia-Magyarország“ című földirata.

Történet, 3 óra. Ó-kor. A keleti népek, u. m. hinduk, assirok, babiloniak, médek, perzsák stb., a görögök és macedonok. A római birodalom a királyság és köztársaság alatt. K. k. Somhegyi Egyet. tört.

Számtan, h. 4 óra. Kk. Mocnik-Arenstein. Algebrai mennyiségekről általában, négy művelet egyszerű és összetett betűszám-tani kifejezésekkel, a szorzáshoz csatolva a négyzet- és köbre-melés műveleteit; négy művelet törtekkel, a szorzat és hányados tulajdonai, az osztásból folyó tételek, mértani haladványok ismertetése. Első foku egyenletek egy ismeretlennel.

Rajzoló Geometria, 3 óra. Constructiv planimetria. K. k. Mocnik: Mértani Nézetlan. Görbe vonalú idomok. A körtan kibővítése s az idevágó constructiv feladatok. Nehezebb ékitmény-minták rajzolása színes papírra árnyékolva, mely gyakorlatok körébe már az emberi és állati alakzatok is befoglaltattak.

Természettarjz. Ásvány-közet és földtan h. 3 óra. Vegytani előismeretek, vegytani képletek, jegeczrendszer, ásvány-physisa, physiographia. Közöttan (Petrographia). Földtan (Geologia). K. k. Wiesinger Károly.

Osztályfőnök: Pap András.

V. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. A katolikus egély alaptana, nevezetesen Jézus istensége és az egyház isteni tekintélyének bebizonyítása. Kézikönyv Dr. Wappler: A kath. egélytan kézi-könyve I. rész.

Magyar nyelv, 3 óra. Írásművek szerkesztésének általános szabályai és széptani alapfogalmak ismertetése. Olvasmányok: A) Költőiek: Arany János Toldyja, s balladáiból Ágnes asszony, Szilágyi Erzsébet, Szondi két apródja. Vörösmartyból: Csik Ferke. Garay: Fekete eb. Kisfaludy Károly: Karácsonyáj, végre A szentháromság titka. Tárkányi Bélától. B) Prózai művek közül: elbeszélések, levelek, kisebb értekezések, mesék, kisebb szónoki művek Leírások: Hermann Ottó, Az első hó. Humboldt, Délámerikai síkságok. Hermann Ottó, A kriván. Lázár Kálmán gr., Az énekes pinty. Jellemrajz: Plutarchos, Pelopidas ifjúsága; barát-

sága Epaminondással. Életkép: Jókai Mór, Egy nevezetes gazda honunkban. Erkölcstörténet: Kerékgyártó, Vonások a régi magyarok erkölcséből. Értékezés: Blair Hugó, A fenséges a tárgyakban, Kis J. fordítása után. Havankint egy írásbeli dolgozat.

Latin nyelv, 6 óra. A syntaxis ornata néhány nevezetes tételének előadása után Liviusból Romulus és Remus, a Horatiusok és Curiatiusok harca, Tarquinius Superbus beveszi Gabii városát, összeesküvés Rómában az elűzött Tarquinius javára, P. Valerius Publicola consul, Horatius Cocles és Mucius Scaevola, a Plebs kivonul a szent hegyre, C. Marcius Coriolanus, a Fabiusok áldozatkészsége és halála, L. Q. Cincinnatus az ekétől dictatorknak hivatik. Ovidiusból A Fábiak elpusztulása Cremeránál, Gabii bevétele Tarquinius által, az emberi nem négy korszaka, Deucalion és Pyrrha, Phaethon és a Heliadák, Baucis és Philemon, Orpheus és Eurydice fordítva, elemezve és részben emlézve. H. 1 iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Livius ed. Iványi, Ovidius ed. Veress.

Görög nyelv, 4 óra. Az alaktan a „mi“ végű igékig, megfelelő írásbeli és szóbeli fordítási gyakorlatokkal. K. k. Szepesi-Szamosi: „Elemi Hellen Nyelvtan.“

Német nyelv, 3 óra. Herder. Cid 27 románczának fordítása, elemeztetés- és részben emléztetése. Nyelv- és mondattani tüzetes ismétlések, tábláni szabadgyakorlatok. Havonként 1 iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Herder, Cid-Románczai Heinrich-féle kiadás.

Történelem, 3 óra. Ó- és középkor. Ó-kor. A keresztény római császárság Augustustól a nyugot-római birodalom megdőléséig. Középkor. A népvándorlás. Középkori államok alakulása. Frank birodalom. frank, szász és a hohenzollern dynastiák és feudalismus. Európa államainak politikai és szellemi fejlődése. A középkor általános jelleme, vagyis a középkort jellemző intézmények kifejlődésének időszaka (XII., XIII., XIV., XV. sz.) K. k. Somhegyi egyet. tört.

Matematika, a) *Algebra*, 2 óra. Az algebrai négy alapművelet ismétlése, kitérve a szorzásnál a hatványozásra, az osztásnál pedig a haladványok mértani fájára. I. foku több ismeretlenű egyenletek feloldási módjai. A hatványmennyiségek bővebb ismertetése, kifejtve ezekből a számtani haladványt. Végül a gyökvonás. b) *Mértan*, 2 óra. Egyenes vonallal határolt la-

pok tulajdonságainak rendszeres ismertetése, különös tekintettel a három- és négyszögekre s a szabályos sokszögekre. Ezek összeillősége, hasonlósága és egyenlősége (területmérése), s az ezekből folyó nélkülözhetlen tantételek. A pont, vonal, lapok, különösen a szabályosok és a körnek vonatkoztatása a körre, a körzet hosszának meghatározásáig. K. k. Algebra Mocnik-Arenstein, Mértan Mocnik-Szabóky.

Természettudomány, 3 óra. *Növénytan*, Sejttudomány, általános rész és a részletes leíró növénytan, K. k. Kriesch. Átdolgozta Dr. Simkovics.

Osztályfőnök: Szekes K. Anaklet.

VI. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. Az Isten, teremtes, megváltás és megszentelésről való tan. A szentségek. Utolsó dolgok. Kk. Wappler, II. r.

Magyar nyelv, 3 óra. A drámai költészet elmélet és gyakorlati ismertetése, a dráma történeti fejlődése a görög, latin és magyar irodalomban. „Megfelelő olvasmányok: Shakespeare-től „Coriolanus“ és Sophoclestől „Antigone“, Moliere-től „Tudós nők“, Katonától „Bánk-bán“, Gaáltól „Peleskei Nótárius“. Drámai költeményekre: Göthe „Faust“-ja. Megfelelő széptani olvasmányok: Gregus A. „A rútról“, „Igazság a tréfában“, „Torzkép“ és „A színészettről“. Rhetorika, a prózai műfajok elmélete, tekintettel azok történeti fejlődésére és a XIX-dik század magyar politikai szónoklatára. Olvasmányul: Greguss A.: Kölcsény, P. J. felett mondott törvényszéki védbeszéde, Berzsényi D. felett mondott emlékbeszéde és Parainesis-e; Vajda P.: Haszonlesés; Kossuth: Játékosság, Nemzeti veszély Unio, és egység, Tengerhez magyar; Eötvös, Szalay László felett mondott emlékbeszédének kivonatos ismertetése. Megfelelő széptani olvasmány: Blair H.: „A szónoklatról“. K. k. Névy L. Rhetorika. Hetenkint egy írásbeli dolgozat.

Latin nyelv, h. 6 óra. Olvastatott Sallust Jugarthája nyelvtani és tárgyi magyarázatok mellett. Továbbá Virgil Aeneisének II. könyve, melyből 200 vers könyv nélkül. — Írásbeli dolgozat a Kolmár-Svábi I. részből 2 hetenkint egy.

Görög nyelv, 4 óra. Az V. osztály tananyagának rendszeres ismétlése mellett a „mi“ végű és rendhagyó igék megfelelő gyakorlatokkal. Xenophon Anabasisából: „Az ifjabb Cyrus“; ebből

két rész, nevezetesen: „Készülődések a háborúhoz“ és „Vonulás a király ellen“. Két hetenkint 1 isk. dolgozat. K. k. a mi az V. osztályban és Horváth Zsig.: „Chresth. Xenophon“.

Német nyelv, 3 óra. 36 különféle ballada és románc fordítása, elemeztetése és részben emléttetése. Mondattani ismétlések, tábláni szabad gyakorlatok és havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Német Balladák és Románcok, Heinrich-féle kiadás.

Történet, 3 óra. Középkor. Népvándorlás. Középkori államok alakulása. N. Károly és utódai frank birodalma. A feudalismus. Frank, szász és a hohenstaufi dynastiák. Kelet-Európa. Keresztes hadjáratok és azoknak következményei. Az európai államok politikai és társadalmi állapota. A feudalismus hanyatlása a középkor végén. Európa államainak vallási és társadalmi viszonyai. Kibontakozás a középkorból. K. k. Somhegyi egyet. tört.

Menyiségtan, 4 óra. a) Algebra. Egy és több ismeretlenű, első fokú egyenletek ismétlése s a második fokúak feloldása. A hatványok és a gyökjelekre nézve azonos műveleti szabályokból kifejtve azon mennyiségeket, melyeknek hatványa pozitív vagy negatív, vagy törtszám, s ezek alapján a számrendszerek kifejtése. Logarithmusok. K. k. Mocnik-Arenstein. b) Mértan. A körből: a beírt és körülírt sokszögek, s azok alapján a kör, kerület, terület és a II. állandó meghatározása. Trigonometria K. k. Mocnik-Szabóky.

Természetrész, 3 óra. Állatok életének és szerveinek ismertetése általában. Az egyes osztályok főbb képviselőinek leírása, különös tekintettel hazánkra s a közéletben gyakoribb állatéleti jelenségekre. K. k. Mihálka.

Osztályfőnök: J a k a b Antal.

VII. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. A kath. erkölcsstan. A törvények, az erkölcsi cselekmények és azok beszámításai; Isten, önmagunk és felebarátaink iránti kötelemeinkről és az evangéliumi tanácsokról általában és különösen. K. k. Wappler III. r.

Magyar nyelv, 3 óra. Poetikából, a tárgyi és alanyi költői műfajok elmélete, tekintettel történeti fejlődésükre. Arany, Körösmarty, Petöfi, Tompa, Kisfaludy K. és S., Vachot, Berzsenyi, Kölcsey, Bacsányi és Garaytól felvett remek s az elméletre vonatkozó művek aesthetikai és poetikai tárgyalása és a ro-

konfajok összehasonlító ismertetése. Széptani olvasmányokul felvételtek: Gregus A. Tanulmányaiból: A komikumról, A fájdalomról, Emlékezés, Arany, Szondy két apródja, A vers törvénye, A népköltészet viszonya a műköltészethez. Blair H. Rhetorikai és aesthetikai leczkéiből: A képes előadás eredete és természete, A képes nyelvvel élés szabályai, A fennségesről. Hetenként egy írásbeli dolgozat. K. k. Névy Poetika.

Latin nyelv, het. 6 óra. Az alak-, mondattan és szókötés ismételése. Olvasmányok. Cicero II. és XIV. philippikája, továbbá a Catilina elleni beszédek a IV. egészen; Virgiliusból Aeneid. lib. XII. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat, Kolmár-Sváby II. részéből. Extemporálék.

Görög nyelv, 4 óra. Homér Ilias I. és III. könyve. Herodotos II. könyv 14 fejezet. Írásbeli gyakorlat az iskolában. A gyakorlatok írásánál különös gond a nyelvtani alakok helyes használatára volt fordítva.

Német nyelv, 3 óra. Folytonos nyelvtani ismételések mellett Schiller Wilhelm Tell-je s Göthe Hermann és Dorothea-jából az I. és II. könyv, fordítva s fejtegetve. Havonként egy írásbeli dolgozat.

Történet, 3 óra. Az uj-kor története Napoleon császárságáig (1804.) Kk. Somhegyi.

Matematika, 4 óra. a) Algebra. Határozatlan első foku egyenletek megfejtései; főleg az osztási mód. Haladványok ismertetése s ezek egyike alapján a kamatos kamat és törlesztési számítások. b) Mértan. Az egész testmértan és a gömbháromszögtan alapképletei. Kk. Algebra Mocnik-Arenstein, Mértan Mocnik-Szabóky.

Természettan, 4 óra. Bevezető természettani alapfogalmak. Mechanika. Hangtan és a fénytannál: a fénytani előfogalmak, a fény egyenes vonalú terjedéséből származó tünnemények, a fény ereje, visszaverődése, törése s töréséből származó tünnemények s a fénytani eszközök. Kk. Dr. Abt Antal Kisérteti Természettana. VI. kiadás.

Propädeutika, 1 óra. Lélektan. A test és lélek kölcsönhatásán alapuló tünnemények és a képzetek, mint a lelki működés egyik eredménye. Kk. Pauer Imre Lélektana.

Osztályfőnök: Glósz Miksa.

VIII. OSZTÁLY.

Hittan, 2 óra. A kath. egyház története, különös tekintettel az újabb korszakok eseményeire, melyek napjaink egyházpolitikai viszonyaira is világot vetnek. Kk. Dr. Wappler A.

Magyar nyelv, 3 óra. A magyar irodalom története az ó-, közép- és új-korban s az egyes korszakok szellemi mozgalmainak áttekintése. A legújabb kor irodalmának tüzetes ismertetése, a nevezetesebb irodalmi jelenségek méltatása a főbb irányok megjelölése mellett. A külföldi irodalom befolyása a magyar irodalomra; Kazinczy és Köre, a német-görögizlés, az Aurora, Athenaeum, újabb népies költészetünk virágzása. Széptani és irodalmi olvasmányokul felvettettek: Blair H. Rhetorikai és aesthetikai leczkéiből: A nyelv eredete és fejlődése, A stylus tulajdonságai, Az ékesszólásról, A görög és római szónoklat, Cicero és Demosthenes, Az izlésről, Kritika és genie az izlés gyönyöreiről, A szépség és izlés gyönyörei, A stylus különböztető tulajdonságai. Greguss A. Tanulmányaiból: A nő Madách „Ember tragoediájá”-ban, Az aesthetikáról, Baco védelme Liebig ellen, Paránytan. Kk. Szvorényi-féle irodalomtörténet és olvasókönyv. Havankint egy írásbeli dolgozat.

Latin nyelv, heti 5 óra. Olvasmányok: Horatii carminum libri primi: 3, 4, 8, 20, 24, 28, 34; libri II-di: 15, 18, 20; libri III-i: 1, 2, 3, 4, 5; libri IV. 10; satyrarum lib. I. 3, 8; lib. II. 6; epistolarum lib. II. 3. Cornelius Tacitus Annales lib. I. — Írás- és szóbeli gyakorlatok Kolmár Sváby II. részéből, olykor extemporalék is.

Görög nyelv, heti 4 óra. Folytonos nyelvtani ismétlések mellett olvastatott: Homer Odysseájának X. és XI. könyve. Plato Critója. Előkészület nyelvtani és tárgyilagos értelmezések. Az írásbeli dolgozatok tárgyát mesék, történeti elbeszélések görögre s a classicusokból magyarra való fordítások képezték.

Német nyelv, 3 óra. Goethe életének és irodalmi állásának ismertetése után tárgyalatott ennek „Iphigenie auf Tauris” cz. drámai költeménye, több helytt emléztetve, széptanilag, tárgyilag s — minthogy szükségesnek látszott — alak- és mondattanilag is értelmezve. Fordítási dolgozatok magyarról németre, minden hónapban egyszer, minden tanuló részére külön szövegből.

Történet, 3 óra. Magyarország története oknyomozólag tárgyalva a legujabb időkig. K. k. Horváth-Vaszary.

Mennyiségtan, 3 óra. a) *Algebra*: A kapcsolástan elemei s annak alkalmazása, a Newton-féle binomial. K. k. mint a VI. osztályban. b) *Mértan* A gömbháromszögtanból a ferdeszögű háromszögek feloldása. Matematikai földrajzi feladatok megoldása a gömbháromszögtan segélyével. Az elemző mértanból az egyeneseknek egymáshoz és az egyenesnek a körhöz való viszonya; ezenfelül a kerület, mentélék és hajtalék egyenleteinek levezetése és megismertetése. K. k. mint a VI. osztályban.

Természettan, 4 óra. A fénytán folytatása és befejezése, a kettős törés és fényesarkítással. A szervetlen vegytan alapelemei kísérletezéssel. Hőtan, delej- és villámtan. K. k. Abt Kisérléti Természettana és pót-füzete.

Propädeutika, 3 óra. a) *Lélektan*. Folytatólagosan a lelki működések két nyilatkozata: az érzetek és vágyak. b) *Logika*. Alaptörvények, elemtan, meghatározás, felosztás, bebizonyítás és a főbb módszerek. K. k. Pauer Imre, Gondolkozás tana.

Osztályfőnök: Pál Gábor.

Tornatanítás. Az I. — III. o.-ig következőkben összpontosítható: Szabad gyakorlatok különféle nemei, u. m. fej-, törzs-, kéz- és lábgyakorlatok. Összetett és vegyes szabad gyakorlatok lassu- és gyorsütem mellett. Rendgyakorlatok: ingazodások, sorbontások, testfordulatok, fejlődések, menet arcz- és oldalsorban; különféle kanyarodások. A szereken való gyakorlatoknak különböző alakjai, tekintettel a hajlító és feszítő izmokra; torna-játék. A IV. — VIII. osztályban. Szabad gyakorlatok nagyobb mérvű folytatása; társas szabad gyakorlatok; torna-játékok. Rendgyakorlatok: az egyes- és kettős rendképzése, szakadozás sorba és rendekbe és viszontfejlődés; különféle menetirányok, kanyarodások helyben és menetközben. Szergyakorlatokat függő és támaszkodó helyzetben, tekintettel a fel- és altest fejlődésére, a feszítő- és hajlító izmok, szóval az egész test izmcsoportjainak igénybe vételével és arányos használata inollett végezték. A tornászat összel, tavasszal és nyáron alkalmas és kedvező időben heti 4 órában gyakoroltatott.

Tanította: Mórícz Gyula.

Ének, — Zene. 2 óra. Az egész gymnasiumban együttesen. Egyházi ének. Világi darabok négyes-vegyes hangra Zsaskovszky-féle munkák, Bartalus-Gyertyánfi „Négyes dalok zsebkönyve“ nyomán. Elméleti oktatás a zenére nézve az egész gymnasiumban.

Tanította: L a k a t o s I,

IV.

Írásbeli magyar feladványok.

V. osztály. 1. Az ősz leírása. 2. A Kis-Somlyó leírása. 3. A veréb, állatrajz. 4. A vásár. 5. A természet télen. 6. Egy székely falusi ház leírása, külalakját és berendezését tekintve. 7. Mikép mutathatja ki halálját a tanuló az iskola irányában? 8. A esik-somlyói temető leírása. 9. Bizalmas levél jó barátához.

Tanár: P. Szeles A.

VI. osztály. 1. Jellemeztessék Coriolán tragoediából a címhős, Volumnia és Virgilia. 2. Írassék le a görög drámaköltészet mibenléte, különös tekintettel Sophoclesre. 3. Minő részletekben és miképen jelenik meg a Komikum Moliere „Tudós nők“ cz. vígjátékában. 4. A görög színház és dráma, mint a társadalmi élet nemesítője s a vallási érzület felemelője. 5. Jellemeztessék a „Peleskei Notarius“ a komikum szempontjából. 6. Dorbézolás, satyrai elmélkedés Vajda „Haszonlesés“ cz. műve alapján. 7. Hanyagság (satyrás elmélkedés.) Emlékbeszéd egy elhunyt pályatárs felett. 9. Szemeltessenek ki Kölcsey P. J. számára írt védbeszédéből a szónoki belső érvek.

VII. osztály. 1. Berzsenyi „A magyarokhoz“ című ódájában a fenséges feltüntetése, a „miért“ bebizonyítása. 2. A nép és műköltészet viszonya egymáshoz. 3. A monda és rege hasonlósága és különbözése. 4. Bón apó 1849. febr. 9-én a piskii hidnál vitézeihez intézett eszmetörédekeinek buzdító szónoki beszéddé alakítása. 5. Epikai és drámai jellemek hasonlósága és különbözése. 6. Alanyi és tárgyi költészet lényeges sajátossága. 7. A „Szózat“ tartalmi és alaki szépségeinek feltüntetése. 8. A pünkösdi búcsu leírása trocheusi méretes kötött, vagy kötetlen beszédben. 9. Az ember az eposban, drámában és regényben; mindeniknek befo-

lyása az ember idealis és realis életére; a jellemek különbözése mindhárom műfajban.

VIII. osztály. 1. Mily változásokat tapasztalunk a magyar-nemzet és irodalom életében a kereszténység felvételétől a mohácsi vészig? 2. Minő befolyással volt II. Leopold politikai, társadalmi és irodalmi életünk tovább fejlődésére? 3. Minő elemek törttek az országba a nemzetiségi küzdelmek korában és mit eredményezett ezek mindenike egyenkint? 4. Hogy jelenik meg és minő szerepe van a fenségesnek az irányban? 5. Kazinczy irodalmi működése és jelleme. 6. Jellemeztessék a hanyatlás korszaka miveltség és tudomány szempontjából. 7. Az epos-irodalom fejlődése és Vörösmarty, mint epos-költő. 8. Vonassék párhuzam Dayka és Ányos lyrája között. 9. Széchenyi István gr. irodalmi és társadalmi szereplése s ezzel kapcsolatban a politikai irodalom keletkezése és fejlődése. (Érettségi dolgozat.)

Tanár: Móricz Gyula.

V.

Az ifjuság névsora és érdemsorozata.

(Viselet és általános osztályzat.)

I. osztály.

Albert Ferencz	jó, elégs.	Köszegi Bálint,	jó, elégt.
Abert Gyula,	jó, elégt.	Lázár Andor,	meghalt.
András Dénes, ism. törv.,	elégs.	Miklós Imre,	jó, elégs.
András Ferencz, ism. jó,	elégs.	Molnár Károly,	jó, elégt.
Antal Áron, alp. fnt. jó,	elégs.	Olti Mózes,	jó, elégs.
Antal József,	jó, jó.	Péter Árpád, alp. fnt. jó,	jeles.
Bakó Bálint,	jó, elégs.	Péter János,	dics., jeles.
Biró Béla,	jó, elégt.	Petres Bálint,	jó, elégs.
Bögözi Ferencz, törv., III. r.		Részeg József, ism. jó,	elégs.
Csató Ferencz,	jó, jó.	Szekeres János,	dics., jeles.
Csiszér Károly,	jó, elégs.	Szekeres József,	dics., jeles.
Demes Mihály,	jó, elégt.	Székely Gyula,	jó, elégt.
Finta Imre,	törv., elégs.	Szopos György,	jó, elégs.
Gál Gyula,	jó, elégt.	Tulit Péter, g. kath.*	jó, elégs.
Imre József,	jó, elégs.	Vitos János,	jó, jó.
Jakab Ferencz,	km.	Zathureczky Bálint,	km.
Korodi Máté,	jó, jó.		

Összesen : 34.

*) Egy-kettőt kivéve, az egész ifjuság ró m. k a t h. vallásu lévén, ezen minőny a névsorban, mint önként értendő, nincsen kitéve.

II. osztály.

Albert József,	jó, elégs.
Balácsi Sándor,	jó, elégs.
Bartha János, alp. fnt.	jó, elégs.
Bodó József,	jó, jó.
Csató Sándor,	jó, jó.
Csiszér József,	km.
Dájbukát Gerő,	jó, elégs.
Domokos Gyula, alp. fnt.	jó, jó.
Eröss József,	dics., jeles.
Ferenczy Béla,	jó, elégs.
Gergely Dénes,	jó, jó.
Gidró István,	dics., jeles.
Gözszy Géza,	jó, elégs.
Holló András,	dics., jeles.
Holló Mátyás,	dics., jó.
Imre József,	törv. elégs.
Karácson József, fnt. dics.	J.
Lux Sándor	km.
Márton Ferencz, ism.	km.
Mihály Albert,	jó, elégs.
Miklós Sándor,	jó, elégs.
Rancz András,	jó, jó.
Salamon József,	jó, elégt.
Sándor László,	jó, elégs.
Sántha György, g. k. trv.	elégs.
Sárosy Károly,	km.
Szász Gyula, ev. ref.	jó, elégs.
Szebeni Menyhért,	dics., J.
Tompos Pál, ism.	jó, elégs.
Udvard Róbert,	jó, elégs.
Zakariás Izsák,	jó, elégs.

Összesen : 31.

III. osztály.

Ádám Ferencz,	jó, elégs.
András György,	jó, jó.
András József, alp. fnt. dics.	J.
Antal Ferencz,	jó, elégt.
Avéd Márton, alp. fnt.	jó, J.
Balázs András, alp. fnt.	jó, jó.
Balló Lajos,	törv. elégt.
Balló Lázár, alp. fnt.	jó, jó.
Bolog Agoston,	jó, elégs.
Bortalis Agoston,	dics., jó.

Beke Ágoston,	jó, elégt.
Beke Beniam,	jó, elégs.
Benedek Manó,	jó, elégs.
Bocskor Antal,	jó, jó.
Bodó Dávid,	jó, jó.
Csató János,	jó, elégt.
Darvas Lázár,	jó, elégs.
Jakab Ferencz,	jó, elégs.
Jakab János,	törv. elégt.
Kozma István, alp. fnt.	jó, J.
Lacz Sándor,	jó, jó.
Péterfy Lajos,	jó, elégs.
Ráduly Beniam,	jó, elégt.
Sántha Albert, alp. fnt.	jó, J.
Sántha István, g. k. fnt.	jó, J.
Szabó Antal,	jó, elégt.
Szabó József,	jó, elégs.
Veress Sándor, alp. fnt.	jó, jó.
Veress Zsigmond,	jó, jó.

Összesen : 30.

IV. osztály.

Antal András, alp. fnt. dics., K.	
Bocskor Gergely, fnt.	jó, J.
Bocskor Károly, fnt.	jó, J.
Fazakas János,	jó, elégs.
Fejér Gerő,	jó, jó.
Gergely András, alp. fnt.	jó, J.
Hajnód József	törv. elégt.
Horváth József, alp. fnt.	jó, jó.
Jakab Dénes, alp. fnt.	jó, J.
Korody Pál,	törv. elégt.
Léhner Kristóf,	jó, jó.
Merza János,	dics., Kit.
Orbán János,	törv., elégt.
Péterffy János, a. fnt.	jó, elégs.
Petres Domokos,	törv., elégt.
Részeg Lajos,	jó, elégs.
Rusuly Domokos,	jó, jó.
Sárosy Balázs,	jó, jó.
Solnay Kornél, g. k. fnt.	jó, J.
Spányik Sándor, ism. v. n. m.	
Szabó János,	törv. elégt.
Tamás Béla,	törv. elégt.

Összesen : 22.

V. osztály.

Balázs Béla, törv., elégt.
 Bartha Gerg. alp. fnt. dics., jó.
 Bocskor Oszkár, alp. fnt. jó. J.
 Bőjthe József, törv., elégs.
 Csiszér Imre, alp. fnt. jó, jó.
 Egyed, József, jó, elégs.
 Ferenczi D. alp. fnt. dics. elégs.
 Fóris Péter, törv., elégs.
 Jakab Bénéiam, törv., elégt.
 Jakabos Béla, törv., elégt.
 Kéncse Károly, törv., elégs.
 Kovács János, alp. fnt. jó, jó.
 Köllő István, törv., elégs.
 Pakó János, jó, elégs.
 Puskás Kálmán, ism. törv., jó.
 Simonfi János, fnt. törv. elégt.
 Szabó Lajos, jó, jó.
 Székely Károly, alp. fnt. km.
 Vizi Márton, törv. elégt.
 Zakariás Lukács, törv., elégt.
 Zsögön István, törv. elégt.

Összesen: 21.

VI. osztály.

Albert Károly, alp. fnt. jó, jó.
 Bakó Kálmán, törv, elégt.
 Balázi Lajos, jó, elégs.
 Balló Gábor, törv., elégt.
 Benedek József, t. v.
 Bernát Imre, ism. km.
 Bruckner Antal, öszt. dics., J.
 Csedő T. alp. fnt. törv. elégt.
 Dávid Zakariás, alp. fnt. jó, jó.
 Fülöp András, törv., elégt.
 Gräf Endre, öszt. jó, elégs.
 György János, alp. fnt. jó, jó.
 Korodi Béla, alp. fnt. jó, elégs.
 Okos Lajos, törv, elégt.
 Schiffer Béla, alp. fnt. jó, jó.
 Sólyom Géza, alp. fnt. jó, jó.

Szabó József, v. n. m.
 Szász Károly, dics., elégs.
 Szász Lajos, alp. fnt. jó, jó.
 Tréfás Ferencz, alp. fnt. jó, jó.
 Várady L. alp. fnt. törv., jó.

Összesen: 21.

VII. osztály.

Benedek Ignác, alp. fnt. jó, jó.
 Csató János, alp. fnt. dics. elégs.
 Demény Géza, jó, elégs.
 Demsinszky Ödön, öszt. dics. jó.
 Hidegh István, alp. fnt. dics., K.
 Jakab Lajos, törv., elégs.
 Kovács Mihály, alp. fnt. pél., J.
 Kovács Sándor, törv., jeles.
 Miklósy József, jó, Kit.
 Potóczky Gyula, km.
 Salamon Árpád, jó, elégs.
 Schóbert Ferencz, jó, elégs.
 Szabó József, alp. fnt. jó, K.
 Veress Menyhért, alp. fnt. d., J.

Összesen: 14.

VIII. osztály.

Baló Zoltán, jó, elégs.
 Bodó Sándor, alp. fnt. törv., jó.
 Demsinszky György, jó, elégs.
 Hamar Károly, fnt. jó, elégs.
 Illyés Gyula, alp. fnt. törv. elég.
 Imets Péter, alp. fnt. jó, Jeles.
 Leveles János, jó, jó.
 Sántha Andor, alp. fnt. t. elégs.

Összesen: 8.

Rövidítések értelmezése :

K. = Kitünő.

J. = Jeles.

jó = jó.

elégs. = elégséges.

elégt. = elégtelen.

ism. = ismétlő.

péld. = példás.

dics. = dicséretes.

törv. = törvényszerű.

ref. = reformatus.

g. kath. = katolikus.

alp. = alapítványos.

oszt. = osztöndijas.

fnt = finöveldei tanuló.

v. n. m. = vizsgálat nélkül maradt

km. = kimaradt.

t. v. = tanodát változtatott.

VI.

Tanügyi adatok.

A) A tanév kezdete, folyama és személyzetiek.

Szeptember első napjaiban az ifjuság elég pontosan felgyűlvén és beiratkozván, az 1-én tartott megnyitó értekezlet határozatához képest 5-én az előadások megkezdettek.

A mult iskolai évben itten munkálkodott *tanszemélyzetben* azon változás történt, hogy Kovács Gyárfás helyébe *Bodosi Lajos* egyházinegyvei áldozár és székelyudvarhelyi gymn. tanár helyeztetett át ide hasonló minőségben.

A tanár-testület *gymnasiumi rendes működésének* képét az általa évfolytán megtartott rendes, rendkívüli és módszertani értekezletek tüntetik fel. Tartatott 7 *rendes* és 5 *rendkívüli* értekezlet.

Az első *rendes értekezleten* Imets igazgató-tanár a tanév megnyitása alkalmából érdemleges felolvasást tartott a külső nevelés módjairól, különös tekintettel a helybeli viszonyokra.

Az értekezlet a felolvasást tudomásul vette; de nem kívánta azt egyszersmind irányadóul, vagy épen ahoz-tartásul venni. Titkos szavazat útján szótöbbséggel újból Móricz Gyula lett tanárértekezleti jegyzővé és Sipos Sándor maradt másod-jegyzőnek. A tárgybeosztás szokott osztozkodások után lehető czélszerűséggel vitetett keresztül. — Az okt. 26-iki rendes értekezlet a folyó ügyek mellett tüzetesen az externus tanuló ifjuság *szállásügyével* foglalkozik (l. bővebben VI. D. a.) -- A decz. 17-iki egyéb ügyek letárgyalása közben tudomásul veszi Jakab Antal, Pap András és Szász Károly könyvtárvizsgáló bizottsági tagoknak azon jelentését, hogy Imets F. J. igazgató, mint könyvtárnok, Glósz Miksa tanár segítségével a *tanári könyvtárt teljesen és új alapon rendezte* (V. ö. VI. E. I.), rendes fölajstrommal és czédula-katalogussal ellátta; miért is illetőknek fáradozásaikért elismerést szavaz. Egyszersmind a testület a nevezett bizottsági tagokat a három könyvtár időnkinti megvizsgálására állandó bizottságul továbbra is kiküldi. Pál Gábor azon indítványát, hogy intézetünknel *Szent István I. apostoli Királyunk emléksobrára* gyűjtés eszközöltessék, határozattá emeli s a gyűjtésre az igazgatót kéri fel; ki is annak idejében a 26 frt 92 kr összeget, mint a gyűjtés eredményét, a „Pesti Napló“ szerkesztőségéhez beküldötte. A VII. osztályban

a természettani órák számát egygyel szaporítani kívánja; Móricz tanár azon indítványát, hogy bucsuk-, lakodalmak- s hasonló ünnepekre egy tanuló is semmi szín alatt *el ne bocsáttassék*, azon hozzáadással emeli határozattá, hogy e tekintetben is merülhetnek fel számbavehető kivételes esetek. — A február 14-iki rendes értekezlet a folyó ügyek során ismételten kéri, hogy a tantervben eredetileg a természettannak szánt 5 óra a VIII. osztályban adassék vissza és a *lélektanra* az egy óra vétessék a német nyelvre szánt órák számából és még egy órával szaporíttassék meg a latin nyelv óraszámának rovására, és e módosítás már a jövő tanévben foganatosíttassék; kéri, hogy a tanári *nyugdíjszabályzat* testületünknek küldessék meg; a szállásügyben újabban intézkedik; a könyv- és természettani szertár részére könyvek, illetőleg eszközök beszerzését hozza javaslatba, valamint azt is, hogy a természet- és mennyiségtani taneszközök gyarapítására évi átalány határozatná meg. (Ez utóbbi indítványt Püspök ur önmiltsga nem hagyta jóvá.) — A márcz. 29-iki értekezleten jelen van mélt. Lázár Dénes, csikmegyei főispán ur is, ki márcz. 15. 791. sz. a *gymnasiumunkhoz és a finöveldéhez világi gondnokul* kinevezetvén, a testület ebbeli örömeinek ismételten kifejezést ad; a járványos betegség miatt ideiglenesen távol levő rajztanár óráit helyettesíti és szállásügyi bajokban intézkedik. — A máj. 18-iki egyéb folyó ügyeken kívül komolyabb fegyelmű ügyet intéz el, mely szerint egy tanuló okmányhamisítás miatt az intézetből eltávolíttatott. — Végre a jun. 27-iki zárértekezlet főképen az osztályozás megállapításával van elfoglalva s azt megglehetős szigorú szempontokból viszi keresztül. Csekélyebb fontosságú folyó ügyek közt az év vége alkalmából *szállásügyekben* intézkedik. A jövő tanévre vonatkozó tárgy- és óra-beosztás a többség kívánalma szerint annak idejére halasztatott.

A *rendkívüli értekezletek* közül a szept. 24-iki, miután a miniszteri Tanterv és Utasítás követelményének az eddigi *földrajzi tankönyv* nem felel meg, új tankönyv behozatalával foglalkozik. A szaktanárok tanulmányozásai, ismertetései és tüzetesebb bírálata folytán jobb tankönyvek hiányában az algymnasiumi osztályokba bevehetőknak találta Visontay J. újabban átdolgozott és természetrajzi részletekkel bővített földrajzi tankönyveit; hasonlóképen a III. osztályba Heller Ágoston természettani földrajzat.

Gondoskodott egyszersmind, hogy a kölcsön-könyvtárba további szükséges és alkalmas segédkönyvek szereztessenek. — A szept. 30-iki értekezletnek egyetlen tárgya volt. Imets J. igazgató azon kegyeletes körülményt terjeszti elő, hogy *Adorján Imre* tanártársunk már a mult tanév végével betöltvén *tanárkodásának 25-ik évét*: méltó dolgot végezend a tanári testület, ha ezen rendkívüli momentumot megfelelően ünneplendi. A testület örömét fejezi ki a fölött, hogy érdemes tagtársa *Adorján Imre* tanárkodásának 25-ik évét betölthette s a tanügynek még mindig buzgó szolgálja; azért méltóan ohajtja megünnepelni az ő jubileumát. Mi végből *Móricz Gyula*, *Glósz Miksa* és *Kopatz Patrik* személyökben rendező bizottságot alakítván, a következő *meghívót és programmot* bocsátotta ki: „A csikmegyei r. k. főgymn. tanártestülete *Adorján Imre tagtárs 25 év s tanárkodásának jubileumára* az illető volt collegái-, tanítványai- és más tisztelőinek részvétele mellett 1881. novemberhó 3-dikán d. e. 10 órakor a gymnasium rajztermében *ünnepélyt* rendez, melyre czimedet tisztelettel meghívják a rendezők. Ünnepély sorrendje: 1. Szózat, énekli az ifj. énekkar. 2. A gymnasium utóbbi 25 évének története, felolvasás Imets F. J. gymn. igazgatótól. 3) Népdal, énekli az ifj. énekkar. 4. Volt tanítványaimhoz, Vörösmartytól, szavalja Szabó József, VII. osztályos tanuló. 5. a) A tanári testület üdvözlete és emlék átnyújtása. b) Volt collegái, tanítványai és más tisztelőinek üdvözlete. c) A tanuló ifjuság üdvözlete, Imets Péter VIII. o. által. 6. Alkalmi dal, Imets F. Jákótól, énekli az ifj. énekkar. 7. Kép a tanári életből, felolvassa Szász Károly tanár. 8. Rákóczi induló, énekli a gym. férfikar.“ (Az ünnepély leírását lásd alább B) alatt.) — A nov. 7-iki rendk. ért. az externusok *szállásügyi* bajaival foglalkozik (l. alább D) a.) — A nov. 29-iki mint tanári szék fegyelmi ügyében határoz 14 tanuló ifjunak, kik az intézeti törvényekről és az illedelemről is nyilvános helyen való részegeskedés által megfélemedtek vala. Végre a jan. 30-iki rendk. ért. mint tanári szék egy komolyabb kihágásos ügyben határoz.

Tanártestületünk szept. 10., jan. 4. és márcz. 20-án megtartotta az évharmadokra vonatkozó *módszertani értekezleteket* is, úgy a tananyagnak egybevágó beosztása, mint annak módszertani minél helyesebb kezelése céljából.

Ezenkívül tanártestületünk gymnasiumi összhangzatos mű-

kódását érintette azon körülmény, melynél fogva a részint hivatali és más czélból, részint betegeskedési esetek miatt akadályozott tanárok helyettesítését a kartársak collegialis szivességgel teljesítették. Ily helyettesítési esetek év elején, márcz. utolsó és junius első felében fordultak elő.

Mi a tanári kar egyéb tekintetekben való tevékenységét illeti, a következőket említhetni fel: *Glósz* Miksa régebben megkezdett tanári vizsgálatát megfelelőleg az ide vonatkozó kívánalmaknak is (V. ö. 827.—423. igazg. tan. és 2808. p. sz. 1881.) sikerrel befejezte és így a csiksomlyói főgymnasiumnál a vizsgált tanárok számát hétre emelte. Az iskolai pénzalap kezelése dolgában *Adorján* Imre, mint pénztárnok, *Lakatos* Izra, mint ellenőr és *Imets* F. Jákó, mint levéltárnok és felügyelő kötelességszerű buzgósággal működtek. *Imets* F. J. tagja ns. Csikmegye törvényhatósági gyűlésének, az állandó választmányának és a közigazgatási bizottságnak. Ugyan ő a lefolyt tanévben is vezette a helybeli *meteorol. állomás* megszorító, mindennap hely- és időhöz kötő teendőit, az *időjárás és növény-életteni észleleteket*; ez utóbbiakban segítségére volt *Lakatos* Izra képezdei tanár (az észleletek eredményét l. VIII. a.)

A tanár-testület tagjai közül többen *irodalmitag* is munkálkodtak. *Glósz* Miksa: a) *De historia evolutionis prosae afticae* (tanárvizsgálati házi dolgozat, kézirat 135 l.) b) *Plautus: Miles gloriosus-ának fordítása.* (Sajtó alá rendeztetik.) c) *Gryphius András: Horribilicribrifax-ának fordítása.* (Kézirat.) d) Mint a „*Hermannstädter Zeitung*“ rendes levelezője több, nagyobb-részt székelly viszonyainkat ismertető kisebb-nagyobb közleményt tett abban közzé. — *Móricz* Gyula a „*Pesti Napló*“, „*Kolozsvári Közlöny*“, „*Magyar Polgár*“ és „*Székellyföld*“ czimű lapokban irt tanügyi, társadalmi s közgazdasági közleményeket. — *Imets* F. Jákó igazgató felolvasott, mint említve volt, a külső nevelésről; földrajzi könyveket bírált meg; felolvasta az *Adorján-ünnepe*lyen a „*Gymnasium huszonöt éves történelmét*“ (l. ez *Értesítő* 1-ső közleményét); folytatta „*a csiksomlyói alapítványok ismertetését*“ (l. a 2-ik közleményt), eredeti és fordított költeményeket s prózai munkákat küldött be a „*Közművelődés*“-nek, „*Székellyföld*“-nek és „*Székellyegyleti Naptár*“-nak.

B) Vallás-erkölcsi állapot, ünnepek, kegyeleti tények.

Ha a régi pogányvilág is azt tartotta, hogy „a Jove principium“ annál inkább kell a ker. társadalomban, ha ez meg-
inogni nem akar, és különösen az ifjuság növelésénél, ha ez pol-
gári és emberi valódi célját el akarja érni, érvenyesülnie azon
magasztos ker. elvnek: „Initium sapientiae est timor Domini.“

Ezen elv által vezéreltetve, szept. 4-én megtartatott az
ünnepélyes „Veni Sancte.“

Szept. 8-án, ezen bucsuval összekötött Mária-ünnepen, a
gymn. ifjuság a szt. gyónás- és áldozáshoz járult.

Az ifjuság minden nap, kivéven a Csikban zordonabb téli
hónapokat (nov. 21.—márcz. 15.), melyek alatt püspöki engedély
mellett és orvos rendőri óvintézkedések folytán is a hétköznapi
templomozás szünetel, — félnyolcz órakor szabályszerűleg eljárt
a templomba; vásár- és ünnepnapokon rendes exhortatiót hallga-
tott s azután jelent meg a vásárnapokon 9 órakor külön, 10 óra-
kor a hívőkkel közös szent misén és déleesti isteni-szolgalaton.
Azon kívül részt vett az egyházi év és ezen kegyhely egyéb aj-
tatossági gyakorlataiban is, mindig tanári és igazgatói felügye-
let alatt, mely nélkül azoknak soha nincs is meg ohajtott si-
kerök.

A vallásos érzületet és kegyeletet ápoló mozzanatokát cél-
szerűnek tartom a következőkben időrend szerint felemlíteni:

Szept. 22-én, miután több tanuló bevárando nem volt, az
intézeti törvények az egész tanári testület jelenlétében a tanuló
ifjuság előtt felolvastattak és alkalomszerű észrevételek kísére-
tében igazgató által bővebben is ajánlottak,

Szept. 26-ról 2759. p. sz. *rendkívüli jubileum* hirdettetvén,
hogy anyaszentegyházunk ezen áldásában lelkünk részesülhes-
sen, igyekeztünk az előirt feltételeknek áhítatosan eleget tenni
s a szt. gyakorlatokat a decz. 8-iki nagy ünnepen a gyónás és
áldozás szentségeihez való járulás által úgy bevégezni, hogy
majd Isten ingyen-kegyelméből az örök élet jubileumában is
részesülhessünk.

Szept. 26. *Eránosz* Jeremiás cz. kanonok, fel-csiki főesperes,
csikrákosi plebános, az Urban elhalálozván, a 28-án történt né-
pes temetésen a gymn. tanártestület is megjelent s a kedves em-

lékü egyházkerületi főnöknek ravatalára kegyelete jeléül koszorut helyezett. Béke lengjen hamvadó porai felett!

Szept. 29-én a *Szent-Mihály* főangyalról nevezett csiksomlyói róm. kath. *finöveldei ifjuság Véd-szentje* ünnepén házi ünnepélyt rendezett, melynek *Programmja*: 1. Reggeli 8 órakor isteni-tisztelet, melyen a gymn. ifjuság négyes karban énekel. 2. Isteni-tisztelet után a finövelde tantermében az ifjusági vegyes kar megnyitóul éneklí a Szózatot. 3. Alkalmi beszédet tart Imets Péter VIII. osztályos tanuló. 4. „Lekaszálták már rétet“ czimű népdal. Éneklí a gymn. férfíkar. 5. „A megmentett ifju“, Herdertől, ford. Imets F. Jákó gym. igazgató; szavallja Benedek Ignác, VII. oszt. tanuló. Az ünnepélyen a tanártestület nagy része is jelen volt.

A mai ünnep, mint *Kegyelmes Főpásztorunk Fogarasy Mihály* úr ő exja névünnepe alkalmából testületünk fiúi szeretettel üdvözlölvén önmíltgát, a kegyes agg főpásztor többi közt a következő Szt.-Jánosi szavakban válaszol: „A személyem íránt ez alkalommal is tanusított szeretet uralkodjék állandóan a nevelés és oktatás ügyével megbízott tiszteletre méltó testület tagjai között is; mert ezzel bizonyíthatják be legvilágosabban, hogy ők a ker. kath. ifjuságot valóban a Krisztus szellemében kívánják oktatni és nevelni; e szeretet fog világító szövétnekül szolgálni az ifjuság előtt nem csak az iskolában, hanem az életben is; e szeretet fogja az ifjuságot világos tudatára hozni annak, hogy ő tanárai által a legjobb uton vezéreltetik, e szeretet fogja a tanárokat és az ifjuságot hősökké tenni, -- a tanárokat, hogy Szt.-Mihály főangyal bátorságával küzdjenek a ker. kath. nevelés igaz alapjának felforgatására kitalált s tetszetős színben közkeletűvé lett téves elvek ellen; az ifjuságot, hogy a tévtanok szelétől az életben se ingattassék meg. Mindnyájokat kérem, hogy szeressék egymást az igazságért, az igazságot az Istenért, Istent mindenek felett önmagáért s ezt mélyen oltsák be a tanuló ifjuság lelkébe is“. (Szept. 30. 2880. p. sz).

Október 4-én, mint Apost. Királyunk névünnepeén a Rendtartás 22. szakasza értelmében iskolai ünnep tartatott. Igazgató a gymnasiumban exhortálta a tanuló ifjuságot, előadást tartván az uralkodó fejedelem ifjuságáról és fejlődéséről. A templomban ft. Bodó Alajos püspöki biztos ur tartott ünnepélyes hálaadó istenitiszteletet.

Nov. 3. A csiksomlyói gymnasium ritka, iskolai életünkben alig ismétlődött, kegyeletos ünnepélyt tartott ezen napon. Érttem **Adorján Imre** gymn. rendes tanárnak, a csiksomlyói r. kat. iskolák pénzalapja tárnokának *25 éves tanári jubileumát*. Nem hivatalos feszeletlyel és hiu tekintetekből, hanem a 'valódi collegialitás, barátság, elismerés és hála érzelmeiből kifolyólag jött létre és ünnepelettetett meg az.

Messze vezetne az ünnepély lefolyásának bővebb részletezése; elég legyen főlemlíteni, hogy a szept. 30-án megállapított és előbb közlött programm a feldiszített gymn. épület rajztermében igen számos és választékos közönség részvétele mellett vitetett keresztül. Főlemlő volt az ünnepélyre meghívott és külön asztalhoz ültetett jubilans tanárnak örömet és meghatottságát szemlélni s a szónoklatokra és bemutatott ajándékokra adott érzelemteljes feleletein épülni.

Az ünnepély sorrendjének darabjai általában sikerültek. A *tanári testület nevében Imets F. Jákó* igazgató által veterán tagtársunkhoz intézett üdvözlő beszédet czélszerűnek látom egész terjedelmében közölni:

„Tekintetes jubilans Tanár Úr, tisztelt Barátom! 25 év oly jelentékeny szakasz az emberi életkor szük határai között, hogy annak lefolytával méltán pillanthat vissza bárki is megfutott pályájára. S ha az élet ilyen nyugpontja még a közönséges emberre nézve sem lehet közönyös, ki habár kevesebb czéltudatossággal és szűkebb körben folytatja mindennapi dolgait, de a lankadozó erők és a munka lassabb folyása őt is a lefolyt évek számára figyelmezteti: mennyivel inkább jelentőségteljes, 25 éves pályára visszatekinteni oly férfiaknak, kiknek művelődés által kitűnt életök lángja mint az evangeliumi nyilvános helyre alkalmazott lámpa, a közszolgálat terén felebarátjaiknak és honfitársaiknak javára lobogott és lobog el!

Neked nem 25, hanem már szinte 36 éve, t. Barátom! hogy a közszolgálat terén füzöd hazafiui érdemeid koszoruját; de f. 1881. évi aug. 19-én elmúlt 25 egész éve annak, hogy mint a csiksomlyói róm. kath. gymnasium tanára, szeretett székely nemzeted reményének, a magasabb életpályára hivatott tanuló ifjuságnak oktatásában ritka kitartással, állhatatossággal és hűséggel fáradozol. Olyan közművelődési eredmény és álláspont ez,

mélynél méltó, hogy megállapodjál, fáradhatlan munkálkodásod közepette lélekzetet végy, az átküzdött pályára vissza tekintve kibled fölemelkedjék s netalán lankadozó ereid a pálya még megfűtendő részére üdülést, további ösztönt és lelkesedést nyorjenek; méltó dolog más részről, hogy mi, jelenlegi munkatársaid és barátaid, benned saját pályánkat és hivatásunkat fenntisztelve, tégedet ünnepélyes, felemelkedett, őszinte baráti és collegialis érzelmekkel vegyünk körül; hogy volt tanártársaid és más tisztelőid rokonlelkében a lefolyt munkaévek kegyeletes emlékei felujjuljanak és hogy jelenlegi s volt tanítványaid díszes seregének is örvendetes alkalom nyujtassék: a hála, elismerés és megemlékezés koszoruját tűzni fel halantékaidra.

S kit is illethetne méltóbban ezen collegialis, baráti és tiszteleti hármassal, mint tégedet kedves Barátom! egy érdemeidet tetéző veteranus tanférfit, ki míg tagtársaid közül sokan kidülnének vagy sorsuk más pályára vezetett, maig is lankadatlanul és ritka hűséggel küzdesz a zászló alatt, melyre 25 évvel ezelőtt felesküvél? kit illethetne méltóbban, mint tégedet, nemzeted ezen anya-intézetének legrégibb tagját és hívét, kinek ámbár állása és tekintélye szerény, anyagi javadalmazása pedig más hivatali állásokhoz képest szegény, de tanári elhivatása és buzgó munkálkodása annál magasztosabb? kit illethetne méltóbban a hála és elismerés koszoruja a tanítványok részéről, mint éppen Tégedet, egy szorgalmaskodó tanárt és gondos második apát, ki egy negyed század lefolyása alatt annyiszor kezdél újra a Sysiphuséhoz hasonlónak látszó szakadatlan munkát: felölelni évenként a tanulói nemzedék új csoportját, kézhez és fegyelemhez szoktatni a türelmetlenkedő új nemzedéket, leküzdeni a megértetés és felvilágosítás örökös akadályait, vivni a székely ivadék tökéletlenségeivel, hiányai- és makacsságaival, pajkosságai- és az alapnevelés hiányaiból, vagy félszedségeiből származó mindennemű hibáival és bosszantásaival s atyai szeretettel emelni és gyámolítani a jóra törekvőt?

De ki nyujthatna neked mindezekért méltó elismerést, jutalmat és babért? Nyujtott és minden viszonyok között nyujtand a tanférfinak és hazafinak nemes öntudata és nyujtand a „conscia mens recti“.

Mindazonáltal engedd meg K. B! tanári 25 éves Jubileumod-

nak, ezen közművelődési *ezüst*-mennyegeződnek örvendetes és ünnepélyes alkalmából, *hogy a csíksomlyói róm. kath. főgymnasium tanári kara*, a te szeretve tisztelő collegáid és barátaid részéről ezen kegyeletes nap maradandóbb emlékeül, közművelődési érdemeid és munkásságod némi jeléül, tagtársi és baráti érzelmeink csekély zálogául átnyujthassam neked ezen *ezüst*-tintatartót, — azon őszinte ohajtással, hogy sokáig hozza az még hű emlékezedbe ezen ünnepnek ahhoz kötött emlékeit és azon *symbolicus* jelentőségét, hogy megújuló elhatározással s munkabíró kézzel márthasd abba még soká ismeret-árasztó tolladot, melyet úgy is, mint az osztályok névkönyveit évről-évre vezető osztálytanár és corrector elejítől kezdve, úgy is, mint iskoláink pénzalapjának, melyet szegény székely nemzetünk áldozatkészsége hozott össze, 12 év óta fáradhatatlan és lelkiismeretes tárnoka oly pontossággal vezettél; nyugodt lélekkel márthasd abba tolladot a hátralevő hasonló teendők teljesítésénél és majd akkor is, midőn *memoire*-jaidot fogod összeállítani azon tapasztalatokról és ismeretekről, melyeket a tanári és azt megelőzőleg lefolyt életpályádon szereztél: részint a tanulói és a jogászi életben, részint, mint lelkes ifju bajnoka a nemzet önvédelmi harcának, melynek nagy részét átküzdötted; részint, mint az elnyomó hatalom kényszerített szolgálja idegen éghajlatok alatt; részint végre, mint a nemzetgazdászati csendes terére egy ideig félre vonult honpolgár; — mely változatos életpályádnak viselt dolgai és érdemeit sem előbbi szerény felolvasásomban, sem ezen rövid köszöntő beszédemben érdemileg méltatni alkalmam nem lön.

Fogadd szerető pályatársaid legőszintébb üdvözlését s azon kívánságunkat, hogy a jó Isten közhasznú tevékenységedet szeretetteidnek, barátaidnak és tisztelőidnek, székely nemzetünk jóra törekvő ifjúságának és a nemzeti társadalomnak javára és díszeré sokáig tartsa meg és élterse!"

Az átnyújtott *ezüst*-tintatartónak felirata következő: „*Adorján Imrén*ek 25 éves tanári jubileumára tagtársai, Csík-Somlyón, 1881. nov. 3.

Ezután tek. *Éltes* Elek kir. tanfelügyelő ur mondott volt tanártársai és más tisztelői nevében az ünnepelthez átérzett és hatásos beszédet; melynek végével egy értékes albumot nyújtott át, ezen felirattal: „*Adorján Imre csíksomlyói tanár urnak*

25 éves tanári jubileumára barátai és tisztelői, 1881." s az ennek beszerzése után fenmaradott összeget (mintegy 45 frt) oly ösztöndíj-alap gyanánt ajánlotta fel, melynek évenkénti kamatja a jubilans tanár életében az ő meghallgatásával, azután pedig a tanártestület legjobb ítélete szerint adassék ki év végével egy jó viseletű és szorgalmas tanulónak, (v. ö. hátrább F. a.)

Most tek. Bőjthy Endre megyei árvaszéki elnök ur üdvözölte az ünnepeltet *volt tanítványai* nevében, egy kiválóan szép és kerekded beszédben, átnyujtván részére egy igen értékes albumot ezen felirattal: „*Tek. Adorján Imre főgymn. tanár urnak 25 évi tanári jubileuma alkalmával volt tanítványai, 1881. nov. 3-án,*” melynek beszerzési költségeiből szintén átjött az Adorján-ösztöndíj-hoz 4 frt 73 krnyi fenmaradott összeg.

A mostani *tanuló ifjúság*, jelenlegi tanítványai, *Imets* Péter VIII. oszt. szép beszéde által üdvözölték derék tanárukat, átnyujtván neki egy értékes arany pecsét-gyűrűt.

A csikszeredai *polg. leány-iskola* kedves növendékei élükön derék igazgatónőjük özvegy Lakatos Jánosnéval, Fodor Rózka. a. által szintén üdvözölték és a jubilans tanár urat gyönyörű tapló-keretbe foglalt saját képével lepték meg.

Tek. Vas Antal belügyminiszteri fogalmazó ur szép babéroszorut küldött „a jubileum emlékére.” — Ezeken kívül igen számosan levélben gratuláltak jubiláló tagtársunknak.

Ezek után *Lakatos Izra* tanár ügyes vezetése mellett következő alkalmi dalt zengett *Imets* F. J. igazgatótól az ifjúsági ének-kar:

Üdvözlő dal,

Adorján Imre jubilans tanár urhoz.

Ünnepeljük vígan e napot,
A mely iskolánkra virradott;
Sugárából fonva dics-füzért,
Áldjuk Istent e magas műért.

Má' negyed századja foly le itt,
Hogy Adorján Imre fényt derít;
Aki híven annyit tett s hatott,
Hála! hogy megérte e napot.

Dalba zeng hát Somlyón a muzsa,
S „ugy legyen”-t mond rá a hű haza.
Dalba zengjük, hű tanár, hogy itt
Még soká szeddd szép babéraid!

Szász Károly tanár humoros felolvasása mindvégig kellemes derűtségben tartotta az egybegyűlt közönséget.

Végre a Rákóczi-indulót gyönyörűen énekelte az ifjusági kar, melynek lendületes hatása alatt távozott a közönség az e célból rendezett banquetre, melyen szép alkalmi felkészöntők mondattak, és a mely oly kedélyesen folyt le, hogy a késő estbe is benyulván, a felszólalni kívánóknak toasztjaikat a valósággal betett *garas* árán kellett megvásárolniok, mely garasok az Éltés Elek urnál levő ösztöndíj-alapot 52 frtig nevelték. Ez összeghez adván a fenn említett 4 frt 73 krt, tett vala az összeg 56 frt 73 krt, melyet Adorján Imre jubilans tanár — addig is, mig azt bővebben gyarapíthatja — 3 frt 27 krral 60 frtra egészített ki, hogy így azt az igazgató gyümölcsözés végett, mint kerek alapítványi összeget helyezhesse el.

Végül megemlítem, hogy ezen Adorján-ünnepélyről a hírlapok is kegyelettel emlékeztek meg; legnevezetesebben a „Budapesti Hírlap“ 1881. 140-ik, és a „Hermanstädter Zeitung“ 267. számában, melyben az Adorján-ünnepély leírása még részletesebben olvasható.

Nov. 25-én Szűz *Katalin* vértanu, mint a csiksomlyói r. k *fő-gymnasium* *részszejte* ünnepén a szokásos akad. ünnepélyt számba veendő okoknál fogva nem maga a tanuló ifjuság, hanem a tanári testület rendezte a kölcsönkönyvtár gyarapítására, mely is a következő *programm* szerint folyt le. 9 órakor isteni-tisztelet, mely alatt a gymn. négyes kar énekel. Ezután a rajzteremben: 1) Kölcsey Hymnus, Erkel Ferencztől; éneklí az ifjusági vegyes kar. 2) „V. László“, Arany Jánostól; szavalja Baló Zoltán VIII. oszt. tanuló. 3. „Édes angyalom“ című dalt három szólamban hegedűn előadják: Baló Zoltán VIII. oszt., Miklósi József, Schobert Ferencz, Salamon Árpád VII. oszt. és Puskás Kálmán V. oszt. tanulók. 4) „Vándor legény“, Petőfi Sándortól; szavalja Dávid Zakariás VI. oszt. tanuló. 5) „Felleg borult az erdőre“ című népdalt hegedűkísérettel éneklí a gymn. férfi-kar. 6) Arany Jánosból szaval Kováts Sándor VII. oszt. tanuló. 7) Induló, éneklí a gymn. férfikar. — Sajnos, hogy a nemes ifjuság e kegyeletes szép napon tömegesebb kihágást követvén el, Püspök urunk Ő Excja rosszsalását s büntetését vonta magára, okot szolgáltatott a netaláni balvélekedésre és arra, hogy ezután épületes ünneplés

helyett Sz. Katalin ünnepén is, mint más szorgalmi napon, rendes előadások tartassanak (decz. 8. 3442. p. sz.)

Decz. 22-én csiktaploczai *Lázár* Dénes köztisztelőben álló alispán ur ns. Csikmegye *főispánjává* neveztetvén ki, mai napon iktattatott be főispáni székébe. Főispán ur ő méltóságát az ünnepély sorrendje szerint a megyei lakosság nevében Csik-Taploczán Imets F. Jákó gymn. igazgató üdvözölte, s nála a közgyűlés végével a többi testületek között a tanári kar is, élén az igazgatóval, szerencsekívánatait fejezte ki.

1882. jan. 3. 1. p. sz. *Új-évi gratulatió*nk alkalmából a galamb-ősz főpásztor kegyteljesen válaszol. (Utolsó okmány azok közül, melyeket az üdvözült Főpásztor sajátkezüleg irt alá.)

Febr. 25. Néhai *Mikó* Mihály főispán és gymn. gondnok *arczképének* leleplezési ünnepélyében a gymnasium is részt vesz. Az ifjúsági ének-kar a Hymnust és Szózatot énekelte.

Márcz. 11. *Móricz* Gyula tagtársunk kedves neje szül. Gyer-tyánosi Vilma asszonyság elhalálozván, a tanártestület és ifjúság őszinte részvétet tanúsított a gyászoló család iránt.

Márcz. 23. Nemcsak az egész erdélyi egyházmegyét és benne a mi intézetünket, hanem az egész Magyarhazát érintő gyász-esemény volt nagyemlékü Főpásztorunknak, iskoláink egyik jótévőjének gyergyó-szent miklósi *Fogarasy Mihály* urnak élete 82-ik és erdélyi püspöksége 17-ik évében márcz. 23-án bekövetkezett elhalálozása. A köztisztelő és részvétben csiksomlyói intézeteink is legőszintebben osztoztak. A 28-án lefolyt nagyszerű temetésen részt vett a *gymnasium részéről* Imets igazgató, ki ezen gyászesetről alkalmi ódát is zengett a „Közművelődés“-ben, itt helyben az ünnepélyes „requiemet“ ápril 27-én tartotta meg a gymnasium a következő sorrend szerint:

1) Második harangozáskor igazgató-tanár bevezetésül jelzi az ünnep jelentőségét;

2) az ifjúsági ének-kar Lakatos Izra vezetése alatt szép gyászdalt énekel latinul;

3) igazgató emlékbeszédet tart, az életrajzi adatokat az ifjúság igényeihez alkalmazva;

4) Imets Péter VIII. oszt. tanuló felolvassa s elszavalja az igazgató-tanár által irt alkalmi ódát;

5) az ének-kar éneklí az „Adj irgalmat“ czinű gyászdalt;

6) az ünnepélyes requiemet, melyen mindhárom intézet ifjusága és tanári kara jelen van, teljes segédlet mellett tartja ft. P. Simon Jukundian tartományi főnök ur ;

7) az előadások szünetelnek, a tetőn gyászlobogó leng.

A magaséletű Főpásztornak és nagylelkű Jótévőnek emlékét Csik-Somlyón főképen azon alapítványozása őrzendi meg, melyet az iskolai alapba hazafias szellemmel befektetett.

Márcz. 24. 28. k. sz. a ft. káptalan tudomására hozza a lelkeskedő papságnak, hogy a kegyes emlékü püspök elhalálozásával az egyházi canonok értelmében méltóságos *Lönhart Ferencz* nagyprépost urat *káptalani helynökké* választotta. Később tanártestületünk a legnagyobb örömmel értesülván arról, hogy főt. **Lönhart Ferencz** segédpüspök ur ő méltósága, egyházmegyénknek már hosszabb idő óta böles kormányzója, *meggyés püspökünnké kinevezetett*: ebbeli örömének és szerencse-kívánatainak sietett üdvözlő feliratában tiszteletteljes kifejezést adni.

Ápril 1.—3. Az ifjuság a *húsvéti szt. gyakorlatokat*, élén a tanári testület minden tagjával, példás ájtatossággal végezte; melynek alkalmából a főpásztor teljes megelégedését méltóztatott kifejezni. (ápr. 13. 991. p. sz.)

Ápril 11.—jun. 13. Az itten keddi búcsukkal összekötött *szt. Antal ájtatosságokban* — kivéven orvosrendőri okokból az első két keddet, (ápr. 17. 1882.) gymnasiumunk is részt vett; miokból a kedd — délelőtti előadások 7—10 óráig tartattak meg.

Jun. 26.—30. *Pünkösdi* búcsuink, melyekben a tanuló ifjuság szintén részt szokott venni, az idén kedvező időjárás mellett épületesen folytak le.

Jul. 2. *Sarlós-Boldogasszony* napján, mely az itteni szerzetesháznál búcsuval összekötött ünnep, a gymnasium II. osztályába járt tanuló ifjuság közül az idén 17 ujoncz avattatott fel a *Máriatársulatba*. A felavató tisztét ft. *Szöke* Endre főesperes, mindszei plebános ur végezte; az ifjuság fölött *Szász* Lajos VI. oszt. tanuló tartott a népre is épületes egyházi szónoklatot, a tyrókot pedig *Albert* Károly szintén VI. oszt. tanuló ajánlotta be szép beszéddel *Celebrans* ur ő mltgának.

Ezekhez képest a tanuló ifjuság erkölcsi *magaviselete* — egy pár kihágásos esettől, melyeket azután igyekezett jóvátenni, eltekintve — daczára a kedvezőtlen szelek fujdogálásának, általában jó és megnyugtató volt.

C) Alapítványok, ösztöndíjak.

A Szent-Mihály főangyalról nevezett csiksomlyói *finövel-*
dében volt a lefolyt tanévben 34 nyilvános alapítványi ösztön-
díj, részint egyes fundatorok nevére szólók, részint az erd. kath.
status ugynevezett közalapítványai. Ezek ugyanannyi növendék
ellátása fejében 95—95 frtosok voltak. Egy tanulónak alapítvá-
nya kivételesen kézi ösztöndíj gyanánt adatott ki. (szept. 21,
2563. p. sz.) Volt még 8 alapítványi magán-ösztöndíjas tanuló
a nevelő intézetben ugyancsak 95 frtnyi általány mellett.

A *magán-alapítványi* helyek száma a lefolyt tanévben na-
gyon szaporodott, *először* azon nagymérvű alapítványozás által,
melyszerint ft. Péterffy József csikmadarasi plebános és felcsik-
kerületi esp.-helyettes ur két szentsimoni származásu rokon és
egy madarasi jó erkölcsű és jó tanuló ifju számára 1881. auguszt.
1-ső napjáról 65. sz. a. kelt alapító-levelében 5229 frt 17 kr
tőkét tett le a csiksomlyói r. k. iskolák pénzalapját kezelő püs-
pöki bizottmány kezelése alá Péterffy József-féle *állandó alapít-*
ványul, mely nagylelkű áldozatnak gyümölcsét 3 ifju már élvezi
is; kiknek hosszú sora fog a nemes gondolkozásu nevelés-barát
és fundator iránt kegyelettel és hálás megemlékezéssel viseltetni.
Éltesse is Isten a fundator urat, hogy neveltjeinek előmenete-
lében sokáig örvendezhessen!

Másodszor gyarapodott egy Ferencki Péter-féle magánalapít-
vánnyal, melynek tőkéje az igazgató kezelése alatt annyira ki-
nőtte magát, hogy egy csiksomlyói tanuló ifju — mert a fundatio
idevalót illet — már a lefolyt évben annak terhére a növeldébe
fölvétethetett.

Kézi ösztöndíjban részesült a mult tanévben két VI. és egy VII.
oszt. tanuló, mindhárman a magas pénzügyminiszterium részéről.

Továbbá szintén teljes ellátásban részesült a finöveldében
5 fizetéses és egypár „servitor“ növendék.

D) Szállás-viszonyok és egészségügy.

A ifjuság azon része, mely a finöveldébe be nem juthatott,
magán, falusi, többé-kevésbé alkalmatlan *szállásokon* van elhe-
lyezve. Tanintézeteink ezen még egyedüli, de komoly baján a
volt praetorialis épületnek ezen nevelési célra alkalmazása által

lehetne s elvégre valahára immár kellene is segíteni. Mi történt a lefolyt évben ezen cél elérésére? alább fel fog említettetni.

A finöveldébe úgy az alapítványos, mint a jelentkező fizetéses növendékek a tünedező járványos bajok miatt csak orvosi elővizsgálat után fogadtattak be. T. Körmendy Lajos járási és ifjúsági orvos ur év folytán úgy a növeldei, mint a externus ifjúságot több ízben megvizsgálta. A fennálló orvosrendőri utasítások szerint a tan- és nyugtermek carbolsavval, a félre-eső helyek vasgaliczczal fertőtlenítették; a gymnasiumi és finöveldei helyiségek évközben többször kisuroltattak. Hasonló eljárás sürgettetett a külső szállásokra nézve, ámbár nem elég sikerrel. A finövelében a szembajok megelőzése céljából állandó szemzuhany állíttatott be.

Mindjárt az első tanári értekezleten az *externus tanuló ifjúság szállásainak megvizsgálására* bizottság küldetvén ki, ez hivatásában év folytán több ízben eljárta.

Az okt. 26. rendes értekezlet a szállás-vizsgáló bizottság jelentése alapján, mely szomoruan constatálta, miszerint a somlyói externus tanuló ifjúság *szállás-viszonyai oly mostohák*, hogy ezek közt attól sem tanulmányi, sem erkölcsi tekintetben örvendetesebb eredményt nem várhatni, s mely a szállások nagyobb részét méltán kifogásolta, a tanári testület elhatározta: a) hogy a kifogásolt szállásokon lévő ifjúság azon része, mely a szállás-szabályzatban megállapított *létszámon* felül később szállásolt be különbeni elrendeltetés terhe alatt keressen más alkalmas szállásokat; b) hogy a *polecszerüley* egymás felett álló ágyak tolláltassanak; mivelből — ha szükséges leend — a tanári testület a megyei törvényhatóság közbejövetelet is igénybe fogja venni.

Ezen szállás-ügyi fontos kérdéssel kapcsolatban a testület Imets F. Jákó igazgató behatólag indokolt indítványára közheylesléssel határozattá emelte azon javaslatot és a főtanhatóságokhoz intézett azon feliratot, miszerint Püspök urunk ö Excellenciája egyetértve az egyházmegyei Igazgató-tanáccsal méltóztassék az Csikmegye Törvényhatóságával az alkudozás fonalát felvenni s a *somlyói praetoriális háznak nevelési célra* leendő megszerzését érvényre juttatni. Ha pedig ezen régi és a jobbak által táplált tervnek kivitele bármi nem remélt akadályba ütköznék: a testület megújította az externus ifjúság elszállásolása céljából *építendő*

közös lak iránti indítványt, melynek eszméje a mostanihoz hasonló szállás-ügyi nyomorúságok között már elődeinkben megfogalmazva, egy 1867. elejéről kelt lelkes felterjesztésben nyert volt kifejezést s melynek gyakorlati kivitelére is jelenleg kedvezőlebek a körülmények.

Tek. Kőrmendy Lajos járási és ifjusági orvos ur az externus ifjak szállásait megvizsgálván s több szállás-gazda ellen a szolgabírói hivatalnál *panaszt* emelvén: ez a járás-orvost okt. 22. 2119. sz. a. oda utasítja, hogy úgy morális, mint egészségi szempontból a tanári testület lévén első sorban hivatott és jogosult az ifjak célszerű elszállásolása felett határozni, evvel egyetértőleg készítsen *részletes javaslatot végrehajtás céljából*.

A testület az ide vonatkozó részletes tervezetet nov. 7-iki rendkívüli értekezletében megállapította s a szükséges intézkedések megtétele végett az orvosnak kiadta, javaslatba hozván azt is, hogy mindazon *szállásgazdák*, kik a fennálló szabályzat ellenére akár több tanulót tartanak titokban és elrejtve, akár az emeletes ágyakat kicserélni vonakodnak, 20 forint pénzbüntetésben marasztaltassanak el.

A febr. 14-iki értekezlet azon tapasztalat folytán, hogy a helybeli községi *előljáróság* a szállásviszonyokra vonatkozó szolgabírói rendeletnek nem tett eleget, Móricz Gy. indítványára, indítványozót, Glósz Miksát és Jakab Antalt kiküldötte a tényállás megvizsgálására; kik is a márcz. 29-iki értekezleten azt jelentették, hogy a szolgabírói rendelet valóban nem hajtatott végre; miért is az előljáróság felelősségre vonása iránt a járási szolgabíró a testület felkérni határozta.

Sipos Sándor tanártársunk egyik fia s nevelt leánykája a roncsoló toroklobban elhalálozván s másik fia is abban szenvedén, nevezett rajztanár az iskola látogatásától, illetőleg az ifjúsággal való érintkezéstől orvos-rendőri intézkedés folytán március utolsó felében távol tartatott.

Jun. 27. 79. sz. a. igazgató-tanár közölte Várdotfalva előljáróságával azon *szállásgazdák neveit*, kik a lefolyt tanévben gymn. tanulókat tartottak, azon kifogásokkal együtt, melyeket a szállásvizsgáló bizottság évi tapasztalatai folytán minden egyes szállás iránt emelt, és azon utasításokkal, melyek a szállás-szabályzat pontosabb megtartására és a szállásokon eszközözendő *változtatá-*

sokra nézve a testület határozataiban és a szeredai szolgabíró, tek. Székely Endre ur rendeleteiben is foglaltatnak.

Jun 30. Imets F. J. igazgató-tanárt kiválóan érdekelte ns. Csikmegye tek. választmányának mai napon tartott azon ülése, mely azon fontos kérdéssel foglalkozott, miképen lehetne a törvényhatóság által közigazgatási célokra használt, továbbá a m. k. törvényszék, valamint a m. k. 26-ik honvédszászlóalj által birlalt helyiségek között alkalmas cserét eszközölni s ezen esetben új megyeházat építeni, lehetőleg a somlyói volt székház eladásával vagy másnemű értékesítésével? Beható megbeszélés után némi módosítással határozatba ment Imets F. J. választmányi tagnak azon indítványa, hogy a törvényhatóság a megyeház építésére szükséges pénzt vegye fel a megyei nevelési alapból s ennek fejében engedje át a somlyói praetorialis házat nevelési célokra. A módosítás szerint a törvényhatóság felveszi ugyan a pénzt kölcsön czimen a nevelési alapból, de utasittatik egyszersmind az alispán, hogy a somlyói praetorialisra nézve az erd. róm. kath. igazgató-tanácsot határidő alatt bírja válaszra s vele, ha lehet, a vásárt ejtse meg; ellenesetben a somlyói volt praetorialis épület női fegyházzá átalakítás céljából a m. k. igazságügyminiszteriumnak fog eladatni.

Én most is azon nézetben vagyok, hogy ha a ns. megye a somlyói házat saját tanuló fiainak jobb elszállásolása és nevelése céljából a kath. statusnak átengedi: a közokt. magas miniszterium a nevelési alapból kivett kölcsönt nem fogja visszakövetelni.

E szerint a volt székház jövő rendeltetésének kérdése újból szönyegen áll.

A lefolyt tanévben a csiksomlyói tanuló ifjúságot járványszerűleg fenyegette a hurutos szemlob, a vörheny és a ronszó toroklob, mely utóbbinak egy elemi és egy gymn. tanuló a szülői háznál áldozatul is esett.

E) Tanodai szerelvények gyarapodása.

I.) A tanári könyvtárt illetőleg előrebocsátatik, hogy Püspökfőigazgató ur ő excja 1881. 1072. sz. a. kelt magas leíratával valamint minden egyéb szertárakról, úgy a könyvtárakról is új leltárak felvételét rendelve el, a tanári könyvtár a múlt nyáron Imets F. Jákó igazgató által Glósz Miksa tanár ur buzgó

közreműködése mellett egész *alappából ujolag rendeztetett*. A rendezés egy főkönyv vitele mellett czédula-katalogus alapján történt, mely lehetővé tette azt, hogy a könyvek külalakjuk szerint a hatsoros állványokban symmetrice helyeztessenek el; mi a thekának vonzó és kellemes alakot kölcsönöz, anélkül, hogy a következő gyarapodások által is ezen aránylagosság megzavartatnék. Az eddigi könyvállomány 10 db hatszakaszú állványban van elhelyezve. A czédula-katalogus részére 14 szakmának megfelelőleg ugyanannyi kis doboz készitetett, melyekben még ugyanannyi czédula elfér, mint az eddigiek.

1882. jan. 3-án, midőn a könyvtárvizsgáló bizottság a tanári könyvtárt 187⁵/₆. tanév végéig visszamenőleg megvizsgálta: talált abban 1645 példányt, 597 füzetben és 1650 kötetben, összesen: 2247 darabban, — és 2645 frt 16 kr értékben. Ezenkívül talált egy nem lajstromozott könyvgyűjteményt, mely részint másodpéldányokból, részint haszontalanná vált és kiküszöbölendő darabokból állott, melyek közül az ifjúsági könyvtárba áttett 26, a kölcsönkönyvtárba 14, a csikmegyei kath tanítók könyvtárába ajándékképen juttatott 31 darab hasznos könyvet, 98 drb kevésbé hasznos könyvet pedig elárverezett a kölcsönkönyvtár javára. A könyvtárban a bizottság jelentékeny lapgyűjteményt is talált czimezve, évszámokkal ellátva s csomagokba kötve, mely azáltal gyarapodott, hogy igazgató az általa elejétől fogva járatott lapokat a könyvtár tulajdonánál oda helyezte. Főlemlithető az is, hogy Imets F. J. igazgató a csiksomlyói gymnasiumnak az 187⁰/₁. tanévtől kezdve általa kiadott Értesítőit két kemény kötetben összefűzette, mint az intézet quasi *Domus Historiáját*, a könyvtár számára. Mindezekért a tanártestület igazgató-könyvtárnoknak és Glósz Miksa tanárnak elismerést s köszönetet szavazott.

A tanári könyvtár a múlt tanév végével állott 1872 drb müből; a vizsgálat alkalmával pedig — mint fennebb kitüntetve lett — számba vétetett 2247 drb; ebből a folyó tanévi gyarapodáshoz számítandók:

1) A következő megküldött könyvek: Lutter N., Mértan I. és II. f., Budapest, 1881, 2. f.; Scholz, Földrajz a III. oszt. számára III. r., Budapest, 1881.; Abt, A természettan elemei, Budapest, 1881; Komuenovich, Betűszámítás, 1 k.; Kuneczek-Abt,

Pótfüzet a kísérleti természettanhoz, 1 k.; a *Lampel*-féle könyvkereskedéstől: Dr. Henrich, Deutsches Lehr- u. Lesebuch, Budapest, 1877. és 1882. 2 f.; *Nagel* B. től: Mayerhofer, Rajzoló geometria, Budapest, 1880; Rajzoló Stereometria és Planimetria, Budapest, 1881, 3. f. Az *Eggenberger*-féle könyvkereskedésből: Brózik-Paszlavszy, A magyar királyság földrajza. Budapest 1881; Dr. Császár, Szerkesztő Planimetria, Budapest, 1880; a *Franklin-társulattól*: Arago-Császár, Carnot életrajza; a Tanker. Főigazgatóság útján: a közokt. m. k. miniszter Jelentése 1870. és 1873-ról, 3 drb. mű (1881. 748. sz.): Szerző urtól Glósz. M. Lehrgang der slovakischen Sprache, Pest, 1871; a Kármán és Tomor-Várady-féle olvasókönyvekről, Budapest, 1881; *Imets* F. J. igazgatótól: Tomor, Korunk tükre, Budapest, 1881; Magyar Állam, Kelet 1881-iki folyamai. Tehát a könyvtár megvizsgálásáig a lefolyt tanévben megküldetett 22 drb. mű.

2) *Vétel* utján gyarapodás: Teuffel, Geschichte der röm. Litteratur, Leipzig, 1875; Volkmann, Geschichte der griech. Litteratur, Berlin, 2 k.; Faesi, Homers Iliade. Berlin, 1871. 2 k. Kruspér, Földmértan, Pest 1869 Abel K. Mértan a felsőbb osztályok számára, Budapest, 1875. és 1880. 2 k.; Gyulai, Budapesti szemle 1878—1881. folyamai 4 k.; Bernstein, A természet könyve, Budapest, 1875, 5 k.; Griesinger, Geschichte der Deutschen. Stuttgart, 1874. 4 k. — Tehát vétel útján 1882. elejéig: 20 kötetnyi mű.

Folytatólag az 1881₂. tanév végéig

a) Megküldetett: a tanker. Főigazgatóság útján: a közokt. m. k. miniszter X. Jelentése az 1879₈₀.—1880₈₁. évekről, 1 k. (1882. 135. sz.) és Merényi, Niccolo Macchiavelli élete és tanai. (1881. 327. sz.) a *püsp. hivatal* részéről: Schematismus V. Cleri Transsylv. Albae-Carolinae, 1 f.; különböző *kiadó-hivatalok* részéről Laki D. Földrajz, Budapest, 1882. 2 k.; Tomor-Várady, Magyar olvasó-könyv a közép iskolák I—IV. osztálya számára, Budapest, 1882. 4 f.; Köpesdi, Cicero in Serg. Catilinam orationes quatuor, Budapest, 1882. 1 k.; Dr. Baros, Szemelvények a görög lantos költészet remekeiből, Budapest, 1882. 1 f.; Finali, Erdélyi Museum VIII. évfolyam, Kolozsvárt, 1881. 1 k., — összesen 11 darab mű.

b) *Vétel* útján: 1881-ik évi országgyűlési törvénycikkek, Budapest, 1881. 1 k.; Felsmann, a magyarországi fő- és középiskolák névkönyve V. évf., Budapest, 1882. 1 f.

Ezekén kívül folytatólag meg voltak rendelve a következő folyó-iratok. Névy, Tanár-egyleti Közlöny; Dr. Jancsó, Középiskolai Szemle; Tomor, Közoktatás; Dr. Heinrich, Philologiai közlöny; Természettudományi közlöny; Szarvas, Magyar nyelvőr; Szilágyi, Századok és Trténelmei tár; Népiskolai Tanügy; Gyulai, Budapesti Szemle, évfolyamonként 1—1 kötetbe számítva; összesen 12 mü.

Ezekhez képest az 188¹₂. tanévi gyarapodása a könyvtárnak a megküldött 129 Értesitön kívül tesz 65 drb müvet.

Imets F. Jákó,
könyvtárnok.

II. Az ifjusági könyvtár állománya a mult tanévben tett 368 müvet. Ezen állomány a lefolyt tanévben szaporodott vétel és ajándékozás utján és pedig:

1. *Vétel utján*: Greguss Á. „Tanulmányok“ 2 k., Mtr. Stadler K. „Az árvák atyja“ 1 k. Baron Richard „Az anya ékszere“ 1 K. „Ember tervez, Isten végez“ 1 k. Széchenyi I. „Blick“-je 1 k. Zsilinsky M. „Széptani levelek“ 1 k. Ballagi A. A m. kir. testőrség története, különös tekintettel irodalmi működésére 1 k. Don Quijote de la Mancha, írta Miguel de Cervantes Saavedra, ford. György Vilmos 1 k. Baron Richard, Gyula és Mari. 1 k. K. Tóth Kálmán, A világlátók 1 k.

2. *Ajándékoztattak*: Imets F. Jákó gymn. igazgató ur által: Székely Czimbalomhangok. 1 k.*)

Móricz Gyula,
könyvtárőr.

III. A gymn. kölcsön-könyvtár állása az 188¹₂-ik tanév végével:

a) *Pénzben*:

1. Mult tanévről fennmaradt	271	frt	kr.
2. Ujabb adakozás	66	„	36 „
3. Tőke-kamat czimen bejött	23	„	66 „
4. Használatdíj a könyvekről	95	„	38 „
5. A kölcsön-könyvtár tulajdonát képező, használatból kiment tankönyvek elárverezéséből bejött	19	„	15 „
Összes bevétel:	475	„	55 „
Ebből kiadatott:	183	„	75 „
Pénztárkészlet:	291	„	80 „

*) 1882 jan. 4-én a tanári könyvtárból az ifjuságiba átadatott 26 drb könyv. Igazgató.

Ebből a csikmegyei takarékpénztárban tőkésített 235 frt,
egyeseknél el van helyezve 36 frt.

b) *Könyvben:*

1. A mult tanév végén volt	1363 kötet.
2. Elárverezettett	144
3. Jelen évi szaporodás	131
a) vétel utján	101
b) adakozás utján	21

Összes könyvvállány 1350 „

1. A csiksomlyói „kölcson-könyvtárba *könyvet ajándékoztak:*
Jakab Béni IV. oszt. tanuló, Dékány Vegytan. Fejér Kálmán VIII. oszt. tanuló, Ribbek Vergil; Klotz Cicero; Holub Salustius; Mocnik Arnstein, Betűszámtan. A *gymn. könyvtár:* Trautwein Magyar olvasókönyv 7 kötet; Juvencius Ovidius Naso; Horatii Flacci Opera; Rothert Kis Livius; Szénássy Livius; Egri Nagy Káté Westermann Reden des Demosthenes; Vagács és Dr. Schibinger Latin Irályképző Gyakorlatok; Mocnik Arnstein, Betűszámtan. Lampel Róbert: Veress Latin-Magyar Kéziszótár.

2. *Pénzadománygyal* járultak a könyvtár gyarapításához: várdotfalvi Csizsér Károly 1 frt, Rancz József 1 frt, fitódi Köszegi János 1 frt, jenőfalvi Szekeres Péter 1 frt, karczfalvi Szekeres János 1 frt, szent-tamási Albert Mihály 1 frt, Szopos Jánosné 1 frt, karczfalvi Antal József 1 frt, várdotfalvi Petres Ignác 1 frt, madéfalvi Olti Antal 1 frt, Biró József csicsói kántor 1 frt, Molnár Ferencz bánkfalvi birtokos 1 frt, várdotfalvi Péter Imre 1 frt, csatószezi Korodi Máté 1 frt, haralyi Finta Mihály 1 frt, várdotfalvi Miklós István 1 frt, taploczai Bakó János 1 frt, szt.-imrei Demes Ferencz 1 frt, csatószezi Incze Ignác 1 frt, kászonsfeltizi Okos Antal 1 frt, szt.-tamási Ádám Péter 1 frt, tusnádi Darvas Mihály 1 frt, szt.-imrei Jakab Ferencz 2 frt, jenőfalvi Bőjte István 1 frt, Veress Zsigmond baláni kántor 1 frt, szent-simoni Veress Péter 1 frt, szt.-imrei Csató András 1 frt, várdotfalvi Salamon József 1 frt, a *gymn. könyvtár* 9 frt 39 kr, Ráth Mór budapesti könyvvarus 27 frt 97 krral.

Nagy István,
a kölcson-könyvtár őre.

IV. A természettani szertárról is a fenhivatolt rendelet szerint újabb rendezés alapján új leltár vétetett föl. Ezen leltár feloszlik: vegytani, physikai és mennyiségtani részre. Tartalmaz pedig:

a) a vegytani r.	55 folyó sz.	118-féle szert	116 frt 12 kr értékben
b) a physikai r.	111 sz.	152-féle eszközt	979 „ 80 „
c) a mennyiségt. r.	13 „ sz.	41-féle „	54 „ 55 „ „

Összesen : 179 folyó sz. 311-féle szert 1150 frt 47 kr értékben

Ezen állományba a mindjárt részletezett gyarapodás is föl van véve.

A természettani szertár részére a megelőző tanévben utalványoztatott 158 frt. Ezen összegből megrendelt és beszerzett eszközök azonban csak a jelen tanév elején gyarapították a szertárt; épen ezért itt felsorolandóknak vélem, jelezve egyszersmind, hogy a jelen tanévi tandíjból is 130 frt ki van utalványozva és a megrendelés is megtétetett. A múlt évből beszereztek: Kalium jodatum, Clorsavas kali és Chromsavas kali, összesen 2 frt 50 kr, parafa-dugó 2 frt, dugó-furó és puhító 3 frt, Woulf-féle palaczk 5 drb, gázfelfogó hengerüveg 3 drb 2 frt 50 kr, két porcellántál, egy kaucsó, 4 drb kéztörölő kendő, 6 drb törölgető vászonkendő, összesen 3 frt 60 kr; 2 drb függőn, két külön fémből, mennyiség-tani inga gyanáut is használható 1 frt 40 kr; bataviai üveg-cseppek 1 frt; lépcsőn járó báb 3 frt 50 kr; Schmidt-féle pörgettyű állványnyal 3 frt 50 kr móregszivornya és cseppagtató (pipetta) 2 frt; max. min. hőmérő (thermometrograph) 6 frt; kriophor Wollaston-féle és üter-kalapács 2 frt 40 kr; kaucsuks csövek 3 különböző vastagságu 6 darabban 7 frt 50 kr; Daniell hygrometerje 8 frt; 6 drb Grenet-féle ugynevezett palaczk-elem 30 frt; Ruhmford szikraindítója 25 frt; a villamos oszlatás és csak is a felületen való eloszlás igazolására 2 drb rézből való készülék 13 frt: állvány tükörrel és széncsucsokkal a villamos fényhez 12 frt Geisler-féle cső különböző alakkal 4 drb 6 frt; készülék a hővillamossági alap-kísérlethez Seebeck-féle 5; telephon 40 meter kettős sodronnyal és sodró csigával 10 frt. Összesen 149 frt 90 kr.

Pál Gábor,

a természettaniak öre.

V. A **terménytár** állása az újabb leltározás szerint a következő:

a) Az *állatgyűjtemény* áll: 51 tömetből, melyek egy része többé-kevésbé meg van evődve; 4 hüllőből, 5 fatobozban téhelyröpiük, lepkék és más rovarak választékosabb gyűjteménye, végre állati szarvak- és csontváz-darabokból összesen 65 drb és csoportból 27 frt 50 kr értékben. A rovarokat a múlt évben Péter János I. oszt. gyűjtése szaporította.

b) A *növénygyűjtemény* áll 5 nagyobb és 8 kisebb thekából, melyekben összesen 2445 drb növény van elhelyezve, megnevezve és rendezve 91 frt értékben. E gyűjtemény a lefolyt évben nem gyarapodott.

c) Az *ásványgyűjtemény* leltári folyó száma mostanig 696, Mohs szerint rendezve. Egyébiránt több fölös példány van benne. A lefolyt tanévben nem gyarapodott.

d) A *földrajzi* eszközök egy értékes *földtekével* szaporodtak, melyet cikszentimrei tek. *Székely Elek* 184°/₉-beli honv. százados ur nov. 7-ről kelt hazafias szellemű levél kíséretében küldött be tanszertárunk részére. A földteke e nemből az első magyar szövegű mű, melyet az érdemes hazafi komáromi fogságában készített s melynek puszpaug fából ritka ügyességgel faragott állványán a következő domborművű felirat áll: „Székely Elek, komáromi fogságában, 1856.”

A földrajzi szerelvények a tanári könyvtárhoz vannak sorozva és leltározva.

VI. **Rajz- és tornaeszközök.** a) A *rajz*-eszközök és minták 23 leltári folyó sz. alá csoportosítva tesznek 185 darabot és 77 füzetet, 172 frt 16 kr értékben. Az idén nem gyarapodtak.

b) A *tornaszerelvények* száma: 9-féle alkotmány 63 frt 20 kr értékben. Még jól használható állapotban vannak.

VII. A **vegyesek** tárában:

a) a régi *pénz- és éremgyűjtemény* áll 102 drb ezüst és 179 réz-példányból. Ebből az 1881₂. tanévi szaporodás: ft. Császár Károly csikrákosi plebános urtól 2 drb I. Ferdinánd-féle ezüst denar 1536. és 1543. évekből; 1 db ez. leányel garas és 1 Mária Teréz-féle rézkrajczár 1764-ből, a madéfalvi veszedelem évéből. Az előbbi darabok a rákosi Bogát-domb alatt egy csermolyben találtattak; ft. Lakatos Kornél zérdafenök urtól egy I. József-

féle ezüst pénz, mely Csik-Somlyón a barátok káposztás kertjében találtatott; ft. *Puskás* Tamás csikesicsói plebános urtól 1 drb lengyel ez. garas, melyet Rákoson találtak; tek. *Góosz* Miksa gym. tanár urtól 1 drb János-Kázmér-féle lengyel ez. garas 1667-ből, 1 római e. pénz és 1 db francia 10 centim-es rézpénz; Darvas Lázár tanulótól 1 drb régi hatos és 1 db régi kisebb rőzgarasos.

A pénzgyűjteménynek numismaticai rendezése folyamatban van.

b) A *régiség*-gyűjtemény 38 darabból, melyek jobbjára régi fegyvernemek részei, házi eszköz- és fuvó-hangszer-félék. E tár a lefolyt tanévben nem gyarapodott.

Fogadják a nemes adakozók és ügybarátok az intézet nevében kifejezett hálás köszönetemet.

I m e t s F. J á k ó,
igazgató.

F) Jutalmak.

1. Az ezen gymnasiumhoz *jutalmi* általánnyképen utalványoztatni szokott 21 frtból szükséges olvasmányokul szolgálendő remekművek vásároltatván, azok a következő jobb magaviseletű és szorgalmasabb tanuló itjak között osztattak ki

I. oszt. Péter Árpádnak Dayka Gábor költeményei; Péter Jánosnak Robinson élete és kalandjai; Szekeres Jánosnak Gróf Gvadányi Falusi nótáriusa; Szekeres Józsefnek Szilágyi Történeti rajzok. Ezeken kívül mindeniknek Veszely „Érzelemhangok” czimű művecskéje.

II. oszt. Eröss Józsefnek Kisfaludy S. válogatott munkái; Gidró Istvánnak válogatott hősköltemények; Holló Andrásnak Galambostól a Castiglione-i angyal és Veszely Érzelemhangok; Szébeni Menyhértnek Csokonai válogatott művei.

III. oszt. András Józsefnek Berzsenyi és Kisfaludy K. versei; Avéd Mártonnak Goethe Werther keservei; Kozma Istvánnak Kölcsey versei és szónoki művei; Sántha Albertnek Kisfaludy S. összes regéi; Sántha Istvánnak Fáy A. Meséi és Aphorismái.

IV. oszt. Antal Andrásnak Dayka és Vitkovics költeményei; Bocskor Gergelynek Kisfaludy K. versei (gyémánt kiadás);

Bocskor Károlynak Kölcsey versei (gyémánt kiadás); Gergely Andrásnak Verseghy Költeményei; Jakab Dénesnek Szentjóni és Bacsányi munkái; Merza Jánosnak Dugonics és Ányos művei.

VII. oszt. Hidegh Istvánnak Körner Zrinyije Kölcsey bírálatával Kovács Mihálynak Bodenstädter Schakespeare művei; Szabó Józsefnek Bessenyei Philosophusa; Veress Menyhértnek Gróf Teleki S. Kegyenecze.

Jegyzet. Ezen művekkől 7 drb *Imets* igazgató ajándéka. Miklósi Józsefnek *Glósz* M. tanár urtól egy *Classicus*.

2. *Pénzbeli jutalmat* nyertek: Ft. *Koncz* István tusnádi plebános ur évi 5 frtját *Imets* Péter VIII. osztályos jeles eredményű *maturitásért*; ugyan ő nyerte az *igazgató* által kitűzött 5 frt ösztöndíjt. mint olyan, ki eleitől kezdve ezen iskolánál tanulván, *német* nyelvbeli tanulmányait is dicséretes eredménynyel végezte. Az *Adorján*-féle ösztöndíj évi kamatját 3 frtot nyerte Szabó József VIII. oszt., ki a *magyar* nyelvből legjobb sikert mutatott fel. Ft. *Bálinth* Lázár szentmiklósi plebános ur 2 frtját példás magaviseletért Kovács Mihály VII. oszt. Ft. *Murányi* Kálmán szentdomokosi plebános ur 1 frtját *görög* nyelvbeli kitartó szorgalmáért Hidegh István VII. oszt.; Ft. *Puskás* Tamás csicsói plebános ur 1 frtját Veress Menyhért VII. oszt. tanuló. *Imets* igazgató-tanártól *meteorológiai* észleletekben való segédkezésért Hidegh István VII. Hajós (Schiffer) Béla VI. és Sántha István III. oszt tanulók 2—2 frtot kaptak.

3. A gymn. önképzőköri jutalmat nyerte Szabó József VII. oszt. tanuló. (l. alább G. alatt.)

4. Voltak még más jutalmak is, mint pl. ft. Balás Antal szt.-simoni plebános uré azon ifju részére, ki a *franczia* nyelvből magán szorgalmat tanusit; de ezen jutalmak ez évben nem voltak kiadhatók.

Fogadják valamennyi jötevők és nevelésbarátok ezen pont alatt is az igazgatóság hálás köszönetét!

G) Önképzőkör.

Az ifjusági „önképzőkör“-t ez évben is Móricz Gyula r. tanár, mint a felsőbb osztályok magyarnyelv- és irodalom-tanára vezette.

Az alakuló közgyűlés mindjárt az iskolai év beálltával szept.

havában tartatott meg. A tisztviselők választása következőleg ment végbe: elnöknek *Imets Péter* VIII. oszt. t., főjegyzővé *Sántha András* VIII. oszt., aljegyzőül *Benedek Ignác* VII. oszt., bíráló tagokul: *Bodó Sándor* VIII. oszt., *Szabó József* VII. oszt. és *Baló Zoltán* VIII. oszt. t., pénztárnokul: *Demsinszky György* VIII. oszt. t. lettek megválasztva.

Számlált ez egyesület a felgymn. tanulók köréből 54 tagot, kik közül a tanév folytán 3-an kimaradtak.

A szellemi munkásság komolyan, de csekély eredménynyel folyt le. Tartatott 9 összejövetel, melyeken költemények és műbeszédok szavalgatásában 24 szavalat közül leginkább kitűntek: *Imets Péter* 8., *Szabó József* 7., *Graef Endre* 6., *Dávid Zakariás* 6. és *Bartha Gergely* 5. oszt. tanulók.

A szavalmányokat mindannyiszor az önként vállalkozó tagok bírálatai s a vezető tanár észrevételei kísérték.

A tanév folyamában beadatott és megbíráltatott 5 prózai, 5 költői és 7 darab németből fordított mű, melyek közül 2 prózai, 2 költői és 2 fordított mű fogadtatott el s az egyesület írott szépirodalmi gyűjteményében, a „Haladás“-ban megjelent.

Dolgozataik által kitűntek: *Imets Péter* VIII. oszt., *Szabó József* VII. oszt., *Korody Béla* VI. oszt., *Várady László* VI. oszt., *Bocskor Oszkár* V. oszt. tanulók.

A tagok munkásságának fokozására a kör saját pénztárából díjakat tűzött ki, következő kérdésekre.

1. Arany „Éjféli párba” cz. balladájának széptani értelmezése. Jutalma 5 frt o. é. Érkezett 4 pályamű. Nyertes: *Szabó József* VII. oszt. tanuló.

2. Kép a tanuló-életből. Jutalma: 4 frt o. é. Érkezett 1 pályamű. Tartalmi hiányok miatt a jutalom nem adatott ki.

Móricz Gyula, m. p.

III) Gymnasiumi krónika.

1881. aug. 15. 2297. p. sz. *Bodósi* Lajos egyházmegyei áldozár és székelő-udvarhelyi tanár hasonló minőségben *Csik-Somlyó*ra áthelyeztetik.

Szept. 10. 587. föig. sz. A gymnasiumnál használatban levő tankönyvek, tan- és segédkönyveknek szak szerinti és használati idő ótai kimutatása kívántatik.

Okt. 7. 2796. p. sz. Tüzetes didaktikai utasítás közöltetik a *német nyelv* mennél gyakorlatibb kezelése és betanítására nézve.

Okt. 11. 2898. p. sz. *Szász* Károly gymnasiumi rendes tanárrá promoveáltatott, a szabályszerű illetmények utalványozása mellett.

Nov. 3. 16506. közl. miniszt. sz. Kibocsátvány a *vasuti üzlet-gyakorlatoktól* megkívántató előképzettség ügyében.

Novemb. A Kárpát-egyesület museumi bizottsága felhívást közöl, a magyarországi Kárpát-egyesület által létesítendő *musaeum* segélyezésére, (egyesek által pártoltatott.)

Nov. 16. 3550. p. sz. Az 188^o₁₁. *tanévi eredmény*, hogy t. i. az ifjuság általános előhaladása a várakozásnak megfelelt s erkölcsi magaviselete jó volt, megnyugtató tudomásul vétetik.

Nov. 19. 29953. miniszt. és 3418. p. sz. Másfelekezetű tanulók a köteles tantárgyat képező *hit- és erkölcstanból* saját lelkészöktől bizonyítványt kötelesek esetről esetre előmutatni.

Decz. 3. 3368. p. sz. Pályázat közöltetik *Mária-Terézia-féle alapítványokra*. (Daczára az igazgatóság és tanártestület forró ohajának: folyamodó tanítványaink ismételt izben sem nyertek semmit; máj. 4. 207. főig. sz.)

1882. Febr. 4. Igazgató a tanári testülethez és ifjusághoz felhívást intéz a *Szt. István első apost. király emlékére* emelendő szobor költségeihez való adakozás tárgyában; „bármily csekély legyen a pórszem, melylyel ezen monumentum fölemeléséhez járulunk, nagy és felemelő lesz azon tudat, hogy azokhoz, kik ezen emlék által a magyar kereszténység, polgárisodás és alkotmány áldásos hatásait kívánják méltányolni, az elsők között sorakoztunk“. A tanár-testület részéről befolyt 15 frt, az I. osztálybeliektől 1 frt 11 kr.; a II.-tól 77 kr.; a III.-tól 1 frt 49 kr.; a IV.-tól 1 frt, az V.-tól 1 frt; a VI.-tól 2 frt 10 kr.; a VII.-tól 2 frt 55 kr.; a VIII.-tól 1 frt 50 kr. Összesen az ifjuságtól 11 frt 92 kr, az egész intézettől 26 frt 92 kr, mely összeg febr. 17. a „Pesti Napló“ szerkesztőségéhez az adakozók névjegyzékével együtt felküldetett.

Márcz. 7. 269. t. 159. és márcz. 15. 791. p. sz. néhai Mikó Mihály helyébe *Lázár* Dénes csikmegyei főispán ur ő méltósága gymn. és fiúöveldei *gondnökká* neveztetett ki. „Méltóságodnak — szól az igazgató-tanácsi kinevezés — a közügy vezetésében tanu-

sitott bölcsessége és ügybuzgalma meggyőzte ezen igazgató-tanácsot arról, hogy Méltóságodban a csiksomlyói kath. tanügy mind szellemi, mind anyagi gyarapodásának egykor hálára méltó tényezőjét találándja. (E kinevezés a tanár-testület őszinte örömevel találkozván, ezt első alkalommal márcz. 19. sietett ő mltgánál kifejezni a testület.

Márcz. 10. 681. p. sz. Püspöki magas leirat intézkedik, hogy a VII-dik osztályban a *természettani órák* száma a latin nyelv óráinak rovására egygyel szaporíttassék.

Márcz. 27. 43. e. ü. sz. Sipos Sándor rajztanár ur családjához a *roncsoló toroklob* beütvén említett tanár további rendeletig az előadásoktól eltiltatott.

Márcz. 29. Az externus tanuló ifjuság szállásait vizsgáló bizottság a helybeli előljárásság ellen vizsgálatot kér indíttatni.

Ápr. 11. 871. p. sz. *Tanárvizsgálati* új szabályzat közöltetik, mely fokozatosan lép életbe.

Ápril 24. 11519. közokt. minisz. A pozsonyi és eperjesi *lutheránus iskolákból a püsztláv* irányu tanulók kiesapatnak. (Oh a szép Magyar hazának nagyreményü szülöttjei és polgárai!)

Ápril 24. 941. p. sz. Igazgatói és főigazgatói *tanévrégi jelentésekben* való egyöntetűség czéljából sorrend közöltetik.

Ápril 29. 171. sz. Az orsz. középisk. *tanár-egyesület* választmánya felhivja testületünket, hogy a jul. 6—8 napjain Kolozsvárt tartandó *közgyűlésre* két-két tagot küldjön. (Két tagtársunk egyelőre vállalkozott volt; de később, miután a közgyűlés Kolozsvárt nem volt megtartható, ezen szándékával több okból felhagyott.)

Május hava. Ugynevezett „*májális*”-t az idén nem volt időnk tartani.

Máj. 26. 1460. p. sz. Az erdélyi püsp. *papnöveldébe* való nyilvános pályázati vizsgálatok napjai: július 4. és 5-ke.

Máj. 29. Csiktaploczai Lázár Andor, gymnasiumunk I. oszt. nagyreményű növendéke roncsoló-toroklobban elhalálozván, a tanár-testület és az ifjuság nagyobb kora része is a kellő óvszabályok megtartása mellett részt vett a díszes temetésen. A sirnál Szabó József és Kovács Mihály VII. oszt. tanulók alkalmi szónoklatokat tartottak.

Május 31. A VIII. osztálybeliekkel az *alapvizsgálat* megtartván: mindnyájan írásbeli vizsgálatra bocsáttatnak.

Jun. 2.—7. Az *írásbeli érettségi vizsgálatok* folynak.

Jun. 5. 1507. p. sz. A tanévvégi *vizsgálatok sorrendje* jóváhagyatik s zárnapul nálunk is június 29-ike állapíttatik meg.

Jun. 15. Mlt. *Páll Sándor* tanker. főigazgató ur Brassóból táviratilag értesít, hogy a szóbeli *érettségi vizsgálatra* nem jöhetvén el, a vizsgáló bizottság elnökeül mlt. *Lázár Dénes* főispán, vagy ft. *Bodó Alajos* püsp. biztos ur kéressék föl. (A vizsgálaton *Lázár Dénes* főispán, gymn. gondnok ur elnökölt.)

Jun. 16. A VIII. osztálybeliekkel a *szóbeli érettségi vizsgálat* is megejtetik. (A vizsgálaton helyettes elnök *Lázár Dénes* gymn. gondnok ur; jelen van ft. *Bodó Alajos* esperes-plebános, püsp. biztos ur is.) A vizsgálat eredményét l. VII. 5. a.)

Jun. 19.—27. tartatnak a gymnasium többi hét osztályának *nyilvános vizsgálatai*.

Jun. 19. 1600. p. sz. Pályázat közöltetik a *kolozsmonostori gazdasági tanintézetben* megürült alapítványi ösztöndíjas helyekre. (Kivánatos volna, hogy csiksomlyói ifjaink közül is vagy-egy immár oda bejuthatna.)

Jun. 28. 376. tanf. sz. A *budapesti középipartanoda* további fokozatos fejlesztése alkalmából az ifjuság figyelve felhivatik.

Jun. 29. Hálaadó isteni-tisztelet és *zárünnepély*; bizonyítványok és jutalmak kiosztása.

Jul. 1. 24. ai. sz. Csiktaploczai mélt. *Lázár Dénes* Csikmegye közszeretben álló *főispánja* és gymnasiumunk szeretve tisztelt *gondnoka* ily minőségekben folytatott rövid pályafutása után mindnyájunk közfájdalmára jobb létre szenderülvén: a 3-án tartott *temetésen*, melyen az egész Csikmegye színe-java jelen volt, tanári karunk is testületileg vett részt; s ez után a lesújtott uri család iránt őszinte részvétét s fájdalmát szóval és írásban is kifejezte.

Jul. 2. A magyarhoni földtani társulat felhív a *földrengések megfigyelésére* és idevaló tudósítás megtételére. (Ezen feladatot *Pál G.* tanár ur elvállalja.)

VII. Statistikai táblázatok.

I. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	Létszám				Vallás ¹⁾		Nyelvi ²⁾ és nemzetiségi viszonyok					A szülők polgári állása			Előmenetel									
	beiratott	elhalt	elmaradt	tanév végeig megmaradt	római katolikus	görög katolikus ev. református	magyar-székely	magyar-német	magyar-román	magyar-örmény	magyar-szláv	értelmiségi	őstermelő	kereskedő és iparos tisztviselő	szolga és munkás	részletesen kitünő és jeles	jó elégséges elégtelen	általán haladó ismétlő ³⁾	összesen					
I.	34	1	2	31	30	1	—	30	—	1	—	7	21	4	2	—	4	4	14	9	22	9	31	
II.	31	—	4	27	25	1	1	23	—	1	3	4	15	9	3	—	5	7	14	1	26	1	27	
III.	30	—	—	30	29	1	—	28	—	1	1	6	20	1	2	1	5	9	10	6	24	6	30	
VI.	22	—	1	21	20	1	—	17	—	1	3	7	8	3	4	—	7	5	3	6	15	6	21	
V.	21	—	1	20	20	—	—	19	—	—	1	8	7	2	3	1	1	5	7	7	13	7	20	
VI.	22	—	3	19	19	—	—	16	2	—	1	7	9	3	3	—	1	9	4	5	14	5	19	
VII.	14	—	1	13	13	—	—	11	1	—	—	1	7	2	4	—	6	2	5	—	13	—	13	
VIII.	8	—	—	8	8	—	—	7	—	—	—	2	4	—	2	—	1	2	5	—	8	—	8	
Összegek:	182	1	12	169	164	4	1	151	3	4	9	2	42	91	24	23	2	30	43	62	34	135	34	169

¹⁾ Ezen és a következő rovatba csak az év végéig megmaradt tanulók száma van fölvéve.

²⁾ A nemzetiségileg a székelytől némileg különböző tanulók sem beszélnek a magyaron kívül más nyelvet.

³⁾ E rovatbeli ismétlődő alatt a secundába esett tanulók vannak jelezve.

2) A tanulás eredményének osztályonkénti áttekintése.

Tárgyak	I. osztály			II. osztály			III. osztály			IV. oszt.			V. osztály			VI. osztály			VII. oszt.			VIII. oszt.						
	jó			jó			jó			jó			jó			jó			jó			jó						
	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges	elégseges						
Vallásan	9	12	10	9	7	11	13	12	5	10	5	6	10	6	4	3	14	2	7	5	1	2	3	3				
Latinnyelv	4	5	14	8	6	3	17	1	11	6	7	6	5	6	5	1	7	7	7	4	7	1	6	1	6			
Magyar nyelv	9	8	9	5	6	5	16	13	7	9	1	10	4	7	6	5	9	7	4	6	1	6	3	4				
Görög nyelv															6	9	5	5	5	5	4	6	2	5				
Német nyelv								11	9	9	1	7	3	8	3	1	3	11	5	3	7	8	1	7	3			
Földrajz	7	5	10	9	8	8	10	1	7	11	11	1	9	3	8	1												
Történelem													8	6	4	3	8	6	3	3	7	8	4	7	5			
Mennyiségt.	8	4	13	6	9	9	8	1	11	9	8	2	10	5	1	5	5	7	4	4	8	8	3	7	2			
Rajzoló mért.	5	13	12		10	14	3		15	14	1		16	5														
Természetr.													8	6	7		6	6	7	1	10	7	2					
Természett.								7	11	11	1											6	4	3	1	6		
Bölcsész.																						6	4	3	1	5		
Tornász.	1		30			2	25		1	12	17	17	4		1	2	16		2	13	3	3	6	3	1	5		
Ének	2	4	18	7 ¹⁾	1	1	10	5 ²⁾	1	3	16	7 ³⁾	4	2	8	4 ⁴⁾	2	6	2	6 ⁵⁾	3	7	5 ⁶⁾	4	5	3 ⁷⁾	4	3 ⁸⁾
Zene															1	1	2		4	1		4	1			1	1	

¹⁾ 2 nem járt. ²⁾ 10-en nem jártak akik énekre nem jártak fel: azok rendszeren szomszéd-helységiek. —

³⁾ 3 nem járt. ⁴⁾ 3 nem járt. — ⁵⁾ 1 mentes, 4 nem járt. — ⁶⁾ 1 föl volt mentve; 3 nem járt. ⁷⁾ 1 nem járt. —

⁸⁾ 1 föl volt mentve.

3) Magaviselet, életkor, választott pálya és szállás szerinti áttekintés.

A tanév végéig megmaradt tanulók																																
Osztály	magaviselet					életkorra nézve																	választott pálya szerint							szállás szerint		
	példás dícséretes jó törvénytörvénysz. kevésbé törvénysz.	10 éves	11 "	12 "	13 "	14 "	15 "	16 "	17 "	18 "	19 "	20 "	21 "	22 s több	egyházi jogi orvosi tanári műszaki erdőszeti bányászati gazdászati katonai egyéb	alapítványos fizetése ingyenes	ösztöndíjas a szülőknél más szálláson	finöveldei														
																		a szülőknél	más szálláson													
I.	3 25 3	3	10	12	17	1	1											2		10 22												
II.	6 19 2	1	1	10	11	1	5	1										2	1	15 13												
III.	2 26 2			2	6	9	8	4	1									7	1	4 18												
IV.	2 13 6			1	1	3	12	5										5	3	7 7												
V.	2 6 12					4	7	5	1	3	1							6	1	4 10												
VI.	2 11 6					1	3	5	7	4	2				7	3	1	1	1	2 3 10												
VII.	1 4 6 2					1	1	2	6	3	1				3	4	2	1	1	1 2 5												
VIII.	5 3										2	4	2		1	1		1		1 2												
Összeg:	1 21 11 36	4	11	25	25	20	37	21	11	15	10	3		11	8	3		1	1	1 2 5 8	42 5 2	3 46 84										

*) A pálya-választás iránti elhatározás általán ingadoz, s nagyon függ a külső körülményektől.

4) Származási hely szerinti áttekintés.

Lakhely	O s z t á l y								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Holybeli .	5	3	.	2	.	.	.	.	10
Csikmegyei	24	22	29	18	14	14	11	6	138
Háromszékm.	2	1	1	1	5	5	1	1	27
Torda-Aranyos- megyei .	.	1	.	.	.	.	1	1	3
Maros-Tordame- gyei . . .	.	.	.	.	1	.	.	.	1
Összesen:	31	27	30	21	20	19	13	8	169*)

*) Év végeig megmaradott tanulók.

5) Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

Tanév	Jelentkezett	Visszahelyezett	Javító Írásbeli Szóbeli	Érettnek nyilvánítatott	Ezek közül szándékozik							
					egyetemi		mű- egyet.		akadémiai vagy más pályára			
			Vizsgálatot tett	lit. v. jelességgel egyszerűen megbuktott	egyházi	jogi	orvosi	bölcsészeti	mérnöki	bányászati	erőszeti	hivatalnoki
1881 ₂	8	—	8	8	1	1	—	—	—	—	—	2
												gazdasági
												katonai
												közlekedési
												művészeti
												kereskedelmi

VIII.

Légtünet- és növényélettani észlelő.

Imets F. Jákó intézeti igazgató-tanár jelenleg is folytatja a *meteorológiai és phytophoenológiai* észleleteket, mely utóbbiban *Lakatos Izra* gymn. és képezdei tanár ur volt szíves közreműködni. A légtüneti észleletek minden hó végével felküldettek a m. k. központi figyelő intézethez Budapestre; a növény-élettani adatok csak évenként közöltnének. Az alább közlött adatok az eddigi eljárástól eltérőleg nem az iskolai, hanem a *polgári év* határai szerint vannak közölve,

I. Az 1881. évi észleletek kivonatos eredményét a következő táblázat szemlélteti.

A csiksomlyói állomás fldr. hossz: 43° 28'; fldr. szél: 46° 23'; tenger fölötti magassága: 706.6 méter.¹⁾

Hónap	Légnyomat			Hőmérséklet C. sz.			Pára- nyomat			Ned- vesség		Csapadék m. m.		Szélirány				Jegyzés				
	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	havi	24 órai napjai száma	uralkodó	másod	harmad	negyed		Szél erősség (közép)	Felhőzet (közép)		
Január	697.8	711.4	684.5	11.9	2.0	-26.1	2.0	4.9	0.6	87	100	77	39.75	7.95	11	NE ²⁾	SE	N	SW	30	5	Szép tél-közép Van hó elég.
Február	700.9	712.0	678.6	8.1	2.1	-16.3	2.0	4.7	1.2	86	99	68	13.80	13.80	1	SE	NE	SW	S	31	5	Végig hideg. Nem tor jeget.
Március	696.7	704.3	689.7	1.1	10.3	9.8	4.2	6.9	2.1	86	97	76	45.60	10.80	12	NE	W	SW	SE	71	7	Vad Márczius télből kihúz.
Április	697.4	705.9	687.4	6.5	10.9	0.5	5.3	7.8	2.8	73	91	50	38.35	11.90	14	NE	SE	N	W	72	9	Fu-ar biz az küld a tavasz.
Május	699.5	708.9	692.9	12.8	16.7	7.8	8.1	11.3	4.8	77	90	53	125.30	37.20	17	E	SE	NE	W	57	6	Esik, esik a végletig.
Junius	698.1	705.7	688.9	13.6	19.6	6.3	9.2	13.0	5.6	79	90	66	62.78	20.65	18	W	N	SE	S	78	5	Nagyon hűvös; Jár üstökös
Julius	700.3	703.0	694.8	17.1	23.0	12.3	11.1	14.5	8.3	80	88	55	99.32	29.70	17	W	N	E	SW	66	4	Tulnelvű hold; Könt az Ott.
Augustus	702.1	705.5	691.5	19.6	21.6	12.2	11.0	13.2	7.6	75	90	60	45.37	24.02	2	W	N	S	SW	65	3	E hó alatt a nép arat.
Septemb.	702.9	707.9	693.3	10.2	21.8	1.8	9.4	14.2	3.7	85	97	71	46.25	36.90	6	W	N	SW	NE	67		Előbb napos, azten fagyos.
Október	699.3	712.5	688.7	5.7	11.9	0.5	5.9	7.6	4.0	84	93	70	47.60	15.30	11	SE	N	W	NE	37	7	Fanyar biz az; Hatszor havaz.
Novemb.	705.4	713.9	692.6	1.8	9.7	6.8	3.7	7.9	2.6	88	95	75	9.85	5.35	5	N	W	S	SW	19	5	Szép, nem hideg. Sármány esieserg.
Decemb.	704.8	711.4	691.3	8.3	-1.9	16.5	2.3	3.7	1.0	90	96	86	10.70	7.25	10	NE	N	W	S	28	5	Lángy-folyamán Nem eszsz a szan.
Évi közép ³⁾	700.4	708.5	689.5	4.7	12.3	-2.8	5.9	9.8	3.7	83	94	67	48.72	18.40	9	NE	N	SW	SW	52	5.4	Ez év sora volt mostoha

¹⁾ A fldr. szélesség és tenger-fölötti magasság adatai Pál (Gábor) tanár úr gondos és szakszerű számításai szerint vannak föltéve — ²⁾ Cézlszerűnek tartom az Általán bevet: angol jegyek mellett maradni. (N North észak; E East-kelet; S South-dél; W Ouest-nyugat. — ³⁾ Ezen igénytelen sor 1234 izbeni fáradságnak a juttalma.

II. A növényéletteni (phytophoenologiai) észleletek eredménye az 1881. polg. évre vonatkozólag következő:

a) A lombfejlődés kezdete (lásd tavalyi Értesítő 78. l.)

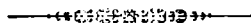
b) A virágzás kezdete (l. u. o.)

c) A gyümölcsérés kezdete: jun. 24-én buzavir.; 26-án földi eper, szénacsinalás; pipacs, körisfa virágzik június 30-án rózsapityóka vir.; jul. 4-én mák, borsó vir.; jul. 8-án a ribiszke érik; jul. 10-én a meggy pirulni kezd, a len virágzik; a zab fejezik, a gabna dülvi kezd; 16-án a tök és tavaszbuza vir., a tengeri haját hánnya, a virágos kender nyöni kezdik; jul. 26-án a Szt. Anna tavánál kokozja; jul. 30-án az első rozskalongya; aug. 4-én buzaaratás kezdete; 8-án az árpát is vágják; 15-én tejes törökbuza; 24-én az őszi-koszoru bevitetik; szept. 2-án a rózsapityókát ássák; 5-én az őszi vetés kezdete; 10-én a sarjukaszálás folyik; 14-én a magas kender; 19-én a dohány és sarju; 22-én a mezei pityóka betakarodik; 13-án dér; 14-én az ákác és nyír sárgulni kezd; 19-én dér, az őszi kikerics és ugari pipacs vir., a bükk deresedni kezd; 23-án mennydörög; 24. és 25-én havaz és megfagy, mire a lefűzött tengerit szedni kezdik; okt. 15. káposztavágás; 16-án szüret ott, a hol.

d) Egyéb észleletek:

Januárban állandó hó és szánut, úgy februárban is; Mátyás a jeget nem rontja; márcziusban a nyilatkozás elég kedvező, az őszi vetés szépen telet; 29-én először villámlik; ápril fanyarsága miatt a tenyészet és tavaszi vetés nagyon késik; 1-én az Olt kiönt, egy pár gólya és fecske megérkezik, de nem csinál tavaszt; 25-én a hegyeken hó, benn pedig a zabvetés folyik s a pityóka-ültetés kezdődik. Május tulnedves és hűvös; 24-én az Olt újból kiárad, a ló patája megreked; a gabna töve ázik és feje érik; az alsíki Hargitáról a hó eltűnik. Junius nedves és hideg; 11. és 13-án a hegyeken új hó; az őszi gabnát vesz fenyegeti; 22-én üstökös tűnik fel; július hasonlóan tulságos nedves; az őszygabona fekszik, a fű átnövi; az Olt újból kiöntvén, a széna viz alatt áll, igen sok helytt nem lehet kaszálni; 4-én éjfélt felé az üstökös a sarkcsillag alatt áll 4 meternyire, a Nagymedve Alkaidja s Cassiopaea szélső csillaga között közép-állásban, a sarkkörön belől a Giráf alsó szélén; 7-én este fél 12 óra tájt roppant égi-háboru, a

a villámlások minden 2—3 "-ben vibrálnak, lovaink orra előtt a villám lecsap s az uton, mint szétesett bomba, sziporkázik és susterog. Aug. kellemes és az aratásnak kedvező; az ősz szalmájában dus, szemében kevés és léhas; a tavaszgabona jobb; 9-én nagy vihar, mely a veteményt, kivált a dohányt, tönkre teszi, Szeredában az ablakokat beveri; 19-én egy *új üstökös* látszik ugyan-csak a Nagymedve, Merak és Feda csillagai alatt 3 meternyire; 28-án a Károlyszivével és Arcturral derékszögű háromszöget képez s lassankint láthatlanná válik. Szeptemberben fanyar télies idő; a fecskék még csak 19-én sorakoznak, utközben nagyobb rész elhull; dohány kevés és rossz, a pityókafészek alatt is kevés van. Októberben az őszi vetés gyengén fejlődik, az egerek pusztítják, hacsak a gyakori hó nekik is nem árt. November nagyon kellemes; 11-ke után nyomott meleg van tavaszi felhőzet alatt; újra megszólal a madár, de az egerek is nagy mértékben tüzhelyesítik a vetéseket. Deczemberben mérsékelt időjárás; a mezőt vékony hólepel fedi; 4-én este 11 órakor a délnyugoti láthatárra egy szép *meteor* ereszkedik le, 5-én pedig este 4—¹/₉ óráig majdnem teljesen gyűrűs holdfogyatkozásban lehetett gyönyörködnünk.

IX.

Figyelmeztetés.

1. A tanulók szabályszerű felvétele és beiratása szept. 2. és 3. napján történik. Szükséges, hogy a tanulók szülőjök vagy gyámjuk vezetése mellett jelenjenek meg az igazgatónál, hogy úgy fegyelmi, mint tanulmányi tekintetben már eleve szükséges tájékoztatást nyerhessenek.

2. Azon szülők, kik nem a tanoda székhelyén laknak, az igaogatóság hire és beleegyezésével tartoznak szállást fogadni, hogy így a házi felügyeletre nézve jogaikat és kötelességeiket olyanokra ruházhassák át, kik a gondviselés alá helyezett tanulónak nevelési és tanulmányi célját szállásügyi hanyagság és lelkiismeretlenség által kockáztatni és kijátszozni nem fogják.

3. A gymnasium I. osztályába csak a 9-dik évet már betöltött növendékek vétetnek fel, a kik, valamint azok is, kik azt eddig elhanyagolták, vagy kívülről jönnek, az iskolai bizonyítvány mellett tartoznak hiteles anyakönyvi kimutatást hozni be.

4. A pót-, javító-, valamint az elhalasztott felvételi vizsgálatok is szept. 4. napján tartatnak meg. A pót- és javító vizsgálatok iránti folyamodványokat, valamint az alapítványi kérelmeket is rendesen július 8-dikáig az igazgatósághoz be kell adni. A pót- és javító vizsgálatokat a tanulók azon tanodánál kötelesek kiállani, melynél megbuktak, vagy azokat letenni elmulasztották. A fölvétel feltételei: jó sikerrel végzett főelemi IV. osztály, vagy más hasonfoku tanodák s az ezektől kiállított bizonyítvány. Különbön pedig a mindenkire nézt köteles fölvételi vizsgálat tárgyai: értelmes magyar és latin olvasás, a magyarnyelvtanból az alaktan főbb részeinek ismerete, jól olvasható dictandó-írás és a 4 alapmivelet egész és közönséges törtszámokkal.

5. Minden tanuló tartozik a 4 frt tandíjt és 15 kr könyvtári illetéket előre lefizetni; ez alól senkit sem lehet mentesíteni.

6. A tanulók, valamint a szülők és gyámok is figyelmeztetnek az iskolai bizonyítványok megőrzésére; minthogy ezeknek másolatai az eredeti elvesztét bebizonyító kérelem mellett a fensőbb hatóság, az érettségi okmány másolata pedig csak a miniszterium engedélyével állítható ki. Figyelmeztetnek továbbá a szülők és gyámok, hogy az évharmadi Értesítőket szorgalmasan vegyék át iskolázottjaiktól és azokat jól betekintve írják alá, vagy maguknak megmagyaráztatva, más hiteles ember, jelesen a plebános ur által, övele irassák alá.

7. Az ifjak tankönyveiket az osztály-tanár és a kölcsönkönyvtárnok hire nélkül ne siessenek beszerezni.

Csik-Somlyón, 1882. jul. 1.

Imets Fülöp Jákó,
t. főesperes, gymn. igazgató.

T A R T A L O M.

I. Értékezesek :

- a) A csiksomlyói Gymnasium utolsó 25 éves történelme.
Imets F. Jákó igazgatótól.
- b) A csiksomlyói r. k. Finövelde alapítványai. *(Folytatás)*
Imets F. Jákó regenstől.

II. Tanári kar.

III. Az 1880/81. évben követett tanterv.

IV. Írásbeli magyar feladványok.

V. Az ifjúság névsora és érdemsorozata.

VI. Tanügyi adatok, A.—H.

VII. Statisztikai táblázatok, 1—5.

VIII. Légtűnet- és növényélettani észlelő.

IX. Figyelmeztetés.

